

A MAGYAR SZENT KORONA ORSZÁGAI VÖRÖS-
KERESZT EGYLETÉNEK TULAJDONA.

A NYUGATI HARCSZÍNTÉREN

TANULMÁNY

ÍRTA

BÉKÉI PIRKNER JÁNOS

miniszteri tanácsos, országgyűlési képviselő,
t. főhadnagy a 6-ik honvédhuszárezredben,
a magyar szent korona országai vöröskereszt egyletének
helyettes főmegbízottja.

HARMADIK KIADÁS

BUDAPEST,

HORNÝÁNSZKY V. CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA

1916

A MAGYAR SZENT KORONA ORSZÁGAI VÖRÖSKERESZT
EGYLETE

KIRÁLYI BIZTOSÁNAK

NAGYMÉLTÓSÁQOS

ZSOMBOLYI ÉS JANOVAI

GRÓF CSEKONICS ENDRE

ÚRNAK,

AZ AUSZTRIAI CSÁSZÁRI I. OSZT. VASKORONA-RENDNEK TULAJ-
DONOSA, A FERENC JÓZSEF-RENDNEK NAOYKERESZTESE, A PÁPAI
GERGELY-RENDNEK ÉS A MAGYAR SZENT. KORONA ORSZÁGAI
VÖRÖSKERESZT EGYLETE HADIÉKÍTMÉNYES-ÉRDEMCSILLAGÁNAK
TULAJDONOSA, Ő FELSÉGE VALÓSÁGOS 'BELSŐ'TITKOS TANÁ-
CSOSA, MAGYAR KIRÁLYI FŐASZTALNOKMESTER, A MAGYAR
FÖRENDIHÁZNAK ÖRÖKÖS JOGON TAGJA, NAGYBIRTOKOS
STB. STB.

ŐSZINTE TISZTELETE JELÉÜL
AJÁNLJA

A SZERZŐ.

M. kir. Honvédelmi
Miniszter.

Előszó a harmadik kiadáshoz.

„Igen tisztelt barátom!

Azon óhajodnak adtál kifejezést, hogy műved harmadik kiadását néhány soros előszóval vezessem be.

Örömmel teszek e megtisztelő kívánságotnak eleget, mert magam is azt vallom, hogy a háborúban a fegyveres erő harcképességének állandó fenntartása a hadviselés egyik legfontosabb kérdése és ennek megoldása csak a hadsereg egészségügyi szolgálatának tökéletes organizációja mellett lehetséges.

Ámde a hadbanálló sereg egészségügyét a maga ezer apró részleteivel egyetlen állam egészségügyi csapatai sem képesek egyedül ellátni. Szükségük van azok támogatására, akiknek — mint művedben igen helyesen írod — ha már fegyverrel a kezökben nem teljesíthetik kötelességüket, legalább a harctéren megsérült honfitársaik gyors megmentésével kell résztvenniök hazájuk küzdelmében, hogy a sebesült harcosok mielőbb ismét használható katonák s békében a béke ép munkásai lehessenek.

Társadalmunk e téren is lelkesen teljesíti kötelességét.

Ámde e tekintetben még sok tennivaló vár reánk s adja Isten, hogy az eljövendő békében az egészségügy körül azok az elvek és az a szellem öltsenek testet, melyeket e művedben oly lelkesen és szeretettel szólaltattál meg.

Budapest, 1916 június havában.

Igaz híved:

Hazai”

Honvédelmi ügyünk hivatott és a világháború folyása alatt bevált bölcs vezetőjének fentidézett és hozzám intézett soraiban foglalt óhajából merítem azt a

megnyugvást, hogy helyes nyomon járok, midőn e tanulmányba foglalt gyakorlati tapasztalatokra támaszkodva a magyar szent korona országai vöröskereszt egyletének önkéntes betegápolási szolgálatát háború esetére a hadegészségügy katonai szolgálatával harmonikus kapcsolatban a hadtáp-, sőt magára a hadműveletek területére is kiterjesztendőnek tartom.

A bekövetkezendő béke idejének feladata erre a polgárság közegészségügyének és mentési szolgálatának hazánk egész területét felölelő ama nagyszabású szervezésével előkészülni, mellyel míg egyrészt béke idejében elemi csapások, járványok és egyéb szerencsétlenségek alkalmával embertársainknak, másrészt a majdan netán újból harcban álló, vitéz fiainknak szeretetteljes támogatását, nélkülözéseik csökkentését és fájdalmaik enyhítését, sőt közülök sokak életének megmentését is egyaránt biztosíthatjuk.

Vöröskereszt egyletünk e nagy és nemes feladatot meg akarja oldani.

Ily irányú lelkes fáradozásának sikere azonban szerény nézetem szerint a társadalom meleg érdeklődésének hatékony felkeltésétől, az egylet kebeléhez való nagyméretű csatlakozásától és segítő munkásságától, nemkülönben az egylet erejének hatványozott gyarapításától függ.

Tanulmányom e harmadik kiadásának huszonötezer példányban való terjesztését annak egyik melegszívű olvasója az említett ezen előfeltételek némi szolgálatának reményében tette lehetővé. Midőn neki, mint saját, hasonló, önzetlen törekvésem támogatójának hazafias készségeért és fáradozásáért hálás köszönetet mondanék, ajánlom e könyvecskét a szíves olvasó jóindulatú figyelmébe.

A SZERZŐ.

földi pályájának befejezéséhez közeledő nemzedék, ha küzdelmei közben talán jogosult is az állítólagos régi jobb időkre gondolni, annyiban mégis kiváltságos és szerencsés, hogy az életnek bármely irányú nyilvánulásában oly rohamos haladásnak és oly merész újítások teremtésének lehetett tanuja, mikhez foghatót soha emberfia nem tapasztalt és mikhez hasonlókról eddig csak Jókai, vagy Verne ihletett fantáziája tudott regélni.

Vagyunk még akárhányan, kik a faggyúgyertya füstös pislogásánál tanultuk meg leckénket és delizsánszon döcögtünk, ha volt merészségünk útra kelni. Tudjuk is értékelni, mint kívülünk többé soha senki, az ugrást a villám fényáradatáig, illetve az expresszvonat vagy a gépkocsi eszeveszett rohanásáig. De ha ettől és számtalan hasonlóktól el is tekintünk, az említett nemzedék korának kiváltságát eléggé bizonyítja a jóformán újjávedlett világnak ama csodája, mely a levegőnek és a vizek mélységének meghódításában nyilvánul. Versenyt repülünk a sassal és az északi tenger mélyébe sülyedve, ha jól esik, akár csak az aranyszarv előtt bukkanunk ki a sós víznek habos felszínére. Így jutott a teremtés remeke, az ember, ki a földtekét bár az évezredeknek beláthatatlan során át lakja, csak most és e hódítás

révén annak teljes birtokába. Sorsának homályba burkolt régmúltjáig visszanyúló történelmi feljegyzésekben viszont az egymást öldöklő ellenségeskedés, a *háború* szolgáltatja azt a szakadatlan fonalat, melyen haladva a szárazon és a tengerek színén való mikénti terjeszkedéséről tájékozottan juthatunk el legbiztosabban a mai napig. Kérdem tehát, csoda-e, hogy az említett hódítással egyidejűleg a birtokba vett elemeknek, a levegőnek és a tenger mélységének e fonállal való behálózását is szorgalmazva látjuk?

Annál kevésbé az, mert hiszen eltérőleg az eddigi gyakorlattól nemcsak a társadalomnak bizonyos osztályával, a hivatásos katonasággal törünk egymásra, hanem a védkötelezettség általánosításával ma oly hadseregek felett rendelkezünk, melyeknek akcióképes elhelyezésére, valamennyi épkézláb ifjúnak, férfinak és aggastyánnak a csatasorba való állíthatásához a szárazföld és a tenger színe, úgylátszik, tényleg már szűknek találtatott. Ma, való igaz, a felhők felett és a tengerek hullámai alatt is harcolunk.

A korának alkonyát élő e generációnak a hadkötelezettség általánosítása, mely hatásában behozatala óta a most dúló világháborúban vált elsősorban ismertté, egyéb más és mélyreható meglepetést is okozott. Dacára ugyanis annak, hogy az egyes államoknak a véderőről szóló törvényei és ennél fogva a különféle korosztályoknak mikénti igénybevehetése, keretei és állományszerű ereje közismert, ma a kiállított harcosok óriási tömegének számszerű megállapítása vagy akárcsak megközelítő becslése mégis képtelenségnek bizonyul.

A törvények rendelkezéseiből erre következtetni többé nem lehet, mert a háborús gyakorlat a véderőnek

béke idejében szabott korlátait figyelembe nem veszi, illetve egyrészt a védkötelezettség korhatárait le- és felfelé kitolja, másrészt az emberanyaggal szemben támasztandó követelményt tetszés szerint csökkenti. Szóval a véderőnek korlátlan kiterjeszhetőségénél fogva veszendőbe ment a hadseregek számszerű megállapításának valamennyi támpontja.

Ebben a körülményben végre meg kell nyugodnunk. Meg is lehet, de csak azon esetre, ha szemben az ismeretlen erejűvé vált ellenséggel *saját hadierőnket mi sem korlátozzuk*, hanem azt béke idejében a lehető legmagasabb szintre emeljük és a legszélső határokig kiterjesztjük, még pedig nem azzal a hátsó gondolattal, hogy „ha békét akarsz, készülj a háborúra”. Ez a jelszó megbukott és a készülődés ezentúl nem a megfélemlítést, hanem csak a győzelem biztosítását célozhatja. Lelkiismeretünk csak ezen esetben lehet nyugodt az iránt, hogy a haza védelmére elkövettünk minden lehetőt.

Kell, hogy valamennyien, kivétel nélkül, védőköteleseknek és védköteleseknek tartsuk magunkat. Akik a fegyveres szolgálatra nem használhatók, keressenek és találhatnak sok más alkalmat arra, hogy a haza védelmében mégis résztvehessenek. Így sajnos tapasztalhatjuk, hogy vannak elegendő, sőt sokan, kik éptestűek, védőkötelesek is, kik tehát tudnának is, kötelesek is volnának harcolni, de polgári foglalkozásuk állítólagos nagy jelentősége révén a haza védelmének szent kötelessége elől kitérni igyekeznek. Helyettesítsenek polgári foglalkozásukban a testileg alkalmatlanok ilyeneket, hogy az illetők ne legyenek kénytelenek — így mondják ugyanis — katonai kötelezettségük teljesítéséről bánatos szívvel lemondani. Szaporítsák ezen

helyettesítéssel a harcosok számát, mert senki sem nélkülözhetetlen és senki sem pótolhatatlan. Ne állítsunk és ne tőrjünk tehát semmiféle ürügyet, mely kibúvársra alkalmat szolgáltat. A katonasor alól menekült kimentőjével együtt vesse ki öléből a társadalom. Ne legyen a hazának egyetlen gyáva és áruló fia. De ne lehessen köztünk becstelen sem, miért kíméletlen szigorral akadályozzuk meg azt, hogy a haza veszedelmét bárki saját javára fordíthassa, vagy éppen a hazáért szenvedő hős fiaink kárára akárcsak egy fityinget is kereshessen. Ne engedjük meg a sebesült vagy beteg katonák ápolására rendelt kórházakban az élelmezési vállalkozást, mert aljasság a hazáért szenvedő katonák ellátásán nyereszkeskedni.

A folyó világháborúból már eddig leszűrt tanulságok közül feltűnően domborodik ki az a tapasztalat is, hogy az ellenség legyőzésére irányított akaratnak fogantja nemcsak a hadsereg kvalitásától, hanem egyebek mellett még a gazdasági, valamint az államban működő és szunnyadó összes más erőknél tervszerű szervezethez is függ. Úgy is van. Akik oly szerencsések, hogy a világháború folyását figyelve arról részrehajlás nélkül ítélezhetnek, ezt szintén vallják és a központi hatalmaknak csodás sikereit nem kizárólagosan a magyar és német katonák haláltmegvető hősiességével kivívott ragyogó fegyvertényeknek, hanem legalább bizonyos részben németek világszerte elismert kitűnő szervezőképességének is tulajdonítják. A németeknek ezen erényszámban tartott képességét, különösen hadseregük szervezetét Roda-Roda, a „Neue Freie Presse” harctéri tudósítója nyomán Amerikában azzal ismerik el és dicsőítik, hogy A Standard Oil Company hazaszóló reklámjához, mely

szerint a világon csupán két tökéletes szervezet létezik, az övé és a katolikus egyházé, harmadiknak, mint legtökéletesebbet, a német hadseregét sorolják.

Ajánlatosnak tartom, hogy a tervszerű szervezés nagy jelentőségét necsak az amerikaiak, hanem mi is ismerjük fel és méltassuk. Azután jó, sőt mellőzhetetlen lesz az okos szervezés munkáját körünkben meghonosítani. Azt meg kell szerelnünk, annak szövetségesünk példája után indulva mestereivé kell válnunk. Kétségtelen ugyanis, hogy az ellenséges államokban ellenünk szított rossz indulatot biztos győzelmünk engesztelhetetlen gyűlöletté fogja növelni és oly jövőnek indulunk, melyben magunkra utalva a létet csupán a félelmetessé szervezett katonai erő, a fejlődést és jólétet viszont kizárólag csak a gazdasági életnek tökéletes szerveztsége biztosíthatja.

Ne tévesszük továbbá szemünk elől, hogy bár angol, de azért talán helytálló vélemény szerint a háború lehet ugyan számtani vagy inkább technikai probléma is, aminek katonáék közül tényleg többen tartják, de elsősorban mégis csak politikai üzlet. Indítékaiból, a gonosz angol kalmárléleknek hosszú kézzel végrehajtott bujtogatásából, valamint a brit nemzetnek vámpírszerű lényéből következtetve a most folyó világháború különösen az, legalább ellenségeink részéről annak készült. S így érthető, hogy valamint az üzletnél, a háborúnál is sok függ a céltudatos, helyes szervezéstől.

Ennek mintegy ösztönszerű sejtésében ajánlottam fel a mozgósítás elrendelésekor szolgálatomat a magyar szent korona országai vöröskereszt egyletének avégből, hogy a szervezés terén szerzett némi ismereteimmel háborús készülődésében esetleg hasznot hajtóan részt-

venni szerencsés lehessenek. S az egyesület megengedte, hogy a harcterről a hazába szállított sebesült, beteg vagy letört katonák befogadására és ápolására igényelt hadegészségügyi intézetek szervezésével néhány társammal együtt foglalkozhassam. Eközben vált bennem a szervezés e téren való nagy jelentőségének sejtelméből tudat, megingathatatlan meggyőződés. Rajongásig megkedveltem részemre kijelölt e munkakört. Átéreztem égető szükségét annak, hogy a haza védelmében sebesült, megbetegedett vagy letört fiaink, midőn hazaérkeznek, az elkerülhetetlennél egy perccel se nélkülözzék tovább az orvosi kezelést, a tiszta, jó ágyat, az egészséges tápláló ételmezést, a figyelmes, gyengéd ápolást, azt a szeretetteljes gondozást, mely a szülő, hitves vagy más közelállónak hiányát, a családi otthonnak nélkülözését elviselhetővé teszi.

A sebesültszállítmányok úgy délről, mint északról mind sűrűbben érkeztek. Hiszen ma, mikor a tökéletesített öldöklőfegyvereknek jóformán korlátlan használata mellett a harcban állók kilesik a természet legrejtettebb titkait is, hogy azokat a gyilkolás szolgálatába állíthassák, az eddig tapasztalhoz mérten a pusztítás is hatványozott. A sebesülteknek özöne után ítélve, borzalmas küzdelmet folytathatnak hős fiaink és vigyorogva szórhatja a csontvázas kaszás a halál virágait nemzetünk elejére. Hány szülő, testvér, feleség, hány jóbarát gondol a maga szeretetteire és hány várja szeretettjének visszatértét...hiába...!?

Egy évnél hosszabb idő óta jóformán naponta szelem át a székesfővárost a vöröskereszt központi igazgatóságához és vissza a pesti oldalnak ellenkező szélére, a lakásomhoz vezető utamban. A megszokott utcai életnek

tarkaságában gyakran ismétlődött meg előttem ezalatt az idő alatt a szívvel-lelket egyaránt megragadó megjelenése ama bizonyos csoportnak, melyben kettő által kísérve a harmadik — mindannyian csukaszürke vadonatúj formaruhába öltözve — zászlót lenget. A harctérre induló menetszázadnak az itthon maradottak részéről ajándékozott és nemzeti színeinkben pompázva ragyogó zászlót, e színekért kitörő rajongásunknak és majdan az alattuk harcoló hős fiainkat illető határtalan szeretetünknek látható jeléül díszítve és teleaggatva illatos virággal, ezerféle selymes pántlikával. A délcegen lépő három katona jól tudja, hogy ott, ahova lengő jelvényük után készülnek, melyet, bár nem esküsznek rá, utolsó csepp vérükig megvédenek, melyért inkább meghalnak, mintsem hogy elhagynák, reájuk veszedelem, borzalom és a halál leleselkedik és mégis lelkesedés csillog szemükben. Izgalom nélküli jókedvvel sietnek társaik felé, hogy a rövid időközökben egymást követő hatalmas csapatok egyikével induljanak a népeknek minden képzeletet meghaladó titáni mérkőzésébe. Elfojtott meghatottsággal kísérem szemeimmel a három daliának lépteit Képzeletemben látom hozzájuk sorakozva bajtársaikat, a mi húsunkból és vérünkben való százakat, ezreket, százezreket, kik megelőzték vagy követik őket és az irgalmas Isten oltalmába ajánlva mindannyiát, aggódó, fájdalmas szívemben „vizontlátásra búcsúzom tőlük.

Lesz-e vizontlátás? Vájjon visszatérnek-e? . . .
 Hogyne térnének vissza, ha nem is mindannyian, de mindenesetre sokan. Fájdalom, számosan szárnyszegetten, ki sebesülve, ki letörve, vagy betegen. És legyünk rá elkészülve, hogy megdöböntő lesz majd azoknak a

sorozata is, kik életüket áldozták fel a hazáért. Legtöbbje nekünk idegen hantok alatt pihen. De ha nem is látogathatjuk meg sírjukat, dicső emléküik szeretetteiken kívül a mindenkori magyarok szívében és ragyogó betűkkel a nemzet történetének márványtáblájára vésvé örökké élni fog.

Drága halottaink szívében őrzött emléke mellett hitünk szerint a földöntúli viszontlátás reményét is tápláljuk. Medici Lorenzo mondta, hogy élő halott, ki a halál utáni életet nem reményli. A japánok viszont a heroizmust oly lelki erőnek tartják, mely halhatatlanságánál fogva kizárja azt, hogy magának a hősnek élete a sírral és teste feloszlásával végződjék. A túlvilági élet reménye apasztja meg könnyeink áradatát és csupán ez nyugtathat meg bennünket abban, amit lehetetlennek, hihetetlennek tartunk, ami egyébként elviselhetetlen lenne, hogy azokat, kik fegyvereink sikerébe vetett vak bizalommal igaz ügyünkért lelkesedve, viruló egészségben vidám kedvvel távoztak, soha többé ne láthassuk. Tény ugyan, hogy háború lévén minden eshetőségre készülünk, a legrosszabbat is számba vesszük és mikor bekövetkezik mégsem bírjuk felfogni, elhinni. Goethe, ki a halhatatlanságnak erős hívője volt, mondta titkárjának, Eckermannnak, hogy a halál oly sajátságos valami, amit az ellenkezőnek szakadatlan tapasztalata dacára szeretetteinknél kizártnak tartunk, — lehetetlenség, mely hirtelenül valósággá válik, valóság, melyet a túlvilági életbe vetett remény tesz tűrhetővé.¹

Törekedjünk tehát mi is hős fiainknak elvesztésében, mint a legfájdalmasabb szerencsétlenségnek és

¹ „Gespräche mit Goethe” 3-ik kötet.

csapásnak meg nem változtatható gyászos tényében valahogy megnyugodni. Találjunk írt vérző szívünkre, *de nem maradhat mindenkorra megoldatlanul a mindnyájunkban szakadatlanul motoszkáló afeletti kételyünk, vájjon elkerülhetetlen volt-e az emberéletben eddig elszenvedett veszteség a maga egészében, valamint az a kérdés is, hogy a harci siker kockáztatása nélkül miként lehetne az emberéletben való veszteséget csökkenteni ?*

Az említett és a közvéleményben tényleg élő eme kételynek alaptalanságát, vagy jogosultságát megállapítani katonai kiválóságoknak a békekötés utáni időre halasztandó feladata. Előreláthatólag e kételyre a reánk erőszakolt világháborúnak majdan megírandó története is ki fog térni.

Fenti kérdéssel azonban szabad már most, sőt kell is foglalkozni, mert vannak, akik a nyilvánosság előtt szellőztetett adatokból következtetve hangoztatják, hogy *a szövetséges dicső hadseregben a számszerű aránynak figyelembevételével a veszteség emberéletben kisebb, mint az osztrák és magyar hadseregnek magyar ezredeiben és a honvédségünkénél*, továbbá azért is, mert ezen állítólagos eltérésnek bizonyos részét a németbirodalmi önkéntes betegápolás szolgálatának tökéletes szervezetében, a hadegészségügyi szolgálat keretébe való szerencsés beillesztésében és a harcszintérre, illetve a hadtápterületre való kiterjesztésében látják gyökeredzeni.

Szerény fejtegetésem során nem szándékozom a mi és a fegyvertársunk veszteségének összehasonlításával és még kevésbé annak minket sújtó állítólagosán nagyobb százalékaival foglalkozni. Azt egyelőre bebizonyítottanak sem tarthatom, csupán azért említem, mert lépten-nyonpji^eszélik, azoktól, is hallottam, kiknek al-

kalmük volt tájékozódni és kik figyelmemet a német seregek hadegészségügyének ama hatásos támogatására irányították, melyben azt az önkéntes betegápolásnak mesésen szervezett szolgálata sikeresen és akként részé-
síti, hogy működésével az ennek híjján feltétlenül elpusztuló sebesülteknek tekintélyes részét az életnek tényleg meg is menti.

Ezen hírek és értesülések hatása alatt saját elhatározásomból feladatomból tűztem ki a harctérre menni s egyrészt ott a német birodalmi önkéntes betegápolásnak azt a szervezetét, valamint azt a gyakorlati működését tanulmányozni, mely egyértelmű legyen az annak híjján pusztuló emberéletnek mentésével, másrészt onnan visszatérve szerzett tapasztalataimat esetleges felhasználás végett illetékes körben ismertetni.

Ha legjobb szándékból fakadó önzetlen igyekvéssel vöröskereszt egyletünk önkéntes betegápolási szolgálatának oly értelmű fejlesztése iránt érdeklődést kelthetnék, mely annak a harcshíjra és a hadtápterületre való kiterjesztését célozva lehetővé tenné, hogy a fegyverforgatásra alkalmatlanok, valamint az arra már, vagy még nem hivatottak hazánk védelmében mégis közreműködhessenek és ha ekként akárcsak egyetlen, de egyébként veszni kénytelen sebesült vagy letört hős katonánk életének megmentését valósítani sikerül, boldog leszek és munkámat a leggazdagabban megjutalmazottnak fogom találni.

AJOS, *bajor király* Ő Felségének legmagasabb kegyéből beosztást nyertem a német hatodik hadsereghez, mellyel a bajor trónnak várományosa tartja megszállva egyebeken kívül Észak-Franciaországnak azt a nyugati részét is, hova engemet tanulmányaim céljából a német legfőbb hadvezetőség irányítani méltóztatott.

A bécsi bajor követségnek szíves érdeklődése folytán a határon át bocsájtva Münchenben, a katonai kabinetirodában jelentkezhettem, hol Ő Felsége főhadsegédje, Walther altábornagy kegyes volt további részletes utasításokkal ellátni és nekem a főhadiszálláson részemre kiállítóit engedély-levelet kézbesíteni.

Kötelességszerűen jelentkeztem müncheni követségünknel is. Brussele-Schaubek gróf, követségi tanácsos a vele közölt tanulmányutamhoz valóban annak bizonyult értékes tanácsokkal látott el és Strassoldo-Graffenberg gróf követségi titkár lekötelező előzékenységgel kísért a bajor hadügyminisztériumba és szíves közbenjárása folytán részesültem Seydel dr. tanárnak, a bajor hadsereg vezérfőtörzsorvosának és hadegészségügyi kara főnökének értékes támogatásában, ki nemcsak, hogy ellátott a 6-ik hadsereg főparancsnokságánál több előkelőséghez szóló ajánlólevelekkel, hanem intézkedett az

íránt is, hogy a Zypen és Charlier waggongyár által a vöröskeresztnek adományozott egyleti kórházvonalat, mely Münchenből Lillebe indulni készült, engemet bevárjon és vendégül felvegyen.

Utamat ekként a legszerencsésebben egyengetve tisztelegtem a bajor vöröskeresztnél (Bayerischer Landeshilfsverein vom Roten Kreuz). A központi bizottság elnöke. Landmann altábornagy, a bajor egészségügyi oszlopok (Rettungs- vagy Sanitäts-Kolonnen) főparancsnoka, Ratzinger tábornok és a bizottság hadegészségügyi osztályának főnöke, Helferich vezérorvos kitüntető kartársi barátsággal fogadtak.

Szavaikkal élve, a magyar társesület iránti vonzalomból és az egyetemlegesség kötelező erejénél fogva a legmesszebbmenő szolgálatkészséggel iparkodtak tanulmányaim sikerének biztosítására engemet a németbirodalmi önkéntes betegápolás szolgálatának szervezetével és annak kapcsán a bajor vöröskereszt alakulásával megismertetni. Ezen mélyreható beavatás nagy mértékben könnyítette meg helyzetemet a hatodik hadseregnél, miért is nevezett uraknak, de különösen Ratzinger tábornoknak nagy hálával tartozom. Neki annál inkább, mert drága idejéből egész napot tájékoztatásomnak áldozva e közben gépkocsiján keresztül-kasul száguldott velem a bajor fővárosban, hogy megmutasson az önkéntes betegápolás szolgálatában álló több ottani hadegészségügyi intézetet. Bemutatta a müncheni egészségügyi oszlopnak telepét is. Innen teljesíti az a mi önkéntes mentőegyesületünkéhez hasonló szolgálatát. Jelenleg persze főereje gépkocsiaival együtt a harctéren van, de azért a városi szolgálat sem szünetel, sőt részben ez az oszlop bonyolítja le az érkezett sebesülteknek a kórházakba

való szállítását is. Meglátogattunk két vöröskereszt kisegítő kórházat és az egyik helyőrségi kórházat, melyben a vöröskereszt ápol és ételmez.

Tanúja voltam egy akkor érkezett sebesültszállítmány kirakásának és a kórházakba való szétosztásának. E célra az új vámházpalota van berendezve. Zárt üvegcsarnokába befér egyszerre húsz vasúti kocsi és így a ki-, illetve átrakás a sebesültek szállítására felszerelt és az üvegcsarnok mellé beállított külön közúti villamoskocsikba az időjárástól függetlenül és zavartalanul eszközölhető. A villamoskocsik üléseinek érintetlenül való meghagyása mellett, csekély és egyszerű pótlással lehetséges azokat a hordágyakat, melyeken a sebesülteket a vasúti kocsikból kiemelik, a villamoskocsik üléseire keresztben elhelyezni és rögzíteni.

A vámház földszinti, első- és másodemeleti nagy termeiben, melyek közt a közlekedés felvonókészülékkel bonyolódik le, ezerkétszázágvas katonai tartalékkórház van berendezve egy főtörzsorvosnak parancsnoksága alatt. Mellette 26 orvos működik. A vöröskereszt részéről pedig hatvan férfi és negyven nő ápol. Itt maradnak az érkező vonatokból kikerülő legsúlyosabban sebesültek.

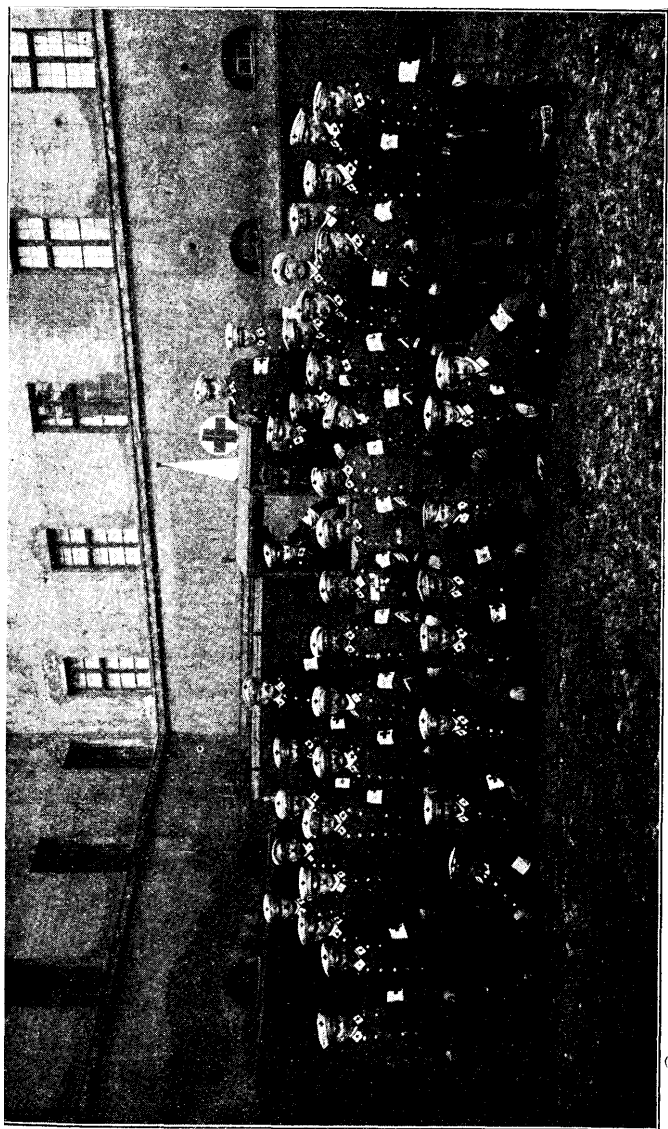
Közel az új vámházhoz van a müncheni egészségügyi oszlopnak nagy anyagkészlet-raktára. Megnéztem és noha sokat igényelt a harctérre menesztett személyzetnek felszerelése és segédeszközökkel való ellátása, a raktárban még sok és értékes anyagot találtam. Úgy látszik, kifogyhatatlan. Van ott még több szétszedhető barakk, gazdag készlet konyha- és világítási eszközökből, hordágyak, tolókoscsik, teljes orvosi készletek ládában, hasonlóan csomagolva a gyógy- és kötszerek, egyéb mindenféle kézieszköz, téli ruha, fehérmű és sok

másféle. Innen a teherpályaudvarra siettünk, hol már nyílt vasúti teherkocsikra rakva, de megleltük még a müncheni egészségügyi oszlopnak a hatodik hadsereghez indítandó sebesültszállító öt új gépkocsiját. Turinban készültek megrendelésre, de a gyár csak a legmaka-csabb pressziónak engedve szállította azokat. Persze az aljas taliánok készülve árulásukra ezeket a kocsikat saját céljaikra kívánták visszatartani. Végül este felkerestük az imént említett öt kocsi szolgálatára ugyancsak a harctérre induló személyzetet gyűlőhelyén. Már útra készen, hadifelszerelésükben, gazdag virágdísszel sorakoztak előttünk és megragadó volt az a lelkesedés, mellyel nemes hivatásuknak a harctéren való teljesíthetése e derék müncheni polgárok hazájukért dobogó szívét előntötte. A tábornok válogatott szép szavakkal búcsúzott tőlük és valahánnyal kezét fogva, Isten áldását kérte munkájukra.

Szállóm csarnokában hasonló kedvességgel búcsúzott tőlem is e csupa szívből és nemes indulatokból álló, ritka férfiú ama ígérettel, hogy másnapra megküldi az önkéntes betegápolási szolgálatra vonatkozó nyomtatványokat. Reggel, nagy meglepetésemre, egy csomó könyvet állítottak be szobámba, melyeknek eddig is nagy hasznát vettem. A címeket következőkben azért is közlöm, hogy a mennyiben a szíves érdeklődők egyik vagy másik könyvet beszerezni kívánnák a Riedel-féle könyvkereskedésből (München, Residenzstrasse), a címnek pontos megjelölése mellett erre biztosan számíthatnak.

„Satzungen des Bayerischen Landeshilfsvereins vom Roten Kreuz.”

„Übergangs- und Vollzugsbestimmungen zu den Satzungen.”

„Anleitung für die Aufstellung und den Betrieb der Vereins-Lazarette.”

„Kriegs-Sanitäts-Ordnung. „

„Anlagen zur Kriegs-Sanitäts-Ordnung.”

„Organisation des Kriegssanitätswesens.” (Ärztliche Sammelblätter.)

„Sanitätsdienst im Etappengebiet.” (Ärztliche Sammelblätter.)

„Dienstvorschrift für die freiwillige Krankenpflege.”

„Dienstanweisung für die bayerischen freiwilligen Sanitätskolonnen vom Roten Kreuz.”

„Instruktion über die Dienstverhältnisse der bayerischen freiwilligen Sanitätskolonnen.”

„Anlage zur Instruktion über die Dienstverhältnisse der bayerischen freiwilligen Sanitätskolonnen.”

„Bestimmungen betreffend die Kolonnenbestände, deren Beschaffung, Bereitstellung und Verwaltung.”

„Unterrichtsbuch für die Sanitätskolonnen vom Roten Kreuz.”

„Die militärische Ausbildung des Personals der Sanitätskolonnen.”

„Dienstanweisung für die Delegierten der freiwilligen Krankenpflege.”

A kórházvonatnak indítása végett a bajor államvasutak igazgatóságához utalva, érintkezést kerestem Münz kormánytanácsossal, a forgalmi osztály főnökével, ki nemcsak, hogy mindenben kezemre járt, hanem érdekemben a katonai vonalparancsnokságnál is a szükséges lépéseket megtette, sőt engemet a Münchenen kívül, a starhembergi vicinális vonalnak München—Leim állomásán vesztegelő kórházvonathoz, melyet magamra hagyatva képtelen lettem volna meglelni, személyesen

elkísért és a vonat bizottságának (Königliche Lazarett-Commission des Vereins-Lazarett-Zuges E. 2. Colin) be is mutatott, nevezetesen Eberhart dr. parancsnoknak, ki Cöllnben keresett mütőorvos, Sahler nyugalmazott polgármesternek, a vonat gondnokának és Rogge kapitánynak, ki a mindenkori szállítmányok katonai vezetője.

A vonaton a másod orvosnak fülkéjében nyertem kényelmes elhelyezést és tekintettel többször vesztegelő, lassú haladásunkra, alkalmat ahhoz is, hogy a birtokomba került és imént részletezett szakkönyvtárból kiegészíthessem úgy a bajor vöröskeresztre, mint az önkéntes betegápolási szolgálat szervezetére vonatkozó, Münchenben nyert szóbeli tájékoztatásomat — amint következik.

A Vöröskereszt Bajorországban.

Az 1866-ik évi háború alatt szerzett tapasztalatok nyomán még ugyanaz év őszén megalakult Bajorországban a „Harctéren sebesült vagy letört katonákat ápoló egyesület”. Ezt követte rövid időközzel az úgynevezett „Vöröskereszt nőegylet”. A franciák ellen viselt háborúban négy évvel megalakulásuk után, vagyis 1870/71-ben, már bő alkalom nyílt az említett bajor intézeteknek arra, hogy egyrészt a felebaráti szeretet jegyében kifejtett üdvös működésükkel életképességükről tanúskodhattak, másrészt, hogy a Johannita-, Szt. György- és máltai lovagrendekkel, valamint több vallási alapon szervezett szövetkezettel egyetemben, támogatva a nép rendkívüli áldozatkészsége által a hadegészségügynek megbecsülhetetlen, áldásos szolgálatot teljesíthettek.

Ezen sikerek mellett azonban az együttműködés nem volt teljesen zavartalan. A háború ideje alatt kialakult visszás állapotok orvoslást követeltek. A katonai hatóságokkal való viszony szintén rendezésre szorult. Szóval az önkéntes betegápolás ügyét újjá kellett szervezni, még pedig akként, hogy a vöröskeresztben egyesült intézetek, lovagrendek és szövetkezetek egységes vezetés alatt egymást megértve s támogatva működhessenek, hogy a hadsereg keretébe beillesztve szolgálatjuk a katonai hatóságokkal egyetértően fennakadás nélkül, lelkesedéssel és odaadással teljesíthető legyen. Leginkább hátrányosnak, sőt károsnak is bizonyult az egységes vezetésnek és a szabályozott felügyeletnek hiánya és ennek következményeként a rendelkezésre álló erőknél szétforgácsolása. Lelkes férfiak önzetlen fáradozásának sikerült hosszas tárgyalások során a kérdéses feladatot megoldani, az önkéntes betegápolást újjá szervezni. Az ekként teremtetett szervezet hivatalos kifejezést nyert az önkéntes betegápolásnak legfelső helyen megerősített szolgálati szabályzatban. (Dienstvorschrift für die freiwillige Krankenpflege).

Értesülésem szerint ez a szolgálati szabályzat a Németbirodalmat alkotó egyéb országok vöröskereszt egyleteinek hasonló szabályzataitól alig tér el. Annyiban mégis különbözik, hogy míg egyebütt a vöröskereszt egyletek élén a központi választmány áll, Bajorországban ezenfelül még az úgynevezett országos bizottság (Landeskomitee der freiwilligen Krankenpflege) is szervezve van, melynek egységes vezetése alatt csoportosulnak: a vöröskereszt egylet, a vöröskereszt nőegylet, a Szent György lovagrend az alája tartozó katolikus

férfi- és nőegyletekkel, a Johannita lovagrend, a Diakonok és Diakonisszák intézeteivel és végre a máltai lovagrend.

A később külön fejezetben közelebbről ismertetett ezen szolgálati szabályzat szerint a Németbirodalomban az önkéntes betegápolás szolgálatának vezérlő feje a császári biztos és katonai felügyelő egy személyben. Ennek hatásköre a bajorországi önkéntes betegápolás szolgálatára is kiterjed, vagyis vele a bajor országos bizottság nem egyenrangú, tőle nem független, hanem őt csak bizonyos kevésbé lényeges ténykedésében helyettesítheti.

A bajor országos bizottságot az elnök, kit Ő Felsője a bajor király nevez ki és tíz rendes tag alkotja. Ezek az országos bizottság vezetése alatt csoportosult egyletek és lovagrendek képviselőiből sorakoznak. A bizottságban a rendes tagot megillető jogokkal helyet foglalhat a bajor hadügyi- és belügyi minisztereknek egy-egy kiküldött képviselője is.

Magának a bajor vöröskereszt egyletnek az 1909. évben legfelső helyről megerősítést nyert alapszabályai különös figyelemmel a hadiszolgálatra, alábbi főbb rendelkezéseket tartalmazzák:

Főcélja az egyesületnek háború esetén a hadegészségügyi szolgálatot támogatni és ehhez béke idejében megfelelő módon előkészülni, (1.§.)

E végből gondoskodik az egyesület kellő anyagi eszközökről, valamint a kérdéses szolgálat teljesítéséhez minél több jelentkezőnek szerzéséről és szakszerű kiképzéséről, hogy háború esetére a sebesült, vagy beteg harcosok elhelyezésével, szállításával és ápolásával a hadegészségügyet hasznosan szolgálhassa. (2. §.)

Tagjai a fiókegyletek és az úgynevezett egészségügyi oszlopok (Sanitäts-Kolonnen). (5. §.)

A szolgálat önkéntes és díjtalan, mégis azokra nézve, kik az egészségügyi oszlopokban való működésre önként vállalkoztak, mozgósítás, esetében kötelező. (6. §.)

Az egyleti szervezetnek alapját a fiókegyletek és az egészségügyi oszlopok képezik, melyek egységes céljuknak közös szolgálatára a kerületi választmányok (Kreis-ausschüsse), a központi bizottság (Zentralkomitee) és a központi választmány (Zentral-Ausschuss) útján egyesülnek. A kerületi választmányoknak és a központi bizottságnak kebelében az egészségügyi oszlopok különleges érdekeit külön osztályok képviselik. (7. §.)

A fiókegyleteknek feladata egyebek mellett a betegápolásra alkalmas és önként vállalkozó egyének után kutatni, szakszerű kiképzésükről gondoskodni. (11. §.)

Az egészségügyi oszlopok, megerősített alapszabályaikban foglalt rendelkezések után ítélve, katonailag szervezett egyletek. Tagjaik működők, vagy fizetők. A működő tagok legfelső helyről előírt egyenruhát viselnek. Az oszlopoknak a vöröskereszt-egyletbe való felvétele, kiképzése és szolgálati beosztása iránt a központi bizottság rendelkezik, mely az oszlopoknak felállítását is intézi. (12. §.)

Szemben a fiókegyleteknek az ápoló személyzet kutatása, szerzése és kiképeztetése körül nyilvánuló legfontosabb feladatával (11. §), az egészségügyi oszlopoknak kötelessége abban csúcsosodik, hogy míg béke idején székhelyeiken a mentési szolgálatot végzik s ekként a polgárságnak mindenféle bajában és veszedelmében megbecsülhetetlen segítséget nyújtanak, addig háborúban ezen oszlopok állítják a sebesült és beteg

katonák szolgálatára a szállítási és kísérő személyzetet, mivégből természetesen ezt a személyzetet kellően ki is kell képezniök. Ugyancsak reájuk háramlík a személyzet egyenruhájának beszerzéséről, valamint a minél gazdagabb felszereléséről, nevezetesen a szállító eszközökkel (gépkocsik) hordagyakkal stb. való ellátásról gondoskodni. (13. §.)

A kerületi választmány a kerületbeli fiókegyletek által választott tizenkét, valamint legalább négy az egészségügyi oszlopoknak különleges, érdekeit képviselő és külön osztályt alkotó tagból áll. Utóbbiak közt egy orvosnak, egy az oszlopok ténykedésében gyakorlati ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkező egyénnek, egy jogásznak és egy pénzügyi szakembernek kell lennie. Székhelye rendszerint özszeesik a politikai kerület központjával. Az egészségügyi oszlopoknak kiképzése és működése felett a kerületi választmány elnöke időközönként szemlét tart, vagy tartat. Az oszlopok alakítása, fejlesztése, sze-

Két sebesülthordozó a Halle a/d. Saale város által adományozott négy kórházvonat egyikeről.

mélyi ügyei, kiképzése, ügykezelése és hadi készültsége tekintetében a kerületi választmány kebelében szervezett külön osztály felelős elsősorban, mely a politikai kerületben fennálló valamennyi oszlopnak közvetlen előjárója is. (18. §.)

A központi választmány Bajorország vöröskereszt egyesületének összes ténykedéseit ellenőrzi. (21. §.) Kebeléből alkotja a központi bizottságot, mely az egyesületnek ügyeit vezeti, az egyesületet kifelé képviseli és közvetlenül érintkezik a hatóságokkal, valamint a birodalmi vöröskereszt egyesületeknek Berlinben székelő központjával. (19. §.)

A központi bizottság az egyesület több irányú működésének külön-külön szolgálatára osztályokat alkot. Egyet tehát az egészségügyi oszlopok érdekében is. Figyelemmel az oszlopoknak háború esetén beálló nagyjelentőségű hivatására ezen osztállyal egy külön tanácsadó bizottság társul, melynek szervezéséről a központi bizottság gondoskodik. (20. §.)

A bajor vöröskereszt egyesület alapszabályszerűen megállapított feladatának megoldása körül eredményesen működik. Fiókegyleteivel behálózta az egész országot és jelenleg 216 egészségügyi oszlop felett rendelkezik, melyeknek 12,000 tagjuk van.

Az oszlopbeli működő tagoknak gyűjtését és szakszerű kiképzését nagy mértékben elősegítette az az indokolt gyakorlat, hogy az egyesület a kórházakban nyújtott kiképzés idejére a vagyontalan tanítványoknak, kik rendszerint családosak és kik ez alatt az idő alatt polgári keresetüktől elesnek, ezt felérő készpénzbeli kárpótlást nyújt. Eredményesnek bizonyultak továbbá a főiskolai hallgatók részére szervezett gyakorlati tanfolyamok is.

Kétségtelen, hogy a kikézésnek ilyszerű szervezése nagy költséggel jár, de jóval nagyobb költséget okoz az oszlopok működő tagjainak egyenruházata és egyéb felszerelése, mely nagyrészt szintén az egyesületet terheli, miután a felszerelésről egészen, az egyenruházatról pedig a csekélyebb számú tehetősebb működő tagoktól eltekintve, vagyis a tagok túlnyomó többsége helyett szintén az egyesületnek kell gondoskodni. Az ezerszámra beszerzett guruló- és hordágyak, százat meghaladó sebesült szállító kocsik és gépkocsik, valamint a szükségkórházak gyors felállíthatását biztosító barakkok és sátrak értékben szintén nagy vagyont képviselnek.

Ezzel párhuzamban a bajor önkéntes betegápolásnak országos bizottsága alá sorolt vöröskereszt nőegylet viszont gondoskodik az ápolónők kiképeztetéséről, valamint azon női személyzetnek előállításáról, melyet az élelmezés, mosás és egyéb gazdasági és házi teendők végzésére a szolgálat igényel. Különös figyelmet fordít az egyesület, a költségeket sem kímélve, a műtéteknél segédkező és a Röntgenvizsgálatot teljesítő ápolónőkre, kik, hogy ebbeli hivatásuknak kifogástalanul megfelelni képesek legyenek, különleges elméleti és mindenesetre hosszabb időn át folytatott gyakorlati oktatásra szorulnak

Ugyancsak e nőegyletnek feladata, hogy a bajor vöröskereszt egyletnek segédkezése mellett háború esetére szervezze és előkészítse a kiségitő kórházakat. E végből országszerte helyi bizottságokat alkot, melyek a kérdésben teljesen tájékoztatva évről évre kijelölik, a kiségitőkórházak felállítására alkalmas és igénybe vehető épületeket, biztosítják ezeknek szükség esetén kik

által foganatosítandó mikénti gyors berendezését és felszerelését, megállapítják a kisegítő kórházak vezetésének, élelmezésének, orvosi- és ápoló-szolgálatának személyi kérdését, szóval a szervezésnek azt a lelkiismeretes, pontos és részletes munkáját végzik, mely feltétlenül biztosítja azt, hogy a nyilvántartott kisegítő kórházak a mozgósítás elrendelését követő néhány nap után felállítva, a bejelentett számú ágyakhoz mérten igénybe vehetők is legyenek.

A lovagrendeket illetőleg azt a tájékozást nyertem, hogy míg egyrészt az alájuk tartozó katolikus nőegyesületek, apácarendek, diakonissza-intézetek tagjai sorából számos ápolónőt állítanak, másrészt kisegítő kórházakat is létesítenek, melyeket saját kezelésükben tartva, azok vezetésével és felügyeletével tagjaik foglalkoznak. E tagok sorából számosan vállalkoznak a később és külön fejezetben ismertetett szolgálati szabályzatban sokszor említett megbízotti teendők ellátására is. A lovagrendek urai ezen szolgálatokat kivétel nélkül díjtalanul végzik.

Ekként szervezve indult a bajor vöröskereszt a jelenleg dúló világháborúba. Amint illetékes helyen elismerőleg nyilatkoztak az egy évet jóval meghaladó idő alatt szolgálata teljesen bevált, tervszerűen és időre mozgósított, gazdag felszerelésével, férfi és női személyzetének odaadó, sem fáradságot nem ismerő, sem veszélyt nem kerülő, lelkes munkájával sok-sok ezer sebesült, vagy beteg katonának nyújtott segítséget és lelki vigaszt.

A hadegészségügyi szolgálatnak eléggé nem méltányolható támogatásával elévületlen érdemeket szerzett nemcsak a harctéren és hadtápterületen, amiről csoda-

lattal meggyőződni alkalmam volt, hanem a hazája határain belül is, hol erről nemcsak a kiségitő-, hanem a katonai kórházakban általa teljesített példás szolgálat is fényesen tanúskodik.

A németbirodalmi önkéntes betegápolás szolgálatának szervezetéről.¹

Katonai vonatkozásában az önkéntes betegápolás mindama önként végzett munkát jelenti, melynek teljesítése a hadegészségügyi szolgálatot illeti és felöleli mindama személyeket, kik e munkát önként elvégzik.

A hadegészségügyi szolgálatnak ily értelmű támogatása a sebesült vagy beteg katonák ápolásában, szállításában, készletek vagy raktárak kezelésében, valamint egyéb kapcsolatos teendőknek, mint élelmezés, mosás, tetvetlenítés, Röntgenvizsgálat, fertőtlenítés stb. végzésében nyilvánul. Gyakoroltatik e támogatás részben az országnak úgynevezett mögöttes területén (Hinterland), részben a hadtápvonalon belül, még pedig azzal, hogy

a) kötözőhelyek, tábori, hadi és egyéb katonai, valamint sebesülteknek vagy beteg katonáknak felvételére berendezett köz- és kiségitő kórházak részére ápolók, sebesülthordozók, kezelési és gazdasági személyzet, a Röntgenvizsgálathoz a műtét-segédkezéshez értő és egyéb ápolónők, főzőnők és háztartási női személyek rendelkezésre bocsájtatnak;

b) a sebesültek és beteg katonák szállításához hordozók, ápolók és ápolónők állíttatnak;

¹ A vonatkozó és legfelső jóváhagyással ellátott szolgálati szabályzat nyomán.

c) hogy kisegítő kórházak, üdülőhelyek, kötöző-, üdítő- és pihenő-állomások szerveztetnek és fenntartatnak, szükség esetén e célra sátor- vagy barakk-telepek létesítetnek;

d) különleges sebesültszállító vonatok, vagy hajók felállítatnak és kezeltetnek, valamint e célra kisegítőképpen rendes vasúti személy-, vagy teherkocsik felszereltetnek.

A hadegészségügyi szolgálatnak nagyjelentőségű és megbecsülhetetlen támogatásaként ide tartozik még:

e) *sebesülteknek a harcszintér mögül való el- vagy egyéb szállításához alkalmas minél több gépkocsinak beszerzése és üzemben tartása;*

f) kórházak gazdasági-éslelmezési ügyeinek átvétele;

g) a tudakozódó-, közlő- és hírszolgalat, végre

h) a különféle raktárak, egészségügyi készletek, nemkülönben a gyűjtött adományok kezeléséhez szakszerűen értő és kereskedelmileg képzett egyéneknek beállítása.

A hadegészségügyi szolgálatnak imént részletezett módon való támogatására illetékesek a német birodalmat alkotó országok összes vöröskereszt egyesületei, valamint az ezekkel szorosán összekapcsolt egyéb egyesületek, továbbá a máltai, a Johannita és a Szent György lovagrend.

Katonai vonatkozásában az önkéntes betegápolás nem alkothat önálló, független testületet. Működését a hadegészségügy érdekében csak annyiban fejtheti ki, amennyiben a katonai hadegészségügyi szolgálatnak keretébe beilleszkedik. Ennélfogva mellőzhetetlen követelmény az is, hogy az önkéntes betegápolás és annak minden egyes tagja kivétel nélkül a katonai hatóságoknak,

illetve jogosult személyesítőiknek feltétlen engedelmisséggel tartozzék.

Más szóval kifejezve az önkéntes betegápolás már béke idején katonai szellemben szervezve, vezetve és erre előkészítve mozgósítás esetén a maga egészében és minden részében külsőleg is félre nem ismerhető határozott katonai jelleget ölt. Ezen alapszik az egyébként sehogysem biztosítható kifogástalan fegyelmezett-sége. Ennek tulajdonítható, hogy a hadsereg óriási gépezetében, mint annak egyik alkotórésze, a többivel együtt harmonikusan és zavartalanul működhetik. *így képzelhető csak, hogy a hadtápterületre és különösen a harcfront közelébe eső legértékesebb, de legkényesebb feladatát is sikeresen megoldani képes legyen.*

Ehhez simul egyébként az önkéntes betegápolás szervezetének váza is.

így mindannak élén, ami az önkéntes betegápolás fogalma alá soroltatik, áll — a béke idejében is — egy személyben: a császári biztos és az önkéntes betegápolás katonai felügyelője (Kaiserlicher Kommissär und Militär-Inspektor der freiwilligen Krankenpflege), kit Ő Felsője a Császár nevez ki és ki Berlinben székel. Van, előterjesztésére ugyancsak a Császár által kinevezett két helyettese és a hadsereg vezérfőtörzsorvosával egyetértőleg meghívott magasrangú katonai orvosszakértője. Tanácskozást folytathat a melléje rendelt állandó bizottsággal, melynek tagjait ő nevezi ki és hívja meg. A vöröskereszt egyletekkel a Berlinben székelő központi bizottságuk, a lovagrendekkel viszont azok előjárói útján érintkeznek.

A birodalom összes hatóságai kötelesek a császári biztost ténykedése körül támogatni.

Béke idején a császári biztos ellenőrzi az önkéntes betegápolásnak minden mozzanatát, a személyzetnek általa irányított kiképzését és különösen annak hadikészültségét.

Legfontosabb feladat ugyanis az önkéntes betegápolásnak jól előkészített és biztosított gyors hadikészültsége.

Időközönként a hadügyminiszter állapítja meg, hogy mire kell különös gondot fordítani és előkészülni.

Könnyen érthető, hogy az önkéntes betegápolás szolgálata a háborúban csak úgy válhatik a hadegészségügyi szolgálatnak értékes és hézagot pótló támogatójává, ha erre már a béke idején előkészítetik, ha a hadierőnek soha nem szűnő fejlődésével lépést tartva a hadügyminiszter által kifejezett óhajokhoz, tanácsokhoz és intelmekhez mérten szintén fejlesztve lesz.

Mellőzhetetlen tehát, hogy a császári biztos és a melléje rendelt bizottság, melyben a császári biztos két helyettese és a vöröskereszt egyletek Berlinben székelő központi bizottságának elnöke hivatalból helyet foglalnak, — béke idején is állandóan működjék és ugyanekkor a császári biztos a közvetlenül alája helyezett külső közegei, az úgynevezett „területi megbízottak” (Territorialdelegierte) útján a birodalmat alkotó összes részekkel szoros összeköttetést tartson fenn és érintkezést folytasson.

A területi megbízottakat a császári biztos nevezi ki, még pedig egyet-egyét mindegyik porosz tartomány és Berlin városa, valamint a Németbirodalmat alkotó többi szövetséges állam mindegyike részére.

A területi megbízott az önkéntes betegápolásnak a részére kijelölt tartomány, illetve ország területén levő szerveivel (egyletek, szövetkezetek, rendek stb.) folyto-

nos érintkezésben áll, felügyeli működésüket és végrehajtja a császári biztos rendelkezéseit. A területbeli személyzetről a császári biztosnak évente számszerű áttekintést terjeszt be és javaslattal él hadialkalmaztatásuk tekintetében. (Ide sorolandók: orvosok, fogtechnikusok, gyógyszerészek, ápolók, ápolónők, a Röntgen-vizsgálat-hoz, a műtét segédkezéshez értő ápolónők, szakácsok, főzőnők, sebesülthordozók, kocsisok, kerékpárosok, gépészek, műszerészek, gépkocsivezetők, raktárkezelők, könyv- és számvivők stb.) Kimutatja a rendelkezésre álló felszerelést és segédeszközöket (kórházak, barakkok, sátrak, ápolási és fertőtlenítési eszközök, ruhaneműek, szállítási alkalmatlanságok stb.). Névszerint megnevezve csoportosítja a mozgósítás esetére rendelkezésre álló kórházi, szállító, kísérő és raktári személyzetet.

Ügyvitelük pontos lebonyolításához a területi megbízottak segédszemélyzetet alkalmazhatnak.

A császári biztos ugyancsak még a béke idején ki nevez mindegyik főhadparancsnokság székhelyére egy-egy hadtest-kerületi megbízottat (Korpsbezirksdelegierter). Ezek a rendelkező katonai személyiségekkel személyes érintkezést folytatván ismerik katonáéknak a hadtest-kerületben az önkéntes betegápolással szemben támasztott igényeit, melyeknek lehető kielégítése érdekében a főhadparancsnokságok és az illetékes területi megbízottak között közvetítőkül szerepelnek. Mozgósítás esetén a területi megbízottakat támogatják.

Az önkéntes betegápolás szolgálatának szervezésével, irányításával és fejlesztésével foglalkozó és már a békében működő ezen apparátus háború esetére némileg módosul és kibővül. Így maga a császári biztos és katonai felügyelő a főhadiszállásra vonul. Innen igaz-

gátja egyetértőleg a főhadvezetőségnek egészségügyi főnökével az önkéntes betegápolásnak a hadtápterületen teljesítendő szolgálatát.

E végből, valamint a katonai és polgári hatóságokkal való gyors és személyes érintkezés céljából a császári biztos külön megbízottakat nevez ki, kik a háború tartama alatt egyrészt a hadtápterületen, másrészt a mögött, az anyaországban működnek.

Ilyenek a hadtápterületen a hadtápmegbízottak (Etap-pendelegierte), akik közül egy-egy, a császári biztostól való függésük érintetlen hagyása mellett, mindegyik hadsereghez a hadtápfelügyelő alá és a hadtáporvos mellé rendeltetik. Ezek hajtják végre a császári biztos utasításait és rendelkeznek a hadtápterületen működő önkéntes betegápolásnak szolgálati és személyi ügyeiben. Mindegyik hadtápmegbízottnak rendelkezésére áll:

egy megbízott, ki a hadtáp főhelyén a készleteket és felszerelést kezeli;

egy-egy megbízott az adományokat gyűjtő állomásokon. Ezek vezetik az adományok leltári nyilvántartását, intézik a felhasználást és végzik az elszámolást, ezen felül segídenek a személyi és anyagpótlás körül;

egy-egy megbízott mindegyik hadikórháznál,

egy-egy megbízott mindegyik sebesültszállító osztagnál. Előbbiek a kórházigazgatóval, utóbbiak a rendelkező orvosfőnökkel egyetértőleg végrehajtói a hadtáp megbízott utasításainak.

A főhadiszállásra vonult császári biztosnak az anyaországra vonatkozó rendelkezéseit a háború tartama alatt az önkéntes betegápolásnak katonai helyettes felügyelője hajtja végre, kit a Császár ezen időre nevez ki és ki a hadügyminiszterrel közvetlenül érintkezik.

A katonai helyettes felügyelőt működésében a hadtápterület mögötti anyaországban tanácsukkal támogatják a vöröskereszt egyletek központi bizottságának elnöke, a porosz országos vöröskereszt egyletnek négyhat tagja, a többi vöröskereszt egylet részéről együttesen ugyancsak négyhat tag, a lovagrendek képviselői és a császári biztos meghívására esetleg mások is.

Alája tartoznak már a béke idejében működő összes területi és hadtestkerületi megbízottak. Továbbá a kiegészítő kórházak igazgatói mellé a mutatkozó szükségnek megfelelő számban kinevezett megbízottak, valamint a vonalparancsnokságok mindegyikéhez beosztott megbízottak és az adományok átvételére szervezett állományok megbízottai.

A császári biztos mozgósítás esetén az általa a háború tartamára kinevezendő összes megbízottakat az egyletek és rendek részéről e célból ajánlottaknak sorából már béke idején választja ki.

Az annak idején tényleg kinevezettek az illetékes hadügyminisztereknek működésük megkezdését előzőleg állásukban meg kell erősíteniök, ezen megerősítést a királyi biztos, illetve a katonai helyettes felügyelő eszközli ki.

Ezen megerősítés nélkül a „megbízott” címet nem szabad használni.

A megbízotti állás tiszteletbeli és visszavonható.

A jelentkezők szolgálati készségüknek időtartamára és beosztásukat illetőleg kötelezettséget vállalni tartoznak. A hadtápmegbízottak, valamint a hadikórházaknál és a sebesültszállító osztagoknál működő megbízottak kinevezése csak a háború egész tartamára, egyebeké legkevesebb három havi időre szólhat.

A császári biztos a megbízottakat alkalmaztatásuk közlésekor állásuk és köteleességeik felől külön szolgálati utasításban tájékoztatja.

A megbízotti állásról béke idején csak a császári biztos hozzájárulása esetén lehet lemondani. Háborúban hasonlóan, még akkor is, ha a vállalt szolgálati idő már lejárt volna. Szabadságolás iránti kérelem felől a császári biztos határoz.

A megbízottaknak meghatalmazásait a császári biztos állítja ki.

Külön pecsét és bélyegző használatára jogosítva és kötelezve vannak.

A saját bélyegzőjével bélyegzett genfi keresztes karszalagoknak és az igazoló jegyeknek a kiszolgáltatásáról a császári biztos gondoskodik. A karszalag viselése az önkéntes betegápolás szolgálatában állókra nézve, beleértve a megbízottakat is, kötelező. Az igazoló jegyeket viszont kell, hogy mindenki magánál tartsa.

A hadtápterületen működő megbízottak a részükre előírt egyenruhát állandóan viselni kötelesek, kivéve azokat, kik katonatiszti, vagy lovagrendi egyenruhát viselnek.

Az önkéntes betegápolás szolgálatába kizárólag csak oly németbirodalmi honosok állhatnak, kik még, vagy már nem tartoznak a hadsereg kötelékébe, sem nem hadkötelesek. Népfölkelők kivételnek. A személyzetet az egyesületek, illetve a lovagrendek választják. Feddhetetlen, megbízható, egészséges, edzett és megfelelő képzettségű egyének számíthatnak csak felvételre.

A hadtápterületen csupán azok alkalmazhatók, kik legalább három havi szolgálatra vállaltak kötelezettséget.

A megbízottak személyzetüket az illetékes katonai hatóságuknak névszerint feltüntetve jelentik be. Erről a hadtápmegbízott másodpéldányon értesítetik.

A személyzet kiállítása az önkéntes betegápolásnak kizárólagos ügye.

A császári biztos, a katonai helyettes felügyelő és a megbízottak mozgósítás esetén a behívás napjától kezdve a működési körükben alárendelt személyzet felett a fegyelmi büntetés hatalmával élnek. Igaz ugyan, hogy a fegyelmi büntetés csupán a feddésre, az elbocsátással való megfenyegetésre és harmadfokban az elbocsátásnak tenyérére szorítkozik, de azért a katonai fegyelem fenntartására eddig mégis elégségesnek bizonyult.

Az önkéntes betegápolásnak a hadseregénél, vagyis a harctéren és a hadtápterületen működő megbízottjai és személyzete egyébként még a haditörvényeknek és a hadsereg külön fegyelmi rendszabályainak is alá van vetve.

A személyzet előljárói:

- a) a császári biztos és katonai felügyelő,
- b) a katonai helyettes felügyelő,
- c) a megbízottak,
- d) a szakaszvezetők,
- e) a helyettes szakaszvezetők,
- f) az osztályvezetők és
- g) a hadsereg ama alakulatainak katonatisztjei, orvosai és magasabb állású tisztviselői, melyekhez az önkéntes betegápolás személyzete beosztást nyert.

A személyzetnek a katonasággal való érintkezésben a hadseregénél dívó gyakorlathoz kell alkalmazkod-

nia. Kiképzése a császári biztosnak a hadügyminisztérium által megerősített rendelkezései szerint, de mindenkor a háborúban való alkalmazhatóság és a hadi készültség szem előtt tartásával történik.

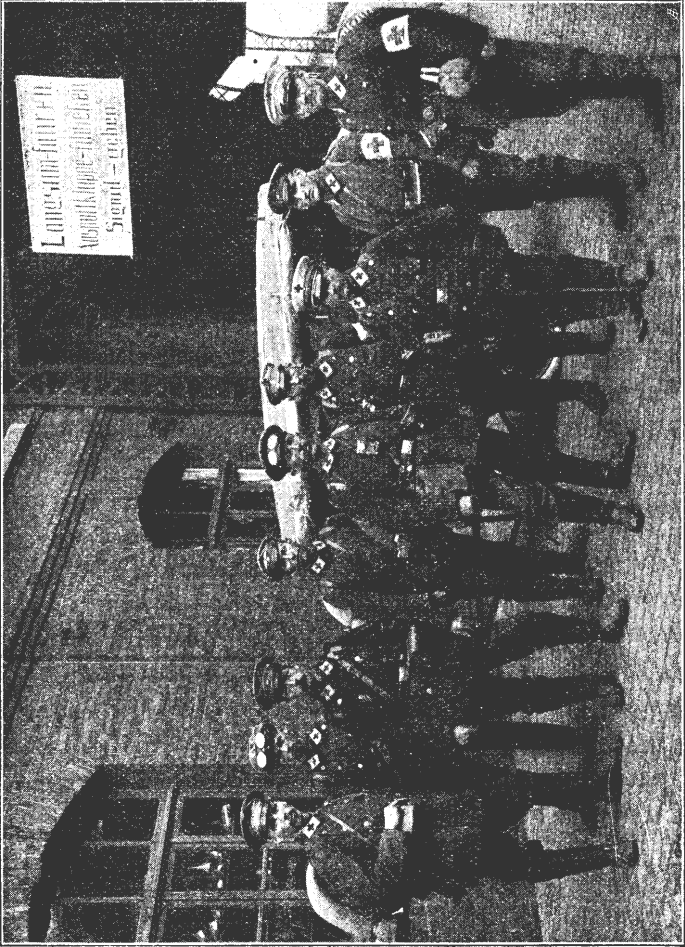
A szolgálatnak különféle ágaihoz mérten a személyzet is megoszlik:

- a) kórházi ápoló (Lazarettpflegepersonal),
- b) a szállító- (Transportpersonal),
- c) kísérő- (Begleitpersonal) és
- d) a raktári-személyzet (Depotpersonal) csoportja közt.

A harctéri, illetve a hadtápterületi szolgálatra szánt személyzet szakaszokat alkot. Egy-egy szakasz három, egyenként tizenkét egységből álló osztályra oszlik. Élén áll a szakaszvezető és helyettese, az osztályok élén viszont az osztályvezetők. A szakasz összes személyzete tehát negyvenegy egységből áll.

A szakaszvezetőt, annak helyettesét és az osztályvezetőket, kik általános műveltséggel és különleges szolgálatuknak alapos ismeretével kell, hogy rendelkezzenek, háború idején az a megbízott nevezi ki, aki alá a szakasz tartozik.

Háború esetén mindegyik hadtesthez egy-egy kórházcsoport (Lazarett-Truppe) nyer beosztást. E csoport áll egy szakaszból, illetve egy szakaszvezető, egy helyettes szakaszvezető, három osztályvezető és harminchat ápolóból. „Továbbá még harmincöt ápolónőből és hat szakács vagy ugyanannyi főzőnőből. A csoporthoz tartozó szakaszban néhány oly ápoló beosztásáról feltétlenül gondoskodni kell, kik a fertőtlenítésben és olyanokról is, kik az elmebetegek ápolásában jártasak. E csoport, mely rendeltetéséhez képest valamely hadikórházhoz beosztott

megbízott alá tartozik, indokolt szükség esetén számbelileg szaporítható. Hivatása a hadi- vagy a hadtápterületen levő egyéb kórházban szolgálatot teljesíteni.

Ugyancsak háború esetén nyer beosztást, még pedig mindegyik hadseregnek hadtápfelügyelőségéhez egy-egy az úgynevezett szállító-, kísérő- és raktár csoportokból is. (Transport-, Begleit- und Depottrupps.) Ily szállító csoport áll négy szakaszból (164 egység). Ide sorolandó rendszerint még négy orvos, négy kocsimester, tizenhat kocsikísérő, négy kerékpáros, tizenhat kocsis, harminckét ló, tizenkét sebesültszállító és két málhakocsi. Újabban a beosztott sebesültszállító gépkocsik számához mérten ugyanannyi gépkocsivezető. Fölötte a hadtápmegbízott rendelkezik. *A kötöző helyek, a hadikórházak és a hadtápfőhely közt bonyolítja le a sebesültszállítást. A sebesült, vagy beteg katonáknak a hadtápterületről a kiegészítő kórházakba való szállítása körül a kísérőcsoport teljesít szolgálatot*, mely szinten a hadtápmegbízott alá tartozik és ugyancsak négy szakaszból, továbbá huszonöt ápolónóból áll. Úgy a szállító-, mint a kísérőcsoportnak valamennyi szakaszában néhány tanult asztalosnak és lakatosnak, valamint a fertőtlenítésben gyakorolt egységnek beosztásáról lehetőleg gondoskodni kell. Hasonlóan a kísérőcsoport szakaszaihoz néhány, az elmebetegek ápolásához értőnek beosztásáról is.

Mindegyik hadseregnek hadtápfelügyelőségéhez (Etappen-Inspektion) kerül még egy raktár csoport is, mely azonban csak egy szakaszból áll. Az önkéntes betegápolásnak a hadtápfőhelyen levő raktáraiban, vagy az adományokat gyűjtő állomáson működik és ezen alkalmazásához mérten az illetékes megbízottnak rendelkezése alá tartozik.

A felsoroltakban nagyjából és főbb vonásaiban ismertetni igyekeztem a németbirodalmi önkéntes betegápolásnak irányító-, vezető- és végrehajtó erejét, annak szerveit, háború esetén a hadegészségügyi szolgálat keretébe való mikénti beillesztését és működési körét. A kiegészítőkérdésekre vonatkozó működésről általánoságban majd később fogok megemlékezni. A részletes ismertetést azért tartom mellőzhetőnek, mert úgy tudom, hogy e téren a magyar vöröskereszt egyletnek szervezetétől, vezetési és ellenőrző gyakorlatától lényeges eltérés alig tapasztalható, de főleg azért, mert megfigyeléseimet, melyekről beszámolok, jóformán kizárólag a németbirodalmi önkéntes betegápolásnak a harc téren, illetve a hadtápterületen teljesített szolgálatára irányítottam.

Nem hagyhatom azonban említés nélkül az önkéntes adományok (Liebesgaben) átvételének és gyűjtésének, valamint felhasználásának elméleti szervezetét, mely már béke idejében teljesen előkészítve a mozgósítással egyidejűleg életbe lép és mely míg egyrészt a polgárság áldozatkészségét bizonyos helyes irányba tereli, másrészt teljes megnyugtatót nyújt arra nézve, hogy az adományok rendeltetésükhöz híven és hiánytalanul tényleg fel is használhatók.

Mindenekelőtt hangsúlyoznom kell, hogy a német vöröskereszt célszerűségi szempontból különös súlyt helyez és gondot fordít arra, hogy az adományok kizárólag oly természetűek legyenek, melyekkel a hadseregnek, úgy a harcoló, mint a sebesült, beteg, vagy lábadozó részét a hadvezetőség által kiszabott határokat meghaladó életszükségletei körül kielégíteni, melyekkel a katonaság sorsán könnyíteni és annak üdülést nyújtani lehessen. Erre való tekintettel háború esetén a császári biztos,

vagy a katonai helyettes felügyelő időközönként közzéteszi ama tárgyakra kimutatását, melyeknek a magánadakozás útján való előteremtése a hadegészségügynek, vagy a harcoló seregnek érdekében nagyon kívánatos. Az adományoknak átvételére mindegyik hadtest területén, a helyettesítő katonai területi parancsnokság székhelyén levő valamelyik katonai kórházban és valamennyi pótkeretparancsnokságnál I, illetve II. számmal jelzett állomások állítatnak fel, melyek „az X-ik hadtestnek adományokat átvevő állomása”, címmel és felírással jelöltnak. Az adományok, származzanak azok testületektől, vagy egyesektől, az említett átvevőállomásokon elismervény ellenében adandók át, vagy oda szállítandók. Innen azok a hadtápterületen felállított és az illetékes hadtest részére kijelölt gyűjtőállomásra továbbítva az önkéntes betegápolásnak raktárába kerülnek és a raktárcsoport emberei által az illetékes megbízottnak rendelkezése szerint kezeltnak. A gyűjtött anyagról való részletes és pontos számadást a megbízott vezeti, a hova fordítás felől viszont a hadsereg egészségügyi főnöke a császári biztossal egyetértőleg rendelkezik.

A folyó háború első évéről szóló jelentésében Wildhagen, kereskedelmi tanácsos, a 6-ik német hadseregnek a szeretetadományokat kezelő megbízott 734 vasúti kocsiakománnyról számol el. Nevezetesen 328 waggon karácsonyi ajándékról, 275 waggon élelmicikkek, sütemények és cukorfélékről, 18 waggon ásványvízről, 14 waggon fehér alsóruha és 4 waggon vízhatlan felsőruháról, 87 waggon szőnyeg és takarófélék, futók és fagyapotról, végre 8 waggon névre szóló csomagokról.

Az előadottakat végül kiegészítem még annak a felemlítésével, hogy általános mozgósítás esetén a had-

tápterületre kijelölt megbízottak, valamint az ápoló és kísérő személyzet a mozgósítás tizedik napjára, a szállító és raktárszemélyzet pedig annak tizenötödik napjára behívandó. Hivatalosan katonai menetlevéllel utaznak és hivatalos levelezésük portómentes. A mozgósítás idejére díjtalan ételmezésre és elhelyezésre igényjogosultak, mely idő alatt megbetegedésük, vagy sebesülésük, vagy halálozás esetére hátramaradottaik a katonaságra nézve érvényben álló elbánásban részesülnek.

Münchentől Lilleig.

A fényűzéssel határos berendezésű E. 2. kórház-vonat, illetve annak négytengelyes orvoskocsija, melyben pompás nyoszolyával és íróasztallal bővelkedő, gázvilágítású fülkém is helyet talált, azonközben míg a bajor vöröskeresztnek kialakulását és a németbirodalmi önkéntes betegápolásnak szervezetét az imént előadottakban megismerni igyekeztem, továbbgurult. Stuttgartnál ránk szakadt az éjjel, melybe olvasás közben kipillantva, a sötétségből a csillagok ragyogásán kívül elvétve egy-egy ipartelepnek kivilágított ablakai és kéményeiből a füsttel egyesesen kihányt szikrák váltak csak észrevehetőkké. Munkám végeztével, jóval éjfél után, simán haladó kocsink mély álomba ringatott, melyből a német határállomáson, „Fentsch”-ben azzal ébresztett az orvosoknál személyi szolgálatot teljesítő vöröskeresztes kísérő, hogy már magasan áll a nap, néhány perc múlva pedig hódított francia területet érünk, valaminthogy „Longwy”-ben lesz a második reggeli tálalva. Csupa izgató hír. Katonásan végezve az öltözködéssel, siettem is a szomszéd termes

kocsiba, melynek társalgóhelyiségül is használt kényelmes ebédlőjében a villásreggelihez készülten, már együtt találtam a vonatnak háromtagú bizottságát. Az urak, kik utunknak vonalát már több ízben befutották, vagy együtt, vagy váltakozva annak mindegyik érdekes részletére felhívták figyelmemet és különös szeretetreméltósággal vetélkedtek egymással abban, hogy a harminc kilométeres sebességgel haladó hosszadalmas utazást részemre tűrhetővé tegyék. Tőlük értesültem afelől, hogy noha a német „Fentsch”-sel korrespondáló francia határállomás „Audun-le-Roman”, katonai szállítások miatt vonatunk a fővonalról letérve, „Longwy” felé irányítottatott és majd „Longuyon”-nál fog arra ismét visszatérhetni. Így is történt. „Longwy”-ban láthattam meg tehát először a modern háborúnak egyébként el sem képzelhető siralmas pusztítását, mely ezen a betörő németek ellen makacsul tartott helyen alaposnak bizonyult. A rommá lőtt kis városkának alig maradt állva egy-két épülete és azok is dűledzőfélben vannak. Az állomásépületet a győzedelmes németek saját céljaikra úgy ahogy összetákolták, de a közvetlenül mögötte elterülő helység teljesen kihalt.

Megközelítően hasonló sors érte a vasút vonala által kettéválasztott „Longuyon”-nak dombon fekvő északi részét, míg a másik, a völgyi felének csupán egy-két épülete szenvedett kárt néhány odatévedt lövedéktől. Az annakidején megiramodott lakossága vissza is tért és amint a haladó vonatról észrevehető volt, az okozott károk helyreigazításán fáradozik.

A fellegváras „Montmédy”-ben úgylátszik, a francia őrsereg nem vélte tanácsosnak az ostromló németeknek ellentállani és beérte azzal, hogy futását előzőleg a fellegvár magas dombján át fúrt alagutat annak két szájá-

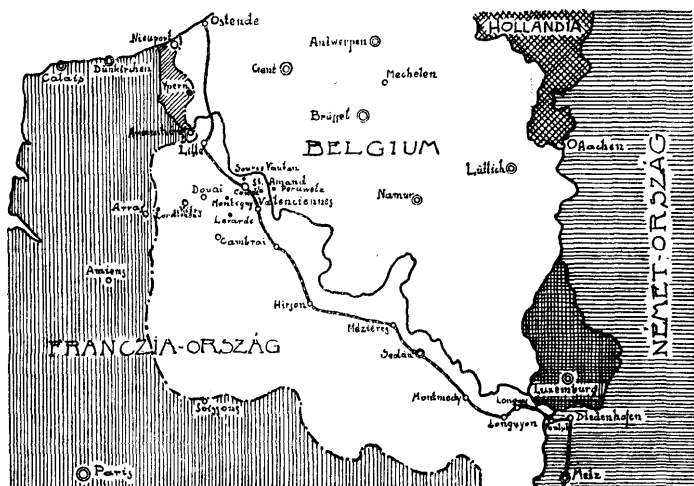
nál egyazon pillanatban egymásnak bocsájtott és ekra-
zittal terhelt mozdonnal felrobbantsa. Terve ugyan
bevált, csupán következményeiben bizonyult hamisnak,
mert az ekként megszakított vonalat a német műszaki
csapatok a domb alján terülő város utcáin elmésen
vezetett sínpárral bárcsak szükségszerűen, de állítólag
háromszor huszonnégy óra alatt ismét összekapcsolták.
Azért csak szükségszerűen, mert útitársaim szerint az
alagútnak helyreállítását lehetségesnek és műszaki szem-
pontból szükségesnek is ítélték. Ezen alkalommal vona-
tunk még kénytelen volt a dombot megkerülni. Vissza-
tértemkor az ostende-müncheni gyorsvonattal azonban
már az alagúton hajtottam át.

Ezen alagútnál tapasztaltam legélénkebben, hogy
a sors mily kiszámíthatatlan szeszéllyel bánik nemcsak
egyesekekkel, hanem hatalmas nemzetekkel is. A helyre-
állítási munkálatokat ugyanis német mérnökök egy sereg
francia fogolynak izom m unkájával végeztették, vagyis
ugyanaz a katonaság, mely a hazája védelmében az
alagutat felrobbantotta, mint fogoly, arca verejtékével
azon kénytelen fáradozni, hogy azt a gyűlölt ellenség
céljaira ismét helyreállítsa. Hasonló szégyenteljes csapás
ez, persze csak kicsinyben és az alagútból omladékot
talicskázó francia katonákra nézve, mint amilyen közel fél
évszázaddal ezelőtt óriási méretekben érte az egész fran-
cia hadsereget a további utunkban elért világtörténelmi
nevezetességű „Sedan”-nál. Amouzoni barátoknak egy-
kori kis falujában, melynek szorgalmas lakossága a XVI.
századig annyira felszaporodott, hogy az ős foglalko-
zásból egyedül többé megélni nem tudott, alapította
meg Cadeau Miklós a későbbi virágzó francia posztóipart.
Sedán, gyanútlanul abban, hogy nevéhez mily világ-

esemény fog majdan fűződni, csak 1642-ben került francia kézre. A Maas termékeny, széles völgyének jobb partját szegélyező emelkedésen, e falu helyén épült mostani ipari várossal szemben és attól délre húzódik a Maassal párhuzamban az a tekintélyes, erdős hegyhát, mely mögül mintha az ország szívéből, Parisból indult volna ki, bukkant elő 1870. évi szeptember másodikán az a német sereg, mely III. Napoleon császárnak és MacMahonnak, kik a Metzben rekedt Bazaine tábornagynak felszabadítására sietve, Sedannál előző nap vereséget szenvedtek és az ország belseje felé visszavonulófélben voltak, oly végzetserűen útját állta, hogy Moltkenek és Blumenthalnak ez a fényes haditerve nyolcvanháromezernyi seregüket, ötven tábornokkal, ötezer tiszttel, hatszáz ágyúval együtt megadásra kényszerítette. Ezt a csorbát tervezték a francia nemzet sorsának mostani intézői kiköszörülni. Eddig valóban kevés szerencsével és ha igaz, hogy a hadvezetőség dicsősége — Bismarck állítása szerint — a csapatok hősiességéből áll, silány köszörűsökkel.

Pedig ez a „revanche” politika a világháború kitörésének az az egyedüli rugója, mely nem erkölcstelen és mely a francia ellenséget fegyvertársai köréből a többiek által teljesen nélkülözött tisztességnek bizonyos szintjén tartja. A többiek, úglátszik, teljesen elfelejtették, hogy a hajdan és jelen közt a kultúra óriási különbséget teremtett és azt hiszik, hogy ma is az az igazi virtus, melyből a középkorbeli lovagok éltek: a rablás. Anglia pirulás nélkül vallja, hogy célja Németországot viruló iparától és nagyarányú külkereskedelmétől megfosztani. Sőt még az állítólagos semlegesek közt is akadunk hasonló gavallérokra, kik arra várnak, hogy a felfordulás teljes legyen és akkor vetik majd magukat a kiszemelt

zsákmányukra. S noha a véráradatban folyó nagy játszma ezen alattomos kibiceinek a mi bőrünkre fáj a foguk, ne háborodjunk fel nemtelenségükön, hanem kövessük dicső fegyvertársunknak példáját, ki a francia földre való győzedelmes betörésével nem állt bosszút a rajta elkövetett sérelmekért, amint azt az általa meghódított területen

érintetlenül meghagyott legtöbb községnek a béke idejétől miben sem különböző állapota igazolja, hanem e vidékek gazdasági vérkeringését, a békés lakosság érdekeinek sérelme nélkül a harcban sújtó karjának erősítésére fordítja. A vasút mentén ugyanis, mely a csatolt kis térképen¹ Metz-től a tengerpartig a belga-francia teker-

¹ A fehérén hagyott rész Belgiumból és Franciaországból hódított terület, a vessző-pont-vesszős vonal a július havi hadállás vonala.

vényes határvonal mellett azzal majdnem párhuzamban fellelhető, „Lille”-ig a háború pusztításának feltűnő nyomaira többé nem akadtam. A németek kulturális törekvéseire igen.

„Mézières-Charleville”-nél elhagyva az északnak kanyarodó Maas völgyét, a pálya állandóan emelkedik és vagy száz kilométeren át „Saint du Nord”-ig hullámos fensíkon halad. A tengerszíne feletti magasabb fekvés párosulva a talajnak gyengébb minőségével ezen a vidéken a szemtermelést háttérbe szorította. Az itt-ott keskeny csikókra vetett zabon és rozson kívül ápolt rétek és legelők váltakoznak nagy kiterjedésű és gazdag szüretet ígérő gyümölcsösökkel, leginkább magastörzsű almafa-ültetvényekkel. A bekerített parcellákon a lápfajta szarvasmarhának mindenféle jellegében tarkálló csordák legelnek. Őrizetlenül a polgárságéi, kurtaszárú pipából füstölő szakállas „Landwehr” katonák őrizete alatt a német seregeknek sok ezret számláló, részben a hódított területből készpénzen rekvirált, részben legelőn való feljavításra a birodalomból oda szállított állatai. Az őrzőknek felváltásukra rendelt társai viszont hernyózzák a gyümölcsfákat és terebélyes ágaik alól gyűjtik a hulladékot. A legbékésebb kép. Feltűnő csupán, hogy a pásztorok vállán és a fának törzséhez támasztva szuronyos puskák villognak.

A nap újból lenyugodott. Kedves útitársaimmal együtt elhagytam a termes- és az orvos kocsi közti peront, honnan órákon át gyönyörködtem északi Franciaországnak e gazdag vidékében. Eberhart dr. hívására vele végig jártam a guruló vonatot. A harmadfélszáz ágy már díszelgett az újonnan ráhúzott fehér patyolatban. Az éléstár gazdagon felszerelve és a konyha példás rendje

megnyugtatólag hatott a felveendő szállítmánynak ellátása tekintetében. Éppen tálalták a személyzetnek estebédjét. A szemléről visszatérve a negyven férfi kísérot és a tíz ápolónót külön étkező helyiségekben már fogyasztásánál találtuk. Itt csodáltam meg a genfi keresztnek a társadalmi osztálykülömbiséget eltüntető erejét. Zöldre festett asztalnál, lócán ülve, közös tálból pléhkanállal együtt evett a köllni előkelő milliomos özvegy, magasállású urak hitvesei és leányai a nép köréből származó és velük egyfotma gúnyát viselő hivatásos ápolónőkkel. Hasonlóan a szomszéd teremben az egyszerű munkás, az iparoslegény a kereskedővel, gazdag magánzóval, az ügyvéddel és egyetemi hallgatóval vegyest.

Hajnal felé járt az idő, midőn „Valenciennes”-nek fedett pályaudvarába robogtunk. Vonatunkat itt a 6-ik hadsereg főparancsnokságától leadott az a távirati utasításvárta, hogy nem „Lille” be, hanem „Douay”-ba folytassa útját. Nekem viszont a főparancsnokságnál „Liliéi-ben kellett jelentkezmem. Nem szívesen hagytam el megkedvelt fülkémet és barátságukért hálásan búcsútvéve kedves útítársaimtól, a pályaudvaron Köln városa által fenntartott üdítő állomás helyiségében vártam be a reggelt, hogy utamat folytassam, nem gyanítva, miszerint másnap ide fogok visszatérni, mint a részemre kijelölt állomáshelyre.

Lille.

Az állomással kapcsolatos legelőkelőbb városrész romokban hever. Faragott termőköves homlokzatrészek, a rajtuk csüngő erkélymaradványokkal tanúskodnak a megsemmisült pompáról. Téglá-, kő-, cserép- és omladékhegyek, behálózva összevissza görbült vasgerendák-

kai, töltik be a repedezetten állva maradt kormos falaknak belsejét. A közelmúltig szemet gyönyörködtető emberi alkotásoknak e gyászos maradványai annál szomorítóbban hatnak a csodálatos módon épségben maradt üvegtetejű pályaudvarból kilépőre, mert a romok közt a város főterére nyílegyenesen vezető úttesten és az azt szegélyező széles aszfaltjárdákon élénk a forgalom. Kocsik, fogatok, autók és csirimpelő villamosok nagy tarkaságban kerülnek vagy előzik egymást, az út végén pedig épségben áll a város főterét szegélyező régi, de jókarban tartott, érdekes épületek sora. Köztük a városháza. A térség közepén feléje irányított két német ágyú, kiszolgáló legénységével együtt, jeléül annak, hogy a vérmes lakosságú városnak nem lehet jeltelen a németek által kezelt rovása.

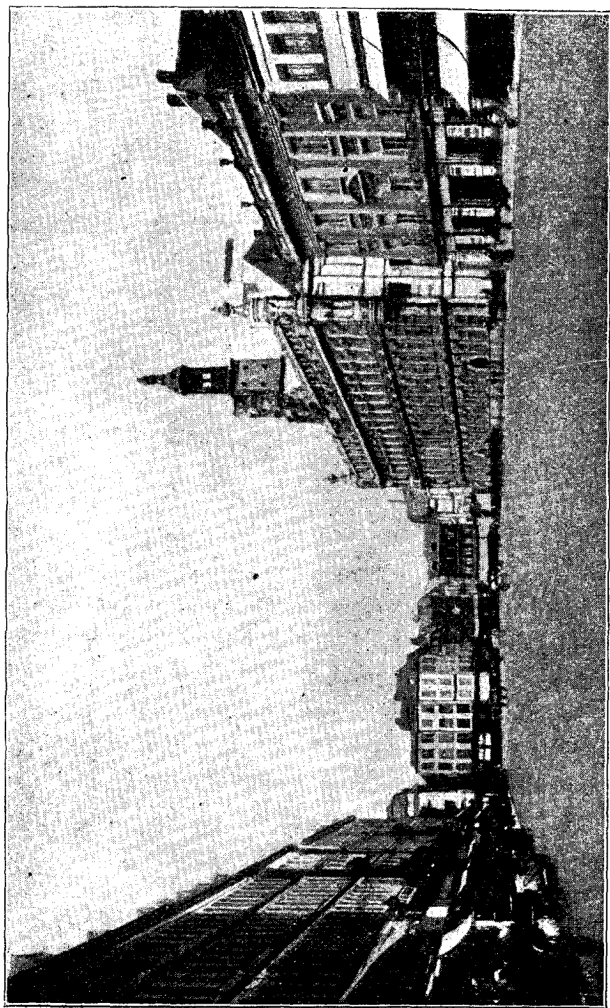
Rupprecht, bajor trónörökös Ő királyi Fensége, a 6-ik hadsereg főparancsnoka, nem „Lille”-ben, hanem annak vidékén lakik és miután értesülésem szerint akkortájt szemleúton volt, le kellett mondanom arról a szerencséről, hogy a fenséges hadvezér legmagasabb személye előtt tiszteleghessem.

A főparancsnokságon Generalleutnant és Oberquartiermeister von Ratz, valamint Obergeneralarzt Dr. Reh voltak kegyesek fogadni. Bölcs rendelkezésüknek köszönhetem, hogy a vöröskereszt hadtápmegbízottak, Castell-Castell Frigyes hercegnek gondjaira bízva, nevezettnek magas személyében a leereszkedően barátságos vezetőt és oktatót, valamint fáradozása révén bő alkalmat nyertem tanulmányomnak megejtésére.

Valenciennes.

Ez a hadtápfőhely. Itt székel a 6-ik hadseregnek hadtápfelügyelősége (Etappen-Inspektion), melynek hivataláról és feladatáról később részletesen megemlékezem. A hadtápterületen szervezett hadtápparancsnokságoknak (Etappen-Kommandos) egyike ugyancsak itt működik. Mind a két katonai hatóságnál jelentkeztem. Az előbbinél azért, mert ahhoz tartozik a vöröskereszt hadtápmegbízott, az utóbbinál viszont azért, mert egyedül illetékes a város területén való elszállásolásom iránt rendelkezni. Miután Generalleutnant von Denk a hadtápfelügyelőnél és vezérkarának főnökénél, báró Schenk alezredesnél tisztelegtem, pártfogása alá vett a valenciennesi város- és hadtápparancsnok, Pries alezredes, ki rólam, mint a hadsereg főparancsnokságának vendégéről, fényesen és nagy hálára kötelezően gondoskodott.

Elhelyezkedésem és szállásomon történt berendezkedésem után járultam a hadtápmegbízott herceg elé, az elé, kitől függött, hogy mit fogok látni és mit fogok tapasztalhatni. Hálámat e nagy úrral szemben megfelelően nem jelezhetem, mint annak a kijelentésével, hogy mindazt, amit a szíves érdeklődők e szerény feljegyzéseimből tanulságosnak ítélnének, főleg neki és munkatársainak köszönhetem. Itt kell megemlékeznem Obergeneralarzt Dr. Schillerről is, ki a 6-ik hadsereg hadtáporvosa és kívül egyetértőleg rendelkezik a hadtápmegbízott az alája tartozó vöröskereszt intézetek, megbízottak és személyzet felett. Nevezett vezértörzsorvos nemcsak, hogy készséggel iparkodott tapasztalataimat gazdagítani, hanem segítségemre volt hazai egyetünk

Valenciennes város főtere a tornyos városházzal, melyben a 6-ik német hadseregnek város- és hadiáparancsnoksága székel.

tására szolgáló berendezéseket, jelző póznákat és sok egyebet. Néhány ezer vaságy, konyhafelszerelés, üstök, főzőedények, evőeszközök is ott vannak raktározva. Egy boltíves vasajtókkal és vasablaktáblákkal tűzmentesen elzárható helyiségben fekszik az alsó fehérruha, az ágynemű és a matracok nagy készlete. Belefáradva bár a szemlélésbe, még a nagy kiterjedésű pincéket is meg kellett tapasztalnom, hol az élelmezési anyagok sok-sok ezer gyomor kielégítésére ballokban és hordókban csomagolva hevernek, viszont a raktár padlásán a fűszerek, kávé, rizs és egyéb sokféle. Ha nem is hasonló gazdagon, de mégis értékesen felszerelve találtam a szeretetadományok raktárát, melyet, mint már említve volt, Wildhagen kereskedelmi tanácsos, vöröskereszt-megbízott kezel. Midőn a látottaktól szintén kábultan csodálkozásomnak adtam afelett kifejezést, hogy mily előrelátással történt itt gondoskodás bármily irányú nélkülözésnek elkerülésére, úgy értesültem, hogy a 6-ik hadsereg részére a téli ruhakészlet is hiánytalanul összeállítva akként áll rendelkezésre, hogy legtovább egy heti idő alatt mind-egyik harcos azzal felszerelhető. Aznap este a hadtápfőhelyen tartózkodó katonai méltóságokkal együtt, valamint időzésem többi napjain is, a hadtápmegbízott herceg asztalánál ebédelve, szóbakerült a hadseregnek ellátási kérdése, mely alkalommal az urak egyike büszkén említette, hogy nem az a leglényegesebb, amit láttam, hanem vegyem tudomásul, *hogy a 6-ik hadsereg részére hazulról, vagyis a Németbirodalom területéről, sem egy kiló lisztet és húst, sem egy kiló zabot és szénát szállítani nem kell. Ebbeli szükségletének legbővebb fedezetéről 1916. év végéig az általa megszállt területnek hozamából önmaga gondoskodott.*

Az ebédeket követő társalgás, mely rendesen éjfélutánig tartott, sok kellemes benyomással járt és érdekes megfigyelésekre adott alkalmat. Így jól esett egyebek közt azt a beismerést hallanom, hogy nemzetünk fennmaradásáért folytatott harcunkkal a Németbirodalom világérdekeit is támogatjuk, mely szolgálatnak viszonzása szerintük a németek becsületbeli kötelessége. Az együtt töltött órák alatt állapította meg a herceg a másnapi programot, a kiszállások sorrendjét, melyekről a következőkben részletesen beszámolok.

Montigny.

A gümőkórnak pusztítása alatt a franciák éppen oly nagy mértékben szenvednek, mint mi. Annál csodálatosabb, hogy eme veszedelmes ragály ellen a kontinentális kultúra zászlóvivőinek becsült e nép az erélynek és tudásnak számba alig vehető mértékével védekezik, valaminthogy országuknak a németek által meghódított, sűrű lakosságú és sokféle gyárnak, meg szénbányáknak tömkelegével borított északi részén, német orvosok állítása szerint a közegészségügyi rendszet végrehajtásának nyomaira is alig akadhatni. Az a terjedelmes telep viszont, melyet Douay-ból keletnek, a Somáin felé vivő vasúton vagy hat kilométert haladva Montigny falunak északi határa és az a felett terjedő „Bois de Montigny” elnevezésű nagy kincstári erdőségek közt találunk és melynek kapuívén „Oeuvre des Sanatoriums populaires de Paris, Sanatorium de Montigny” felírás olvasható, hozzáértőknek az imént említett kijelentését meg nem dönti, mert igaz ugyan, hogy a kérdéses telepet francia

tőkepénzesek oly célzattal létesítették, hogy gümőkórosok gyógyhelyéül szolgáljon és hogy gazdagon kamatozzék, de miután altalajvizés, mély fekvésénél és az erdők közelsége által fokozottan nyirkos levegőjénél fogva ezen hivatására teljesen alkalmatlannak bizonyult, a vállalkozás megbukott. Befektetésükkel a tőkepénzesek mégis jobban jártak, mintha orosz kölcsönt jegyeztek volna, mert habár ez sem hajt kamatot, legalább a telep van meg és hegyibe az a jóleső tudat, hogy felállításával valóban hálára kötelező nagy szolgálatot tettek a német vöröskeresztnek, mely a telepen másfélezer ágyas mintaszerű hadikórházat létesített. Sajnos, hogy ezt jobban veszik igénybe a sebesült és beteg katonák, mint amily látogatottságnak annak előtte a gümőkórosok gyógyhelye örvendhetett. Ottlétemkor majdnem mindegyik ágy-nak volt gazdája.

A telepen levő épületek egy részét a vöröskereszt állította fel, még pedig a gazdasági majoron (5) kívül, mely cselédlakásokból, istállókból és pajtából áll, található hatvannyolc épület közül negyvennyolcat.

Nevezetesen: a favázás templomot (25);

harminckét kórházbarakkot (10, 11, 12 és 13). Ezek közül kettő műtőhelyiséggel és valamennyiben az ápolószemélyzet részére külön fülkével;

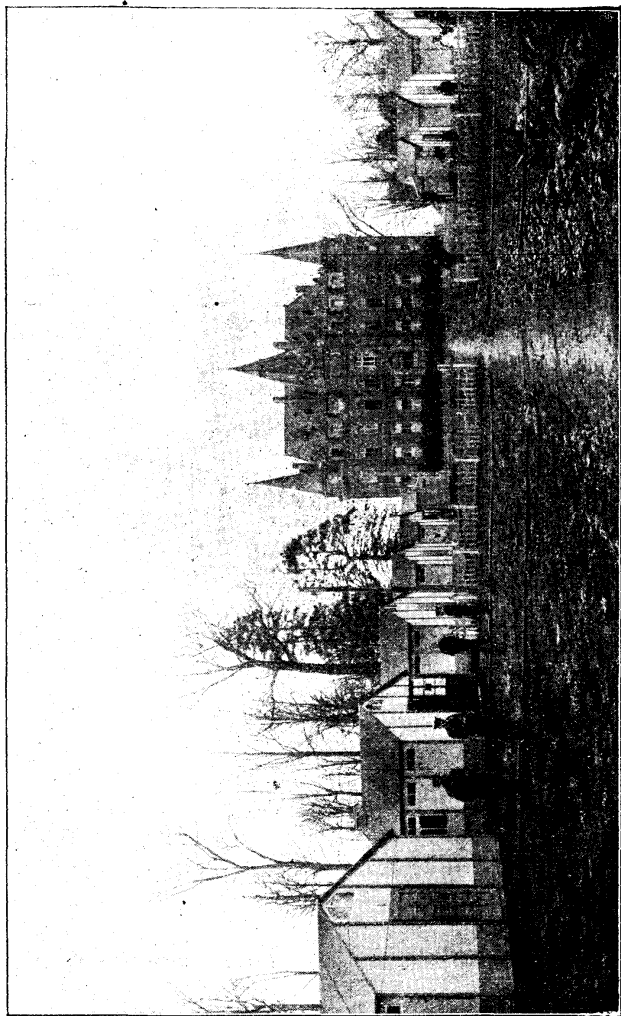
a műtő- és kötöző termes-barakkot (14);

a fürdőházat (20) kád- és zuhanyfürdő berendezéssel, a lábadozók és a személyzet használatára;

barakkot (23) az elbocsájtandó gyógyultak elhelyezésére, ruhatárral és zuhanyfürdővel;

két barakkot ápolók részére (28 és 29); mindegyikben mosdó és ruhatár;

födött torna- és játszóhelyet (27);

A vöröskereszt által létesített és fenntartott montigny-i hadikórház főépülete és barakkjai.

posta-, távírda- és telefonépületet (24). Proprietásokat és egyéb apró szükségleteket árusító két bolttal és a személyzet részére berendezett kantinnal;

két konyhaépületet (15 és 17). Az utóbbi, a központi konyha, beépített nyolc nagy üsttel és nyolc tűzhellyel;

a sütődét (19) kétszersült- és kenyérsütésre berendezve;

a tejpincét (18);

a vízvezetéki (21) és szennyvíz-levezetőcsatorna (22) központot;

a szökőkutakat vízmedencével (16); végre

barakkot tűzveszélyes anyagok raktározására (26).

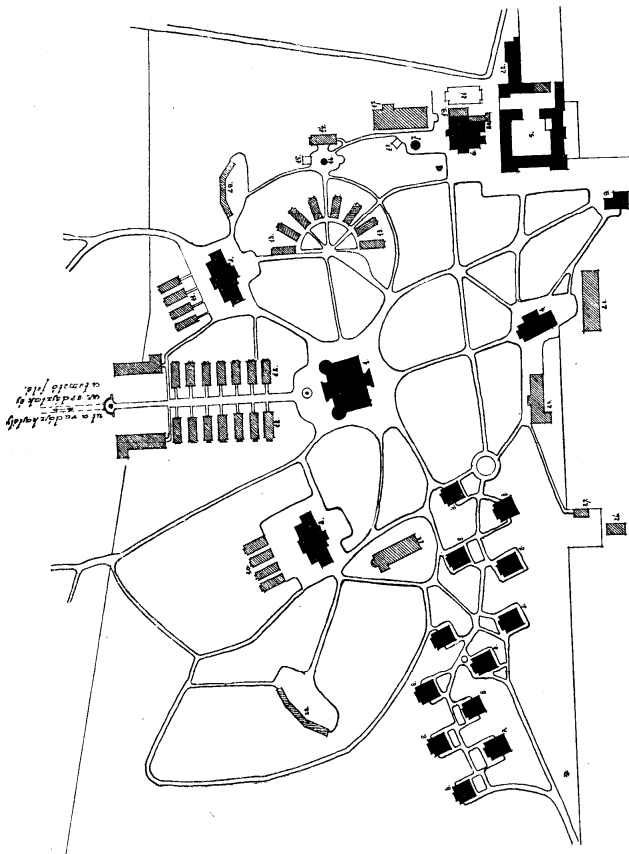
A fennállott épületek csoportját alkotják:

a kastélynak nevezett főépület (1). Ebben van a földszinten: a telep házitelefoni központja, a gyógyszerár, a főgyógyszerésznek lakása, az igazgatósági és felvételi iroda, az igazgatóorvosnak a lakása; az emeleten: a nagy műtőterem, a fogászati műterem, a vegyi és bakteriológiai laboratórium, a Röntgen-helyiség, a szemüvegraktár, az orvosok és a kezelőtisztviselők irodái; a második emeleten: a papok, a kezelőtisztviselők, a gyógyszerészsegédek, az építész, a telep műszaki és gazdasági intézőinek lakása; végül a pincehelyiség, mely különféle eszközök és gyógy-, valamint kötszerkészletek raktározására szolgál;

három, kőből épült nagy pavillon. A 2. és 3. számúban laknak az ápolónők, a 4. számúban az orvosok;

nyolc villa (8), különféle betegségeben szenvedők részére;

a kapuslakás (9);

A montigny-i hadikórház helyszínrajza.

a gépház (6), a műjeget gyártó berendezéssel és a fertőtlenítővel;

a víztorony (7).

Az egyes épületeket és barakkcsoportokat a szövegben feltüntetett számok alatta telepről készült helyszínrajzi felvételen megtaláljuk. Van azonban még két régebbi épület is, melyek a helyszínrajzon felvéve nincsenek, mert a telepen kívül a szomszédos erdő szélén állanak. A telephez közelebb a vadászkastély, melyet lábbadozó katonatisztek lakják és kissé távolabb az erdészlak. Utóbbi épületnek földszintjén a helyén meghagyott erdőőr és családja lakik, az emelet pedig az éjjeli szolgálatot teljesítő ápolónők alvóhelyéül van berendezve.

Müller dr. orvostanár, a kórház igazgatója ugyanis az éjjeli szolgálatot teljesítő ápolónőket csak kétheti időközben váltatja fel, mert szerinte többnyire kellemetlen az ápolottnak és ártalmukra is válhatnak, ha ápolójuk személyében gyakori és folytonos változás áll be, amit csak az általa követett rendszerrel lehet elkerülni, illetve csak így lehetséges a személy változást két-két heti időre kitolni. Ez a rendszer azonban megkövetelte, hogy a két héten át folytonosan éjjeli szolgálatot teljesítő ápolónők nappal zavartalanul pihenhessenek és aludhassanak, mely célra az erdő szélén magában álló emeletes épületnek felső szobái alkalmasoknak ígérkeztek.

A helyszínrajzon 5. szám alatt fellelhető majorban van 9 kovács-, lakatos-, ács-, bognár-, asztalos- és mázolóműhely, a mosókonyha, mángorló és vasalóhelyiségek, a hűtőkamra húsfélék és egyéb élelmicikkek konzerválására. Itt lakik a gazdasági cselédség: két kocsis, tehenesgazda és a sertéshízlaló. A pajtából kaszárnya készült, melyben a gazdasági és egyéb nehéz kézimun-

kát végző harminc orosz hadifogoly és őrszemélyzetük van elhelyezve.

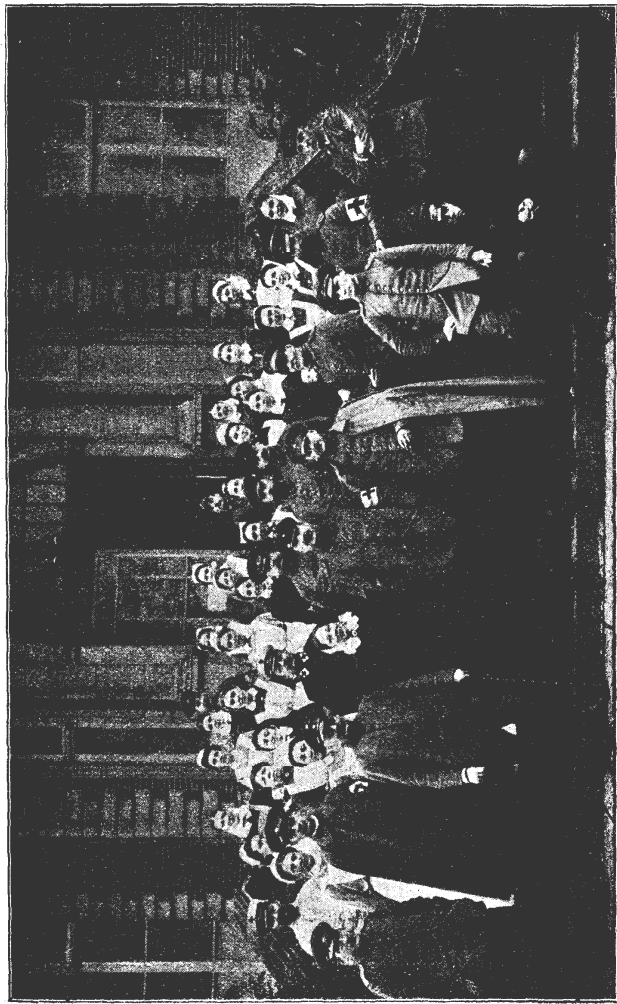
A hadikórházat dr. Müller, magdeburgi orvostanár igazgatja, ki az intézménynek tervezője, megteremtője és éltető ereje. Javakorbeli férfiú, ki nemcsak hírneves orvos, hanem ritka alkotó tehetség. Kiváló emberismerőnek is kell lennie, mert egyébként nem lett volna képes .oly férfi ápolószemélyzetet kiválogatni, mellyel neki sikerült a telepnek nagyszabású építkezéseit, berendezését és felszerelését házilag és jobbadán szeretetadományként összekoldult építőanyag, felszerelési és berendezési tárgyak felhasználásával a mai tökélyig olcsó pénzért és aránylag rövid idő alatt előállítani.

A telep személyzete, melyet az igazgató orvostanár szíves készségéből két képen be is mutatok, áll: igazgató orvostanárból, tizenkét orvosdoktor és egy fogorvosból, egy főgyógyyszerész és két gyógyszerészsegéd, két pap, két kezelőtisztviselő, a telep műszaki és gazdasági intézőiből, nyolcvan ápolónő és negyven ápolóból. Hivatásos katona, az orosz foglyok őrizetére rendeltéken kívül a telepen egy sincsen.

A különféle mesterembereket az igazgató részben az ápolók, részben pedig a hazájuk földjén internált francia polgárok sorából válogatta össze. A ruhamosást és kapcsolatos teendőket, valamint az ételmezés, edény és evőeszköz tisztítása körüli szolgáló munkát a Montigny falubeli fehérszemes végzi napszámban. Ezt a gyakorlatot az általam látogatott többi, úgy francia, mint belga területen álló vöröskereszt-kórházakban, nevezetesen Douay-ben, Peruwelz—Bonsecours, St. Amand és Source-Vauban-ban is találtam, jeléül annak, hogy a köznép, ha nem is jó szívvel, de szükségből alkalmazko-

dik az immár előtte is többé meg nem változtathatónak látszó helyzethez.

A szerzett impressziók hatása alatt én is annak tartom. Akikkel érintkeztem, katonatisztek, orvosok, vöröskeresztes megbízottak, ápolók, ápolónők, a fegyver alatt álló legénység, a sebesült és beteg katonák, valahányan sem nem pesszimisták, sem nem optimisták, hanem *kivétel nélkül minden biztosan tudják és ebben megingathatatlanok, hogy frontjukon eleven francia vagy angol katona, a bőr színére való tekintet nélkül, tartson a háború akár még évekig, soha át nem juthat. Meggyőződésük, hogy a helyzet a franciákra nézve az idő haladásával csak terhesebbé válhatik, sőt értesülésük és tapasztalataik szerint a javulásnak csalfa reménye és a harag, melyet az ellenség még egyaránt táplál, annak sorában és dacára a folytonos élesztgetésnek, hova-tovább mindinkább halványul. Azt hiszem, hogy a lovasias győző a helyzetnek ilyen megítélésében alighanem érdemen túl becsüli szomszédját. A való inkább az, hogy a megszállott francia területnek népe a németet szíve belsejében csak újból utálja, mely aljas indulatnak ébresztéséről, fenntartásáról és fejlesztéséről a francia sajtó 1871 óta évtizedeken át kitartóan gondoskodott és melyet a francia politikusoknak támaszkodva a vidékbeli intelligenciára, így vált könnyűvé a háború kitörését megelőző időben vérért ordító gyűlöletté izzítani. A balsikereikben gazdag év, mely azóta lepergett, a franciák túlheves vérét kellemetlenül lehűtvén elpárologtatta ugyan a gyűlöletet, de a népbe belénevelt utálat egyelőre még megmaradt. Valószínűleg ez a folyamat tévesztheti meg a jövő jó szomszédság érdekében túlságosan elnéző németeket, mely elnézés egyébként a tör-*

A montigny-i hadikórháznak vezető személyzete. Első sorban balról jobbra a főápoló mellett dr. Müller tanárai szélén.

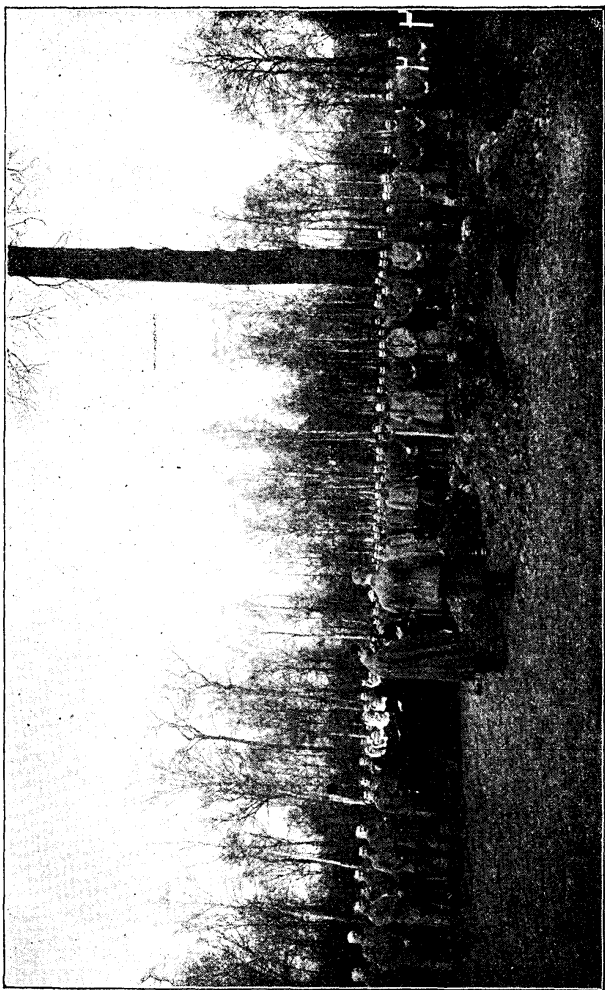
ténelem tanúsága szerint a nemesen gondolkodó győzőknek jóformán minden alkalommal megismétlődő gyöngéje. A félrevezetett népnek lehet és kell is ballépését enyhén megítélni, mert az igazi ludasok a politikusok és az önzésből eszközükké aljasult vidéki intelligencia. Utóbbi bűnének és erkölcstelenségének tudatában a németek betörésekor egytől egyig meg is szökött a megszállt területről és kérdéses, hogy a békekötés után mer-e majd oda visszatérni? A városok palotáit, a vidéki előkelő úrilakokat, neves családok ősi fészkeit, valamint a gazdag gyárosoknak elbájolóan szép parkokban épült villáikat mind üresen találta a győző német sereg, mely ezen elhagyott épületeket azonban, a fenntartásukra legnagyobb gondot fordítva, ma saját céljaira nagyon előnyösen felhasználja.

Így került a vöröskereszt már a múlt év november hó 3-ikán a montigny-i szanatórium telepének használatához. A részvényes tulajdonosok persze alig ismernének rá telepükre, mely azóta a már részletesen felsorolt új alakításokkal kibővült, nappal a legpompásabb virágdíszével, éjjel pedig pazar villanyvilágításával lepi meg az odaérkezőt. A vöröskeresztnek berendezkedése kezdetben kizárólag tífuszbetegek elhelyezésére és gyógykezelésére volt szánva, miután a tavalyi ősz folyamán ez a betegség a német hatodik hadsereg sorai-ban nagy pusztítást okozva, járványszerűen fellépett. A téli hónapok alatt azonban engedett hevességéből úgy annyira, hogy a barakkok nagy része a tavasz beállta előtt megürült, mely körülmény a szóban forgó telep eredeti rendeltetésének változtatását illetve kiterjesztését egyéb járványban szenvedőkre, belbetegekre és sebesültekre tette lehetővé. A tífuszos betegek külön osztálya

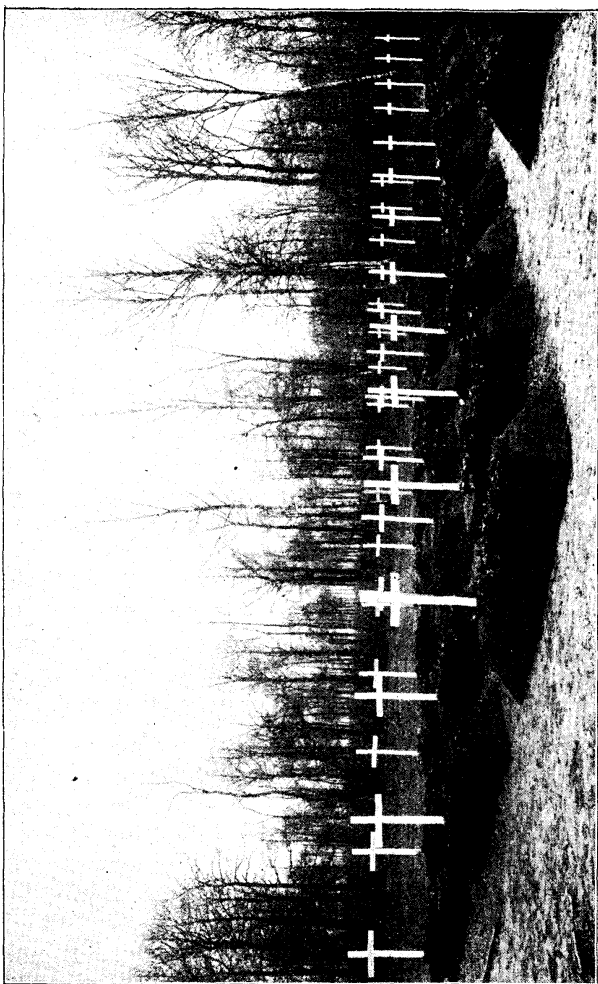
fennáll ugyan, de állományát ma inkább csak az ezen betegség által nagyon megviseltek, illetve lábbadozók alkotják.

A tífuszbetegyek közt kezdetben a halálnak bő aratása volt. Tél óta azonban a telepen a halottak száma gyérebb és inkább ama nagyon súlyosan sebesültek sorából szaporodik, kik bár reménytelen állapotban, de a sebesülteket gyorsan szállító gépkocsik segítségével még élve kerülnek a lövészárkokból a kórházba. Ottilétemig a telep temetője száznegyvennégy német hős katonának vált már örök nyugvó helyévé. Megható a rendkívüli kegyelet, mely mindegyiknek külön sírját virágdíszben pompáztatja és a fehérre festett tölgyfakereszten a reá vonatkozó adatokat minden bizonnyal legalább több évre olvashatóan megőrzi. A kórház igazgatósága az elhalt hősök családját veszteségükről értesítve, az egyes sírok fényképét a keresztre vezetett felírással együtt azoknak meg is küldi, mely alkalommal közli a tetemnek netán óhajtott hazaszállításával járó költségeket és a szállíthatásnak feltételeit. A hadügyi kormány gondoskodik arról, hogy a temetőnek területe, mely a telep szélén, az erdő határához közel van kítűzve, a német hadügyi kincstárnak telekkönyvi tulajdonává váljék és költséget engedélyezett arra, hogy a hősök méltó emlékére a temetőben hatalmas obeliszk emeltessék. Ottilétemkor ennek alapépítményén már dolgoztak.

Az állóharc, mely a német 6-ik hadsereget már egy éve helyhez köti, alkalmat nyújtott arra is, hogy künn a csatatereken elesett hősök sírjai hasonlóan ápoltsanak. Fájdalom, hogy a vidék útjain haladva elég gyakran tűnik fel, hol jobbról, hol balról egy-egy virágdíszes, kereszttel ellátott sír és noha már be is gypesedtek,

Végtszesség a montigny-i hadikórház temetőjében.

A világháború hőseinek örök nyugvóhelye Montigny-ben.

a legtöbbször még fellelhető a német sisak, melyet a sírra helyezni szoktak, jelezni kívánván vele örökre néma lakójának hősi voltát.

Eltelt egy nap, míg e csodásan szervezett telepét részletesen megtekintettem. Meghatottan a látottak és tapasztaltak által, valamint elbájolva az igazgató-orvos-tanárnak alkotóképességétől, vezérkara és munkásai soha nem lankadó készsége és szorgalmától, távozásomkor alig voltam képes az irigykedés elől menekülni.

Mint Észak-Franciaország területén a közlekedési utak hálózata általában, úgy a Montigny és Valenciennes közötti utak is mind Norvégiából tengeren szállított gránitkockákkal kövezve kifogástalan karban vannak tartva, szélesek és terebélyes fasorokkal vannak szegélyezve. Lehetséges volt tehát, hogy szállásomig a közel negyven kilométeres utat a gépkocsi jó félóra alatt futhatta be.

Douay.

Valahányszor ezeken és a hasonló belga utakon a széllel versenyben hajtott velem szeretetreméltó mentornak, a hadtápmegbízottnak pompás gépkocsija, mindig megemlékeztem azokról az úttalan utakról, melyeken az őszi esőzések idején a mi seregeink Galíciában, később a Kárpátok közt, sőt a Magyaralföld északi szélén s azután a föld fagyának engedésekor, tavasszal újból Galíciában kínlódtak. Gépkocsit használni alig lehetett, a lovak kidültek és a szekerek megrekedtek. Ilyenkor nem zárkozhattam el gondolataimban annak a szégyenteljes beismerése elől sem, hogy hazámnak nagy részében hasonló nyomorúság, valljuk be őszintén

ázsiai állapot akasztja meg a forgalmat, illuzóriussá teszi vasúti hálózatunknak és vízi útjainknak állandó igénybevehetését, teljes kihasználását, kizárja a legtermékenyebb vidékeken a cukorrépatermelést, sokszor a gabonaszállítást, szóval aláköti a gazdasági élet ereinek egészséges lüktetését, kiszámíthatatlan károkat okozva egyeseknek és az összességnek. Pedig háborús költségeinkhöz viszonyítva csekélységgel, ha emlékezetem nem csal, hatvan millió koronával tervezte annak idején boldogult Hieronymi, akkori kereskedelemügyi miniszterünk úthálózatunknak karba helyezését. Hány-szor hatvan millió koronát fordítunk most összehasonlíthatatlanul kisebb jelentőségű befektetésekre, melyek figyelemmel a világtülekedésre reménylen, hogy szükségeseek lehetnek, melyek azonban a béke beálltával mítsem fognak érni, holott útjainknak kifogástalan állapota a háború szempontjából esetleg sorsdöntő szerepet is játszhatott volna, béke idejében pedig elsőrangú eszköze lenne a gazdasági felvirágzásnak. Az előbb említett eshetőségen — hála a magyarok Istenének — túl vagyunk, de lássuk be legalább, hogy nem hatvan milliót, hanem milliárdokat vagyunk képesek előteremteni — ha kell —, valamint azt is, hogy a takarékoság ilyen és hasonló esetben oktalan tékozlás és kétségbejítő rövidlátás.

De nemcsak az utak kitűnőek a nyugati harcszíntéren, hanem a vegetáció is elragadó, mely az általam bejárt vidéken szemünk elé tárul. Vérbeli gazda létemre sem restelem bevallani, hogy többet ígérő termést és részben már be is váltott gazdagabb hozamot előrehaladott korom dacára soha nem láttam, illetve nem tapasztaltam.

A nagyobb birtokokon, melyeket, amint már említettem, tulajdonosaik a németek betörésekor szökve elhagytak, a 6-ik hadsereg hadtáp inspekciója gazdálkodik, az őszi vetőt is már ez végezte. A kis parcelákat ellenben a helyben maradt nép, asszonyok, a serdülő fiatalság és a hadiszolgálatra alkalmatlan férfiak művelik. A hozam azonban ezekről is a győzők részére le van már foglalva.

A németeknek a hódított területeken észlelhető közlekedés és gazdaságpolitikai berendezkedése, — az adminisztráció egyéb ágaiba nem nyerhettem bepillantást,— azt engedi sejteni, hogy Jánossal a „földnélküli” jelzőben egy Albert is fog osztozkodni s hogy ennek dacára Belgiumnak déli határa délfelé mégis el fog tolni.

A hódított területek sűrű vasúti hálózatának összes vonalai üzembe vannak helyezve. Az elhanyagolt és részben megrongált vasutak gyökeres javítás alá vonattak. Június hó elsején már harmadik kiadásban jelent meg az „Amtliches Kursbuch für die Eisenbahnen des deutschen Militärbetriebes auf dem westlichen Kriegsschauplatz” cím alatt a Brüsselen székelő „Deutscher Eisenbahnverwaltungsrat” által szerkesztett vasúti menetrend. A sűrűen közlekedő személyvonatok a menetrendben feltüntetett időben percre indulnak és érkeznek. Megjegyzem, hogy azokat hatósági igazolás mellett a polgári lakosság is használhatja. Naponta Berlin—Colin—Brüssel—Ostende, Berlin—Dalheim—Antwerpen—Gent—Ostende, Dresden—Luxemburg—Namur—Brüssel—Ostende, München—Metz—Lille—Östende relációkban haloes étkezőkocsikkal ellátott közvetlen gyorsvonatok is közlekednek.

Douay fõutcája.

A tisztí és altisztí szolgálatot egyenruhás német vasutasok teljesítik. Csupán pályaöröknek maradhattak meg a bennszülött régiek. Ezek az eddiginél jóval nagyobb fizetést kapnak és nehogy esetleg hazafias felbuzdulásukban megfélemlézhessenek kötelességeikről, mindegyik őrház mellett sátrat vagy valamelyes kunyhót látni, melyben három vagy négy „Landwehrmann” tartózkodik, kik egymást rendszeresen felváltva az őrt és szolgálatának mikénti teljesítését állandóan éber figyelemmel kísérik. A jelzők, korlátok, szemaforok, szóval minden, amit a vasútnál festék alatt tartanak, fekete-fehér-vörös színben pompázik. A belga és francia vasúti kocsik javítva és átfestve német felírásúak. Minden állomáson német újságokat árusítanak. Legyen az bármennyi, rendszerint elkel. Persze a vevők zöme katona. Az őrházaknál felejtett népfelkelők pedig akként igyekeznek tudnivágyásukat és kíváncsiságukat kielégíteni, hogy hosszú póznára alkalmazott deszkát tartanak az elrobogó személyszállítóvonatok ablakai elé. A deszkára krétával írva van: „Bitte, Zeitung”. Óhajuknak élelmes módon való kifejezését az utasok szívesen honorálják, sőt a nagy állomások újságárúsítói e célra jóval a rendes áron alul kínálják a megvénült napilapokat.

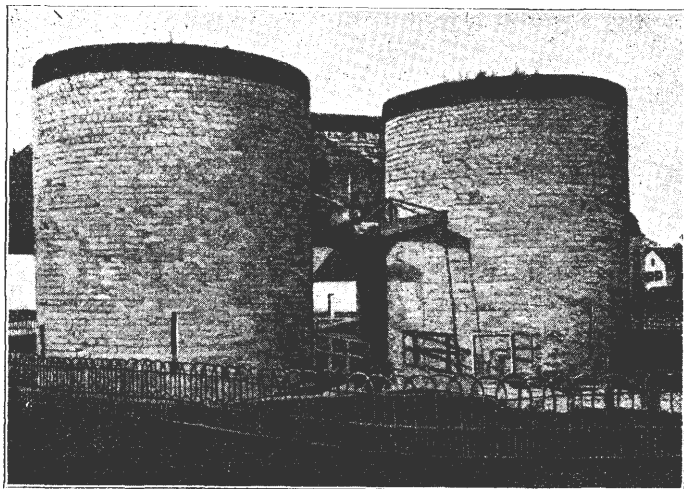
A vasúti közlekedés nézőpontjából tehát olyan az állapot a meghódított belga és francia területeken, mintha csupán a német vasúti hálózat bővült volna. Nincs német-francia, német-belga, sem belga-francia határ, nincs vámvizsgálat. Aki idegen arra jár, a valóságban csak azt veszi észre, úgy tapasztalja, hogy a hatalmas Németbirodalom a térképekre berajzoltnál jóval nagyobb.

Gazdaságilag talán még szorosabban kapcsolták hazájukhoz a németek a meghódított területeket. Belgiumból és északi Franciaországból német termelési területet csináltak. Ahova dicső fegyvertársunk szögestalpú nehéz csizmájával lép, mindent a német seregek érdekének jármába hajt, anélkül azonban, hogy a polgári lakosságot megélhetése körül zavarná, sőt ellenkezőleg szükség esetén részére a megélhetés, a tisztességes kenyérkereset feltételeinek megadásával. Amerre jártam füstöl a gyári kémények egy része, szorgos kezek termelik a kitűnő francia szenet és a paraszttal együtt dolgozik a mezőkön a katona, közvetlenül a front mögött együtt végzik a mezei munkát.

Az egyenruhába bujtatott izomerő lerakja a halált osztó fegyvert és felcseréli azt az életnek szolgáló sarlóval. Rekordtermés van. Mindenfelé aratásra készülnek. Trénfogatokkal vontatott kaszálógépek vastag rendeket hagynak maguk után a réteken, hasonlóan a lóherésből, lucernásból. Hogy könnyebben és gyorsabban száradhasson a hozam, vörös nadrágos francia hadifoglyok a rendek teregetése körül szorgoskodnak. Viszont másutt jól megtermett orosz bajtársaik szénát préselnek és piramisokat raknak a bálókából. Az előbbieket, úgylátszott, sorsukban való kényszerű megadással, utóbbiak ellenben jó kedvvel nótázva dolgoznak.

A rohanó autó mellett kaleidoszkópszerűen változó hullámos táj gazdagságának élvezetes szemlézése közben és a megfigyelésből származó, imént felelevenített benyomások hatása alatt csak egy ugrásnak tetszett a Valenciennestől Douayig befutott csapatok részéről két napi menetelést igénylő út. A várost, mely síkon és terebélyes vén fákkal szegélyezett középkorbeli magas

földsáncok közt mintegy elrejtve fekszik, míg falai közé, illetve az úgynevezett valenciennesi kapu elé nem érkezünk, nem látni. Pedig nincsen miért elbújnia vagy szégyenkeznie. Mint valamennyi erődművek közé ékelt városnak, úgy Douay-nek is görbék és szűkek az utcái, de azok karban tartott, csinos 1—2 emeletes

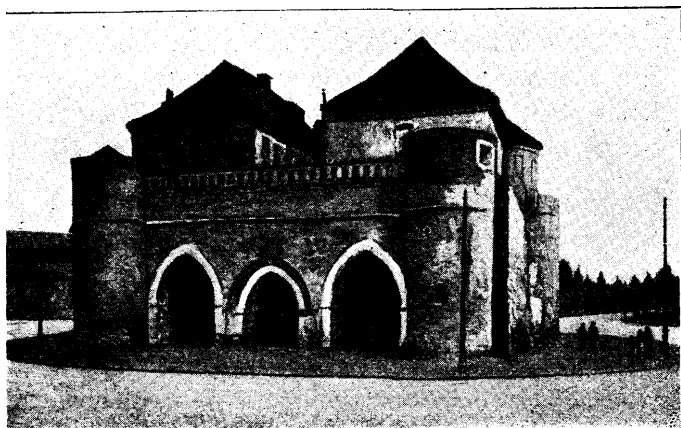

házak által szegélyezve, tiszták és barátságosak. Csupán a katonakincstári épületek nélkülözhetik már több év óta a tatarozást, mert külsejük eléggé elhanyagolt, de az összbenyomást ez a gondatlanság meg nem rontja, a negyvenezer lakossal dicsekedhető város azért érdekes marad. Ezt az erődműveknek köszönheti. A franciák is alighanem így vélekedhetnek, mert előttük sem lehet titok, hogy Douay mint erősség, dacára ama javításoknak és bővítéseknek, melyeket a nymwegeri béke-

kötést követő időben, vagyis a XVII. század utolsó negyedében a dicső emlékű marsall és várépítő, Vauban Sebestyén rajta megejtett, jelentőséggel ma nem bírhat s még sem szabadítják fel a várost a fejlődését akadályozó s egyébként pedig céltalan körsáncoktól. Lehetőséges különben az is, hogy ezt a sors a németekre kívánja bízni. De hagyjuk a város jövőjét lényegesen befolyásoló e kérdést nyugodni és ismerjük el, hogy jelenjenek mindenesetre dicséretére válik, hogy fiatalságának nevelésére különös gondot fordítva, célszerűen és pompásan épült iskolákat állított fel. Ezen tágas, de zárt udvarokat képező, széles folyosókkal ellátott hatalmas épületekből a német Vöröskereszt négy hadikórházat alakított. Az itteni kórházak megbízottja Malenkrodt lovag és Brummund dr. főtörzsorvos egymást támogató kölcsönös fáradozásának tulajdonítják e kórházak mintaszerű berendezését. Jelentőségüket emeli, mondjuk inkább hatványozza, hogy Douay a fronthoz közel fekszik. Az Arras alatti és a „Lorettohöhen” gyakran megismételt véres nagy harcok áldozatai közül a súlyosan sebesültek valahányan mind idekerültek. A veszély nélkül tovább szállíthatók viszont Douay vasúti állomásáról indítottak útnak. Ennek főépületével szemben álló, de az állomáshoz tartozó lakóházban van berendezve a vöröskereszt pihenője és üdítőállomása, melyen tíz önkéntes ápolónő teljesít éjjel-nappal nagyon terhes szolgálatot. Nap-nap után hónapok óta, százakat, sőt ezret és annál is többet táplál ezen állomás. A legforgalmasabb napon 3422 beteg és sebesült nyert itt ellátást.

A vöröskereszt négy hadikórházában négyszáznál több ápoló, sebesülthordozó és ápolónő működik.

Röntgen-vizsgálatot végző ápolónők (Röntgen-Schwestern) különleges működésével itt találkoztam először és itt tudtam meg, hogy valahány sebesült a hadtápterületen levő bármely vöröskereszt-kórházba kerül, a kérdéses ápolónők azonnal Röntgen-vizsgálat alá veszik, úgy hogy mire a sebesült orvos elé jut, utóbbinak a

Röntgen-felvételt is bemutatják. Hogy az mit jelent és hogy ezen szolgálataival a Vöröskereszt mit nyújt, orvosok vannak hivatva érdem szerint méltányolni.

A múlt őszi és téli folyamán több ízben végrehajtott csapateltolások útján a Galíciából a nyugati harctérre kerülő katonákkal a ruha- és egyéb tetűféle is ide jutott. Szaporaságának legjobb bizonyítéka, hogy ezen élősdiék itt már a kora tavasszal nagy csapást jelentettek és az ellenük való védekezés külön tetvetlenítőknek berendezését követelte. Ilyen intézet Douay-ben is

van. Közelében krematóriumot is létesített Mallenkrodt lovag az elnyűtt és tetük által lakott ruhadarabok és egyúttal a kórházi hulladék, valamint az amputált végtagok megsemmisítésére. A tetvetlenítő-intézetet, melynek vetkőző helyisége felett „Lausoleum” felírás díszel, Valamint a krematóriumot az evangélikus katonapap vezeti, ki ezen szolgálatra önként vállalkozott, miután lelkipásztori kötelességei idejének csak egy kisebb hányadát igénylik.

A négy kórház közül a legnagyobb kilencszáznolcvan ágyas. Részletesebb ismertetésükkel ismételnem kellene azt, amit a montigny-i hadikórház felől közöltem, miután a kérdéses intézetek egy célt szolgálni hivatottak és valahánynak felállítása, berendezése, felszerelése És vezetése a hadtápmegbízott és hadtáporvos részéről együttesen megállapított elveken nyugszik.

Az órákat igénylő szemle után a kórházi megbízottnak lekötelező vendégszeretetében gazdagon részesülve ebed után Lewarde-ra igyekeztem, az ápolónők üdülőhelyére.

Lewarde.

Douay-tól délkeletnek hét kilométerre, az Auberchicourt-ra vezető és a már említettekkel hasonló kitűnő minőségű faszoros országút mentén, ott, ahol ezen út átszeli a Montigny felől délnek Erchin-ig húzódó dombokat, fekszik ezek aljában, földművesek és a vidékbeli sokféle gyár munkásai által lakott Lewarde községe. A nyers téglafalás, többnyire emeletes házsorokból, melyek közt és virágos kertjeikben szinte hemzseg az ősi germán eredetükre valló, de a hódítókkal szemben mégis

feltűnően tartózkodó viselkedésű szőkefejű gyermeksereg, a dombnak tartva akadtam annak tetején a gróf Hespelle-féle kastélyra.

Magas kőfallal kerített és gondosan ápolt három-négy holdas park közepén áll e tágas, mindennel gazdagon felszerelt úrilak. Tulajdonosa fiával együtt fegyveresen szolgálja a revanche-politikának szerencsétlen háborúját. A család többi tagja, miután a rátörés váratlanul hirtelen történt, a német hódítók elől, a kastélyt mindenestül hátrahagyva, az ország belsejébe szökött. Csupán a családot már félévszázadon át szolgáló öreg kulcsár maradt vissza, kit menekülésben csúzbántalmi akadályozták és ki egyévi tapasztalat után kijelentette, hogy soha gondosabb és jobb gazdája birtokának nem volt, mint amilyenek a mostanit, a német vöröskeresztet illetve hadtápmegbízottját ismeri. Szerinte a kastélyban nagyobb rend és tisztaság, a park pompásabb virágdíszben jobban gondozva, a kert gazdaságosabban kihasználva soha nem volt.

A kastély, melléképületei, parkja, tágas konyhakertje, üvegházai, szőlője és gyümölcsöse a hivatásuk lelkiismeretes teljesítésében kifáradt ápoló nővérek üdülőhelyéül szolgál. A kórházi szolgálat, illetve a betegek és sebesültek ápolása, a műtétek körüli segédkezés, a Röntgen-felvételek eszközlése, a főzés, valamint az élelmezés egyéb teendői, a fehérnemű mosása, karbantartása, az éjjel-nappali ügyeleti szolgálat, valamint a szállítás közben teljesített ápolás és élelmezési munka kétségtelenül terhes. Aki nagy felelősségének tudatában odaadással és lelkiismeretesen szakadatlanul teljesíti hosszabb, rövidebb idő teltével kifárad, kidűl és ha hivatásának megtartani kívánjuk, neki pihenésre, üdü-

lésre, elhasznált energiájának pótlására időt és alkalmat kell nyújtani. A bizonyos időre, legtovább két hétre szabadságolt ápolónők azt itt meglelik. A telep élén, mint annak vezető gondnoka egy nagyműveltségű önkéntes ápolónő szerepel, kinek mindenre kiterjedő figyelme abból az üdülők részére valóságos paradicsomot teremtett. A zavartalan nyugalom, a gazdag étrend, a tartózkodási hely természetes bája és a szabadban, kellemetlen idő alatt viszont a kastély nagy biliárdtermében üzhető társasjátékok nyújtotta szórakozás oly erőforrásnak bizonyult, melyből merítve az ápolónők egy-két heti idő teltével hivatásuknak újból élhetnek. A gazdasági munkákat egy vöröskeresztes ápoló felügyelete alatt a két kilométernyi közelben fekvő montigny-i hadikórházból átrendelt és e célra alkalmas lábbadozók végzik, jelesen a népfelkelők sorából kerülő vincellérek, kertészek és földművesek, kiket teljes felépülésük beálltával más hasonlóké váltanak fel.

A szülés kivételével nemesebb hivatása a nőnek alig képzelhető, mint mikor szenvedő embertársát szíve csodás gyengédségével, a szeméből sugárzó melegséggel és kezének jóleső lágy tapintásával ápolja. A németek felfogása szerint soha meg nem bocsátható vétkes mulasztásnak lehetne azt minősíteni, ha a felebaráti szeretetnek ebben az áldásos működésében a hazáért szenvedő sebesült vagy egyébként letört hős katona nem részesítenék. Ezen álláspontnak megfelelően a német nő az önkéntes betegápolás szolgálatának keretében működése rendkívüli jelentőségéhez méltó arányokban van is tényleg beállítva. Így a hatodik német hadseregnél ezret jóval meghaladó számban működnek vöröskeresztes ápolónők. Ezekon kívül ugyancsak tekin-

télyes számban a Johannita és máltai lovagrendbeli nővérek (Johanniter- und Malteser-Schwestern), diakonisszák és apácák. Értesültem, hogy a fennebb részletezett munkát teljesítő női személyzetnek száma mind egyik német hadseregnél hasonló. De nemcsak a harcszíntéren és a hadtápterületen, hanem mögötte, a birodalomban úgy a fennálló, mint az újonnan szervezett összes hadegészségügyi intézetekben a már említett munkahalmazt ugyancsak vöröskeresztes ápolónők, nővérek, diakonisszák és apácák végzik. Megállapítható tehát, hogy a haza védelmében sok ezer német nő fejt ki önfeláldozó és olyan nemes működést, mely teljesítményében és üdvös eredményében a harcoló katona hősiességével egyenlőnek értékelendő, annál is inkább, mert e működésnek kifogástalan teljesítéséhez állítólag vagy nagyon hidegtermészetűnek, vagy nagyon erősnek kell lenni.

Önként érthető, hogy erre a nagyarányú szolgálatra, mely bizonyos önfegyelmezettséget, különleges ismereteket és gyakorlatot igényel, békés időben évek hosszú során át készülni is kellett.

Erre vall a német vöröskereszt nőegyleteknek alapszabályszerű ama főfeladata, hogy háború esetére a már ismételten részletezett munkák teljesítésére minél több működő tagot gyűjtsenek és kiképeztessenek. Ezt szolgálják az úgynevezett vöröskereszt-testvérségek (Schwesternschaften). Ötvennél több áll fenn a különféle vöröskereszt egyleteknek, vagy a Berlinben székelő központi bizottságuknak fennhatósága alatt. Tagjaik rendszerint két évig kórházakban gyakornokoskodnak, míg vizsgát tehetnek. A vizsgázottakat hivatásos ápolónőknek (Berufspflegerin) nevezik. Közszájon a

vizsgáztak „Vollschwester”, a tanulók „Halbschwester” elnevezéssel illetetnek. A hivatásos ápolónők „testvér-otthonokban” (Schwesternheim) élnek. Működésük idejéhez mérten 24—60 márka havi fizetésben részesülnek, de keresetük az otthont illeti. Békében ugyanis családokhoz ezen otthonok adnak ki, persze díjazás ellenében, ápolónőket. Köz-, sőt katonakórházak is igénybe veszik szolgálatukat. A helyőrségi kórházakban állandóan alkalmazott ily hivatásos ápolónőkért a hadügyi kincstár teljes ellátásuk mellett az otthonnak évi 690 márkát fizet. Ezek „Armeeschwester”-éknek nevezetnek. A mozgósítás elrendelésével azonban az előljáró vöröskereszt egyletnek rendelkezése szerint nyernek beosztást. A hivatásos ápolónőkről munkaképtelenségük esetére a birodalmi biztosítási szabványok értelmében gondoskodva van és ezenfelül az előljáró vöröskereszt egylet részéről is évi 200 márka járadékban részesülnek. A már említetteken kívül kiegészíti az önkéntes betegápolás női személyzetét még az előkelőbb társadalmi körökből jelentkező önkéntes ápolónők (Hilfsschwester) nagy serege. Az előkelő körökből származó önkéntes ápolónők külsőleg egyéb társaiktól meg nem különböztethetők. Valahányan egyszerű, zárt szürke ruhát és fekete fejkötőt hordanak. Osztják kivétel nélkül annak a vezértörzsorvosnak nézetét, ki az egyik párisi kórházból azzal bocsátotta haza a „Petit Parisien” híradása szerint önkéntes ápolónőit ruhát váltani, hogy a teljesített önfeláldozó szolgálat után állapítható meg az ápolónő értéke és érdeme, nem pedig a viselt ékszer, a suhogó selyem és ruhakivágás mélysége szerint. A kórházi szolgálat más külsőt követel, mint a „Grand prix” vagy a „Strand”-fürdő.

Az önkéntes betegápolás szolgálatában állnak még az úgynevezett „segítőik (Helferinnen). Ilyenek, vagy húszezen, szintén, de csak néhány heti oktatásban részesülnek.

Ennek befejeztével tartózkodási helyük mindenkori változásának bejelentési kötelezettsége mellett rendes

A gróf Hespelle-féle kastély bejárója előtt csoportosult üdülők.

polgári foglalkozásuknak élhetnek, de mozgósítás esetén az előljáró vöröskereszt hívására helyt állani tartoznak. Katonakönyv-félével ellátva, a politikai hatóság részéről nyilvántartatnak. A „segítőkének meg van engedve, hogy amennyiben valamely kórházban félévig gyakor-nokoskodtak, vizsgát tehessenek. Sikeres vizsgázás esetén az önkéntes ápolónők sorába jutnak.

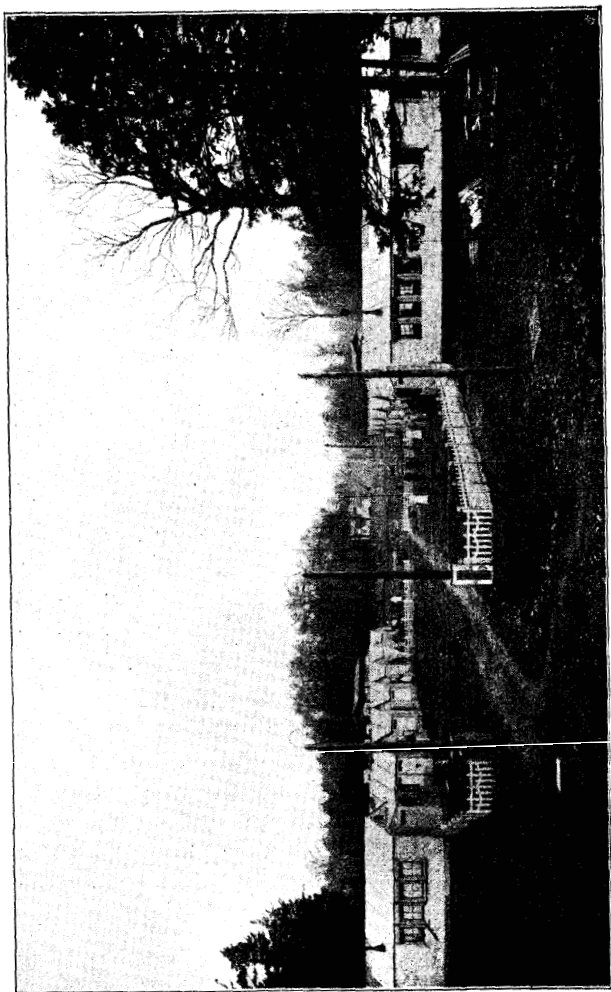
Azt hiszem, hogy a német nők sok-sok ezrének az önkéntes betegápolás szolgálatában való résztevését könnyen érthetővé teszem akkor, ha e helyen felemlítem és hangsúlyozom, hogy a Németbirodalmat alkotó országok mindegyikében, még pedig függetlenül a vörös kereszt egyletektől, vöröskereszt nőegyletek (Patriotische Frauenvereine) is működnek, még pedig ezidő szerint közel egyezerhétszáz fiókkal és hatszázezret meghaladó taglétszámmal.

Az ápolónők eme üdülőtelepének látogatásakor ott csak harmincegynéhány üdülőt találtam. Jele annak, hogy a pihenést igénylők sem élnek a szabadságkérésnek jogával és csupán parancsra szállják meg az üdülőtelepet. Akár az apácák, kik hivatásukat valóban csodálatos önfeláldozással teljesítik, kik soha el nem fáradnak, míg teljesen letörve nincsenek. Kétségtelen, hogy állandóan a Mindenható felé irányított lelki elfoglaltságuk mellett, mint az isteni irgalomnak földi munkásai, saját énjükről teljesen megfelelkeznek, már éltükben angyalokká válnak.

Peruwelz—Bonsecours.

A folyó világharccal oly terjedelmes és gazdag háborús irodalmi munkásság fejlődött, hogy a megvívott számtalan csatának talán egyetlen mozzanata sem maradhat a szemtanuk egyedüli titkának. A toll, az ólombetűk milliárdjai feltárnak a köz részére mindent. Persze a legtöbbit a képzeletben hallott csatazajnak és a hasonlóképen látott borzalmas kézitusáknak az idegzetet bomlasztó hatása által teremtett fantáziába burkolva. Azt, hogy ma mindenki olvas, még talán az

analfabéták is, és azt a körülményt, hogy a legszegényebbeknek is jut krajcáros lapra — jórészt ennek a fantáziának kell betudni. Kétségtelen ugyanis, hogy a szuperlatívusig felcsigázott mai általános érdeklődést és kíváncsiságot az érzékeket csiklandozó és indulatokat ébresztő fantáziának terméke az úgynevezett „beállítás” idézi elő. Volt idő, mikor a harci eseményeknek ezt a beállítását vagy kiszínezését nem tartottam megengedhetőnek. Pedig tévedtem, mert golyózáport állott és kézitusában résztvett sebesültektől hallottam, hogy a tényleg megtörtént harci eseményt a legélénkebb fantázia sem képes akként kiszínezni, hogy azzal az ezen harci eseménnyel kapcsolatos borzalomnak és rettenetességnek valóságos határát akárcsak megközelítse. Bármit írjanak ily tényleg megtörtént harci események beállításában, az a valóságot legjobb esetben csak sejteni engedi. De tévedtem továbbá azért is, mert, amint magamon is tapasztaltam, ez a beállítás nem az írástudásnak mesterkéltné terméke, hanem lelki szemünk látományának a kifejezése. Midőn az Arras közelében felállított tábori barakk-kórházat látogattam, szakadatlanul bömböltek az ágyúk. Láttam füstjüket felszállani. Láttam a lövedékük felrobbanásakor támadt felhőcskét. De őszintén bevallva s dacára annak, hogy pompás látcsövemmel kilométerekre áttekinthettem a tájat, egyebet semmit. Azonban ez a bömbölés, a felszálló ágyúfüst és a lövedékek robbanásakor támadt felhőcske elégséges volt arra, hogy midőn a háború rettenetességének sajnálatra legméltóbb áldozatai, az összelőtt, vérző sebesültek érkeztek e siralmas látvány előtt lezártam szemeimet, feltárujjon képzeletemben úgy, miként azt valahol olvastam, az arrasi óriás csata-

Tábori barakk-kórház.

tér. „Olyan volt az, mintha a világvége után lenne. A városban minden csupa romhalmaz. Egy ház sem maradt meg épen. A robbanások tüzetől leégtek a tetők. Mint a kártyacsomó, úgy repült széjjel a cserép meg a pala. A romok közül bútorok látszanak, itt-ott cégtáblák pislognak elő. A történeti nevezetességű székesegyház leégett, csak csupasz falai állanak. Az üvegre festett szentek darabokra törve e falak mellett hevernek.” Szóval, lelki szemem előtt elvonult a legrettenetesebb pusztulásnak, a végromlásnak borzalmas képe. És akik a Loretto-magaslatról felbocsátott rögzített léggömb kosarából a valót látták, azt mondják, hogy az képzeletemet még jóval felülmúlja.

Akik tehát messze távol a tömeges emberölés színtereitől a világháború harci eseményei felől csak közlemények révén szerezhetnek tudomást, ne kutassák, hogy azokban mi a beállítás vagy kiszínezés, mert még azon esetben is, ha minden szót valónak hisznek, az eseményeket a valóságnál szelídebb képben látják.

A közönséget a harci eseményekről a háborús irodalom, a hadműveletekről viszont a főhadiszállásról naponta kibocsátani szokott hivatalos jelentések tájékoztatják. E kétféle hírszolgálat során azonban elég gyakran találkozunk kizárólag háború esetén élő és használt néhány oly kifejezéssel, melyeknek értelme felől, tapasztalatom szerint, nem mindenki van kellően tájékozva. Ezek közül csak egyet említek, melyet közelebbi értelmezésének mulasztásával magam is többször használtam és mely esetleg a tisztelt érdeklődők közül is egyik-másik előtt felfejtésre szorul. Ez a „hadtáp”. Rostelem, hogy értelmezését csak most kísérem meg, de jobb későn, mint soha.

A „hadtáp” tulajdonképpen a hadi élelemnek azt az egy-egy adagját jelenti, mely a katonát mozgósítás esetén minden huszonnégy órára megilleti. Tágabb értelemben — és itt csak erről van szó — ama szervek összessége, melyek a hadban álló seregnek életképességét, egyebeken kívül azzal biztosítják, hogy egyrészt azt a hazarészből a szükséghez mérten szállított harcosokkal és mindenféle hadiszerrel ellátják, valamint a harcszíntéren fellelhető szükségleti szereket részére használhatóvá teszik, másrészt pedig a sereget mindattól mentesítik, amivel egyébként harci mozgékonyágában akadályoztatnék. Tárgyamat közvetlenül az utóbbi feladatnak ama része illeti, mely a letört, beteg és sebesült katonák átvételére, elszállítására, gondozására, ellátására és olyszerű elhelyezésére vonatkozik, hogy felépülésük után csapattestükhöz azonnal visszakerülhessenek.

A német 6-ik hadseregnél, valamint a többinél is, ezen rendkívül fontos és a legértékesebb anyagnak, a harcosoknak mentését jelentő feladatnak megoldása körül a vöröskereszt önkéntes betegápolási szolgálata nagyon előkelő szerepet játszik és súlyos hivatást tölt be. Maga a vöröskereszt hadtápmegbízottja a hadtápot alkotó szervek egyike. Eddig igyekeztem néhányat az alája tartozó hadegészségügyi intézetek közül ismertetni, melyek a székhelye, vagyis a hadtápfőhely és a harcoló sereg közti területen működnek, nem mellőzhetem még azoknak némelyikéről, ha csak párszóval is megemlékezni, melyek ugyancsak a hadtápterületen, de a főhely mögött, részben a meghódított belga területen vannak felállítva.

Valenciennestől északi irányban Vieux-Condén áthaladva érjük el a francia-belga határt és ennek közelé-

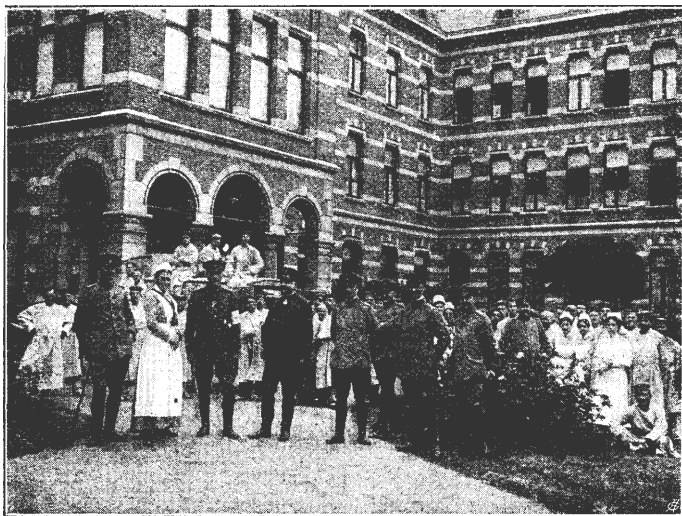
ben „Peruwelz” belga városkát. A polgárság jólétét eláruló e bájos helyen a német 6-ik hadseregnek hadtápfelügyelőisége két hadikórházat és lábbadozó betegek részére üdülő helyet rendezett be. A már ismertetett hadikórházakkal egyenértékű és hasonlóan minden támasztható igényt kielégítő itteni hadegészségügyi intézetek élén Schuites dr. főörzsorvos és Kampe báró, vöröskeresztes megbízott állanak, az ápoló szolgálatot pedig Horn grófnő, egyleti fejedelemasszony igazgatja, ki ezenfelül az intézetek élelmezési gondjait is viseli. A hivatással járó felelősségterhes és önfeláldozó munkának ritkán találni hivatottabb mestereit, mint ők hárman. Ezt nemcsak a gyógyulásnak nagyon kedvező százaléka és a hadegészségügyi intézetekben tapasztalható nagy rend és csillogó tisztaság, hanem úgy a kétezer sebesült, vagy beteg katonának, mint a háromezázat megközelítő vöröskeresztes személyzetnek irántuk táplált és lépten-nyomon észrevehető szeretetteljes ragaszkodása és hálája is tanúsítja. Pazarul van itt mindenről gondoskodva, amit az orvosi tudomány követel és amivel az ápoltak sorsán lendíteni lehet. Az üdülőhelyet illetőleg meg kell jegyezni, hogy az nem egy külön intézet, vagy telep, hanem csupán a hadikórházak kiegészítő része, amennyiben a lábbadozó betegek részére rendelkezésre áll a bonsecoursi erdővel összefüggő nagy park, melyben napközi tartózkodásra szétszórtan sátrak és padok vannak felállítva. Az ide bocsájtott lábbadozók kellemes időjárás esetén ebédjüket is itt a szabadban fogyasztják, hálásra azonban a két hadikórházban nyerne elhelyezést e célra laktanyaszemen berendezett termekben. Látogatásomkor derűfényes, meleg nap lévén, öröm volt nézni a tágas és valóban látványosság számba vehető parknak tisztásain,

a tó partján, valamint egyes óriás fák árnyékában heverő, játszó, vagy társalgó csoportjait a betegségükből már kigyógyult lábbadozóknak, kiknek nagy részéről a megviseltség nyomai még el nem tűntek, de szemük fényét már visszanyerték és kik a szabad levegőn való állandó tartózkodás következtében, a mint mondani szokás, a kórágysok halványságát a visszatérő egészség élénk színével cserélik fel.

Horn grófnő szíves volt a Röntgen-vizsgálatot végző ápolónók mesteri munkáit és ennek kapcsán az eddigi vizsgálati eljárásnak tökéletesítését is bemutatni, miáltal az orvossebészek tájékozódása, állítólag különösen csonttörések esetében, nagyon megkönnyítve legyen. Akkor azt hittem ugyan, hogy megértettem a tökéletesítés módjának magyarázatát, most azonban szégyenkezve bár, de be kell vallanom, hogy nem tudnám érthetően megismételni. Ez alkalommal a fotográfia tudományos mesterségében, úgylátszik, nagy jártassággal bíró ápolónók le is fényképeztek bennünket a szt. Bernard nevét viselő apácák leánynevelő-intézetének udvarában, mely intézetet a legelőkelőbb és gazdag belga családok leányai látogatnak és mely most hadikórháznak van használva. Meg kell jegyeznem, hogy a belga apácák helyükön maradtak és szeretettel osztozkodnak az ápolás és egyéb női munkában a német Schwesterekkel.

Több oly nagyon súlyosan sebesülttel találkoztam itt, kikről a kezelő orvosok oda nyilatkoztak, hogy sebesülésük természete régebbi, de legtöbb helyen még ma is követett eljárás szerint a sebesült végtag csonkítását követelte volna, de Schultes dr. parancsnokló főtörzsorvos ennek ellenére, saját rendszerének követésével nemcsak a sebesültet, hanem a veszélyeztetett végtagot

is megmentette. Ennek kapcsán beismerték azonban, hogy a gyógyulás nagyon hosszadalmas és a gyógykezelés rendkívüli figyelmet, sok tapasztaltságot és fáradozást követel. Meg kell említenem, hogy nemcsak a peruwelzi, hanem a hadtápterületen általam látogatott

többi kórházban is alig akadtam egy-két csonkított végtagú sebesülthez, jeléül annak, hogy a kezelésnek ezen legradikálisabb módját, ha csak lehetséges és bármely fáradság árán is, a német orvosok mellőzik, attól saját szavaikkal élve irtóznak. Ez annál feltűnőbb, mert a kérdéses kórházak ápolójainak túlnyomó nagy százaléka súlyosan sebesültekből áll, nagyrészt olyanokból, kiknek állapota a tovább szállítást életbenmaradásuknak komoly veszélyeztetése nélkül meg nem engedte.

St. Amand.

A pontosan határolt két hét, — mely időt a német főhadvezetőség hatodik hadseregénél való tartózkodásomra engedélyezni kegyes volt és melyből hazai hatóságainknak indulásomat halasztani kényszerítő nehézsége folytán néhány napot felhasználatlanul veszteni voltam kénytelen, — lejáratahoz közeledvén, élénk sajnálatomra el kellett attól tekintenem, hogy a Valenciennesben székelő hadtápfelügyelőség illetékes szervei alá tartozó és a hódított belga területen lévő egyéb vöröskeresztes hadegészségügyi intézetek közül még néhánynak látogatására nyert szíves meghívással éljek. Tartózkodásomnak utolsó napját tehát néhány, a front-hoz közelebb és francia területen bár, de ugyancsak a hadtápfőhely mögött fekvő intézetnek látogatására fordítottam, így kerültem a valenciennes-lille-i fővonal mentén az előbbi várostól vagy harminc kilométernyire fekvő St. Amand-ba. Meglátogattam a már tárgyaltakhoz hasonló ottani hadikórházat, valamint az ismert st. amandi ásványvíz-forrást. Utóbbi kizárólag katonai kezelés alatt a legfokozottabb iparszerű szolgáltatásnak mintaképe. Naponta nyolcvanezer literes üveg st. amandi, a giesshüblire emlékeztető, de jóval csekélyebb szén-savat tartalmazó ásványvíz szállítatik onnan a hadtápterületnek jó ivóvízben szűkölködő helyeire és a harcoló sereg számára.

Source Vauban.

A st. amandi forrásnak közelében van a „Source Vauban” nevű termálfürdő. Béke idejében kőszvényes franciák és belgák találkozó helye. A fürdőberendezést azonban annyira primitívnek és ósdinak találtam, hogy a Pöstyénünkkel való összehasonlítástól eltekinthetni vélek. A fürdőnek hatóerejében sem bízom, mert feltételezhető, hogy a berendezés és felszerelés a gyógyító hatás fokához mérten tökéletesedik, vagy ahhoz simulva maradi. Ebben az okoskodásomban sem a fürdő főépületének homlokzatán aranybetűkkel márványba vésett és a „nagy”-nak nevezett XIV. Lajos királyra való hivatkozás, de az a körülmény sem zavarhatott meg, hogy állítólag a francia várak építésében kifáradt Vauban marsall annak idején itt üdülvén, a gyógyhely az ő nevére lett keresztelve. A hadtápfelügyelőség, jóllehet az imént említett történeti hírességű várépítő katonai mérnök iránti tiszteletből, e gyógyfürdőt a műszaki csapatok kifáradt katonáinak üdülőhelyéül jelölte ki, ami azonban, úglátszik, nem zárta ki azt, hogy ott, amint tapasztalni alkalmam volt, egyéb fegyvernembeli lábbadozók is kereshessék teljes felépülésüket.

Chateau de l'Ermitage.

Tanulmányozásom sorának befejezésére méltóbb helyet nem választhattam volna, mint amilyenhez a véletlen juttatott. Nyári, meleg délután volt. Az utolsó, melyet a hódított francia területen tölthettem, mert másnap reggel hazafelé kellett már indulnom. Csomagoltam, midőn ott tartózkodásom egész ideje alatt fel-

adatom érdekében rólam mindig a legnagyobb hálára kötelező jósággal gondoskodó hadtápmegbízott, Castell-Castell herceg meghívott, hogy kísérem a „Chateau de l’Ermitage”-ba, hol neki váratlanul hivatalosan elintézni valója akadt. A Crouy-Dulmen hercegi családnak hasonló nevű terjedelmes erdőbirtoka és a már említett bonsecours-i erdők összeszögelésén, a kertészeti technikának remeke, egy párját ritkító szépségű, vagy negyvenholdas park közepén épült ez a várszerűen vízi árokkal bekerített tágas kastély.

Tulajdonosa, ki az évnek egy részét e birtokán szokta tölteni, hol a természet szépségeiben gyönyörködve dúslakodhatik a vadászat élvezetében, kastélyából a győzedelmes német hadsereg elől állítólag csak az utolsó órában távozott, ott egyetlen eleven lelket sem hagyva hátra, csupán, amint nekem mesélték, a „hall” asztalán üveglap alá helyezett levelet. A velem közlöttek szerint; melyek helytállóságáért nem fejelhetek, soraiban, csakis főúri nemes gondolkodását elárulva köszönti a kastélyába jutó hős katonákat, azt, pincéjét és éléstárát nekik, mint vendégeinek felajánlja, de egyúttal kéri, hogy — amiben nem is kételkedik — kíméljék annak berendezését és óvják meg műtárgyait. Hogy ebből mi a való és mi nem, azt kár lenne kutatni. Hacsak naiv mese, annak is kedves. Annyi azonban bizonyos és ezért felelek, hogy a „hall”-ban, a termekben és szobákban mindenütt található a hadtápfelügyelőség által kibocsátott házirend, mely a kastélyban tartózkodókat az állítólagos levélben kifejezett óhajhoz mért viselkedésre kötelezi. A kastély ugyanis gyengélkedő, vagy a harci fáradalmak által megviselt katona főtisztek pihenő és üdülőhelyéül van

használatba véve. Erre a célra nemcsak főúri pazar berendezésénél, hanem csodás kertjénél és tájbeli regényes fekvésénél fogva is kiválóan alkalmas. Az ott tartózkodó főtiszték közül a mindenkori rangidősb a kastély parancsnoka, ki a házirend szigorú betartásáért felelős. A nagy vagyont érő műkincsek közt magyar eredetűeket is találtam. A tulajdonosnak lakosztályában pedig Frigyes főherceg Ő császári és királyi fenségének és családja tagjainak fényképgyűjteményét, lévén Crouy-Dulmen herceg a fenséges Izabella főhercegasszonyunknak vérbeli rokona.

A látottaknak és szerzett tapasztalatoknak vázlatosan való ismertetése kapcsán azonban nem hallgathatom el abbéli meggyőződésemet sem, hogy a hadegészségügyi szolgálatnak és az abba harmonikusan beillesztett vöröskeresztes önkéntes betegápolási szolgálatnak azt a tökélyét, mely a német 6-ik hadseregnek hadtápterületén és harcszínterén észlelhető, nemcsak a kipróbált és bevált rendszernek, az évekre visszanyúló szervezésnek és a valóban csodás szervezettségnek, hanem az álló harc által nyújtott kedvező feltételeknek, végül jórészt a hadtápterület magas szinten álló kulturális fejlettségének is kell tulajdonítani.

évedni emberi dolog. Csalódni is lehet. A meglepetést keltő észleletek vagy a látottaknak kedvező beállítása, valamint azok is, kiknek társágában végezzük tanulmányunkat, szerzünk bizonyos tapasztalatokat vagy szemlélünk valamit, befolyásolhatják gyorsan kialakuló véleményünket, megfoszthatják azt a tárgyilagosság kellékétől. De ha nem sietünk, ha elfoglalandó álláspontunk hosszú időn át érlelődik, különösen, ha egy és ugyanazon téren, tárgyra, vagy ügyre nézve több ízben van alkalmunk benyomást szerezni és ezek egymástól nem eltérők, a megtévesztés veszélye nem foroghat fenn.

Ennélfogva számítani merek arra, hogy a szíves érdeklődők néhány heti idő alatt szerzett tapasztalataimról szóló közlésemet nemcsak a valósággal megegyezőnek, hanem a levont következtetéseket is higgadt megfontolás és lelkiismeretes mérlegelés eredményének fogják tekinteni.

Ennek a bizalomnak előlegezését annál inkább kérnem kell, mert megvonása igyekezetemnek teljes kudarcát jelenthetné. Megadásának reményében anélkül, hogy túloznék, bátran kijelenthetem, hogy Bajorországban, de különösen a német 6-ik hadseregnek harcterén és hadtápterületén a vörös kereszt azt a nehéz feladatot, mely elé a hadviselésnek egészen új mederbe terelt módja és a fegyveres erőnek soha nem képzelt óriásivá

vált méretei a hadegészségügy támogatásaként a katonai szervezet keretein kívül állóknak önkéntes betegápolási szolgálatát állította, a legfényesebben oldotta meg.

Alkalmam volt már említhetni, hogy a Németbirodalomban működő valamennyi vöröskereszt egyletnek alapszabályai lényegükben azonosak, az önkéntes betegápolásnak szolgálati szabályzata pedig az egész birodalomban egységes. Így habozás nélkül feltételezhető, hogy a Németbirodalmat alkotó többi országban és az egyéb seregeknél az önkéntes betegápolás szolgálatával az említettekhez hasonló sikerek értek el.

Tanulmányozásommal a Németbirodalomnak és hadseregének csak bizonyos részére korlátozva lévén, az önkéntes betegápolás szolgálatában tényleg működő tagok számának megállapításától tartózkodom. Hivatkozom azonban, hogy erre nézve is némi tájékoztatást nyújthassak, Richter Miksa dr. cs. és kir. törzsorvosnak Bécsben, folyó évi január hó 7-én egyletünk védnök-helyettese, Ferenc Salvator főherceg Ő cs. és kir. Fensége előtt megtartott előadására, melynek során ezt a számot nyolcszázezerben vélte megállapíthatónak. És ha tévedett? Mondjuk, hogy vaskosan tévedett és hogy *az önkéntes betegápolás szolgálatában működők száma* nem nyolcszázezer, hanem csak *félmillió*, akkor is ámulatba ejthet mindenkit az a csodás és hatalmas szervezet, mellyel a német nemzet hadban álló fiainak szolgálatára, segítségére, támogatására nélkülözéseik enyhítésére, fájdalmaik csillapítására és megszámlálhatatlan soknak élete megmentésére siet és melyet bölcs előrelátással a béke idejében a legapróbb részleteiben felépített. Félmillió férfi és nő, kik felhagyva polgári foglalkozásukat, az imádott haza iránt érzett szent

kötelességből, csakhogy annak védelmében résztvehessenek, sokszor terhes és nagyon nehéz szolgálatra saját elhatározásukból önként vállalkoznak! A haza és a nemzet iránti lángoló szeretetnek oly heroikus megnyilatkozása ez, mely előtt hódoló tisztelettel meg kell hajolni és melyben a német nemzet nagysága éppen oly méltó kifejezést nyer, mint legyőzhetetlen seregeiben.

Ezen óriás szervezetnek híjján az általa végzett munka részben teljesítetlenül maradna, részben pedig a fegyveres erő terhére esve, végzésével sok ezer katona köttetnék le, kik most zavartalanul harcba állhatnak. *A német vöröskereszt tehát azonfelül, hogy az egészségügy érdekében többet tesz és jobban működik, mint az egyébként, illetve nélküle történhetnék, százazrekkal szaporítja a harcoló seregeket.*

Háború esetén a hadsereget közvetlenül érintő működése, aszerint, hogy hol hajtatik végre, két egymástól jóformán teljesen független részre osztható. Még pedig felöleli egyrészt a hadtáp mögöttes területre (Hinterland vagy Heimatsgebiet) visszaszállított beteg, letört vagy sebesült harcosoknak elhelyezését, ellátását, orvosi kezelését és ápolását, másrészt kiterjed *a harcszíntér közvetlen közelében és a hadtápterületen teljesítendő szolgálatra.*

Mielőtt az utóbbinak méltatásába érdemileg bocsátkoznék, kitűzött feladatomnak keretét bár túllépve, mégis szükségét érzem annak, hogy a német vöröskeresztnek első helyen említett és a hadtápmögöttes, hazai területen való működéséről is néhány szóval megemlékezzem. Nem mintha valami különösét, vagy újat szándékoznék a szíves érdeklődők előtt feltárni,

hiszen az önkéntes betegápolás szolgálatának ez a része nálunk országszerte ismeretes és vöröskereszt-egyletünknek működési programjában vezető helyen áll, hanem avégből, hogy midőn később a német vöröskeresztnek bizonyos egyedül álló működését, illetve annak értékét méltatni kívánom, ezt előzőleg a mi vöröskereszt egyletünkével azonos szolgálata kellő világtításba helyeztessék.

A német önkéntes betegápolásnak a „Hinterland”-ban, vagy, ha úgy tetszik, a „Heimatgebiet”-ben lévő úgynevezett álló hadegészségügyi intézeteiről van szó. Szervezetük és fenntartási feltételeik teljesen azonosak a mienkéivel. A mozgósítás óta felállított ily intézetek felvevő képessége, illetve az azokban található ágyak száma azonban, viszonyítva a közlakosság számához, mellettünk szól, amennyiben a bajorországi állapotokhoz mérten, melyeknél fejlettebbek a birodalomban nincsenek, ezer lélekre ott nem egészen négy, nálunk viszont majdnem öt ágy esik.

Bajorországban 1915 március hó 15-ig az alább feltüntetett számú vöröskereszt-kisegítőkórházak helyeztettek üzembe, nevezetesen:

5—9	ágyszámmal	13
10—19	„	41
20—29	„	97
30—39	„	74
40—49	„	55
50—99	„	114
100—149	„	37
150—199	„	16
200—299	„	10
300—499	„	4
500—600	„	2
<hr/>			
25,430	ágygal összesen	463 kórház

Eredetük, illetve fenntartóik szerint:

23	klinikai kórház,	
85	közkórház,	
244-nek	fenntartói községek,	
30	nak	„ bizonyos testületek,
29-nek	„	„ egyesületek,
14-nek	„	zárdák,
38-nak	„	magánosok.

Bajorország lakosságának száma: 6.524,372

Magyarország „ „ 18.264,533

1000 lakosra esik	Bajorországban	3.8 ágy
	Magyarországban	49. ágy

Kétségtelen tehát, hogy a sebesült és letört katonáinknak ápolási kérdését közönségünk helyesen fogta fel és meg lehetünk nyugtatva az iránt, hogy úgy a szervezést illetőleg vöröskereszt egyesületünk teljes mértékben megfelelt nemes hivatásának, valamint a társadalom is bőkezűnek bizonyult áldozatkészségében.

Ezzel szemben azonban ki kell emelnem azt a körülményt, hogy *Bajorországban az élelmezés a vállalkozás teljes kizárásával mindenütt, sőt az összes katonai kórházakban is házikézelésben van tartva. Hasonló a gyakorlat az egész Németbirodalomban.* Említésreméltó továbbá, hogy a németbirodalmi vöröskeresztnek álló jellegű hadegészségügyi intézeteiben férfi ápolók és sebesült-hordozók is működnek, valamint hogy a vöröskereszt személyzete óriási fejlettségével nemcsak arra képes, hogy saját intézeteinek mindenféle természetű szolgálatát elláthassa, hanem még arra is, hogy a hadtápterület mögötti katonai intézetekben szolgálatot vállalhasson.

Így az ápolást jóformán valamennyi katonai kórházban a vöröskereszt végzi és sok ilyenben az élelmezésről is saját házi kezelésben ez gondoskodik.

Szervezettségének méretei mellett szól végre még az a tény, hogy gyakorlott ápolószemélyzetéből különítmények nálunk, Ausztriában, sőt Törökországban is teljesítenek szolgálatot. Így utazott át negyven önkéntes ápolónő Budapesten a közelmúltban, kiket a bajor királyné Ő Felsége védnöksége alatt álló vöröskereszt nőegyesület a szatmárnémetii megfigyelőállomásnak megkeresésére Münchenből odavezényelt és kik a bajor előkelő társaság kebeléből önként vállalkoztak arra, hogy a nevezett megfigyelőállomáson, a ragályos betegek osztályában, három hónapon át szolgáljanak.

Érthető tehát, hogy a németbirodalmi vöröskeresztnek, mint gyűjtőfogalomnak kötelékében működő, és Richter dr. által talán kissé vérmesen nyolcszázezerre becsült, de félmillió férfit és nőt mindenesetre meghaladó személyzetnek a nagyobbik fele távol az ellenségeskedés zónájától végzi a felebaráti szeretet gyakorlásának jegyében önként vállalt nemes munkáját, míg a felénél kisebb, azonban *válogatott része közvetlenül a harcvonal mögött és a hadtápterületen teljesít szolgálatot.*

Ezentúl kizárólag ezzel az utóbbival óhajtok foglalkozni.

Tanulmányutamban, melynek ez volt a főcélja, gazdagon volt alkalmam ennek a különleges szolgálatnak rendkívüli nagy jelentőségéről és megbecsülhetetlen értékéről magamnak helyes és tiszta fogalmat alkotni. Jól ismerem a vöröskereszt ama szervezetének jelentőségét és értékét is, mely úgy a Németbirodalom, mint Magyarország és Ausztria hadegészségügyének támogatására

ritka áldozatkészséggel bőven gondoskodik arról, hogy a világháború óriási arányaihoz mértén a harctérről ugyancsak óriási számban visszaszállított harcosok egytől egyig mind kifogástalanul elhelyezhetők, szakszerű orvosi kezelésben, gondos ápolásban és tápláló ételmezésben részesíthetők legyenek, mely gondosság tehát a katonai kórházaknak elégtelenségét és ezen veszedelmes körülménynek ijesztő következményeit sikerrel eltüntette, illetve szerencsésen kivédte. Tapasztalataim hatása alatt azonban azt kell hinnem, hogy ennél *a német vöröskeresztnek front mögötti és hadtápterületi szolgálata különösen a szenvedés csökkentése és az életmentés szempontjából mégis jelentősebb, értékesebb. Erős meggyőződésem ugyanis, hogy ezzel a szerencsés szervezettel a sebesülteknek vagy letört harcosoknak tekintélyes hányada, mely egyébként feltétlenül elpusztulna, az életnek meg lesz mentve. Hasonlóan alkalmam volt meggyőződnöm arról is, hogy az elszerencsétlenedett katonák, hála ezen szervezetnek, a legrövidebb idő alatt és a legkíméletesebb módon kezelés alá jutva, a fájdalmaknak bizonyos időn túl óráról órára beálló fokozásától meg lesznek kímélve.* Nézzük csak és vizsgáljuk e kérdést gyakorlatilag.

Ugye a katona, ki társai sorában küzdve, elszánt bátorsággal néz a fenyegető veszélynek szemébe és kinek addig, míg teste ép, lelke is az, nem gondol a halálra, hanem ellenkezőleg bízik a szerencsében és sérthetetlenségében. Attól a pillanattól kezdve azonban, melyben sebesültnek tudja magát, megváltozik lelkiállapota, átszap az eddiginek ellenkezőjébe különösen akkor, ha sebesülése következtében a szerencsétlenül járt katona összeroskad, tehetetlenné válik. Társai tovább rohannak, a sebesült magára maradvá elhagyottnak,

legtöbb esetben elveszettnek érzi magát. A vég közeledésétől rettegő lelkiállapotában határtalan búbánattal gondol az övéire, szeretett szülőire, hitvesére, gyermekeire, a messze távolban hátrahagyott otthonára, mely lelkiállapota természetszerűen komolyan veszélyezteti az egyébként amúgy is csökkent energiájának életfenntartó ösztönnek nevezett részét. Minél tovább tart ez az állapot, annál nagyobb mértékben és helyet adva az élet fonalán rágódó és mindinkább fokozódó testi fájdalmak hatalmának.

De a mentést célzó beavatkozás késedelmezésével párhuzamban nemcsak az energiának fokozatos csökkenése és a lelkiállapotnak a kétségbeesésig való sülyedése észlelhető, hanem azzal egyenes arányban növekszik legtöbb esetben a testi fájdalom és mindenkor az elpusztulásnak nemcsak a képzelt vagy rettegett, hanem a valószínű veszélye is, ami a sebesülés lényegében rejlik és nem szorul közelebbi bizonyításra. Más szóval a fájdalmat növelheti, illetve az emberéletben való veszteséget mindenkor növeli a sebesültek mentését célzó beavatkozás késedelmezése, még pedig a késedelmezés idejének nagyságával egyenes arányban, vagyis ha a sebesülést követő minél rövidebb idő elteltével áll be a mentést célzó beavatkozás, a sebesültek annál nagyobb százalékanak életbenmaradására lehet számítani. Különösen akkor, ha a sebesült, vagy egyébként letört katonák a kórházig jutnak, mely esetben majdnem mind életben maradnak.

Az orvosi, de különösen a sebészeti tudományak mai magas szintjén álló német orvosok ugyanis, támaszkodva az önfeláldozó ápolási szolgálatra és a kórházainak modern felszerelésére és berendezésére, az eddigi

eredmények után ítélve, a kórházba került sebesültek kezelésével és a végtagoknak a legritkább esetben való csonkításával valóban oly csodás eredményt értek el, mely fenti kijelentésre tartózkodás nélkül jogosít.

Mi tehát a leglényegesebb, legértékesebb és az emberélet mentésével egyetértő az a bizonyos feladat, melynek sikeres megoldását a vöröskereszt lényegesen támogatja és elősegítheti? Az előadottakból következő nem egyéb, mint odahatni, hogy az az idő, mely a sebesülés vagy letörés beálltának pillanatától a kórházbajutásig tart, a lehető legrövidebbre csökkentessék.

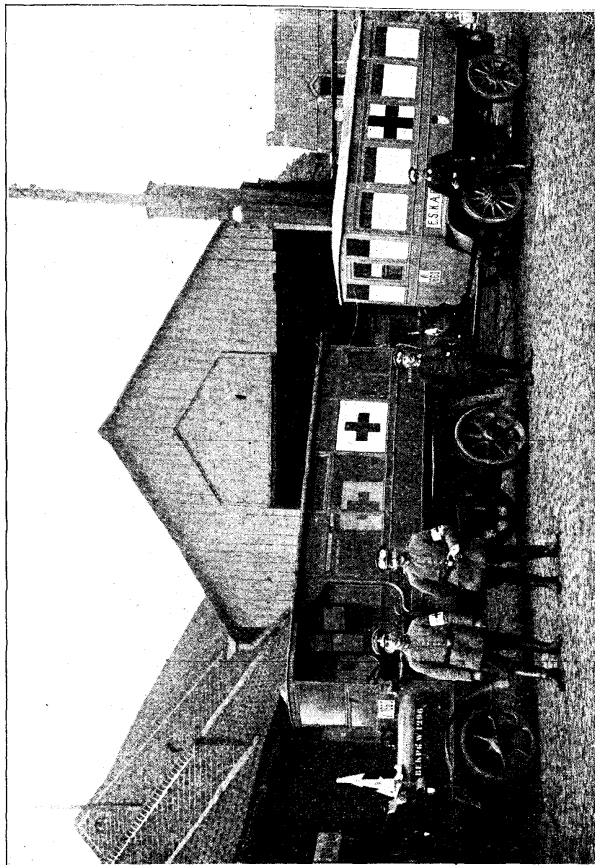
Sikeres megoldásában eléggé nem értékelhető ezen feladathoz csatlakozik még egy, azzal mondhatni elválaszthatatlanul összefüggő másik is, *a sebesült vagy letört katonával a kórházba) utasáig való elbánásnak szakszerű és szállításának gyengéd módja*. És ezeknek a jelentőségteljes feladatoknak a német vöröskereszt közvetlenül a front mögött és a hadtápterületen működő szerveivel, intézeteivel és felszerelésével, a német 6-ik hadseregnél szerzett tapasztalataim után ítélve, megfelelni szintén képesnek bizonyult.

Vaskos tévedésen vagy felületes tájékozottságon alapulhat ennél fogva az az állítás vagy hiedelem, hogy a német hadügyi kormány az önkéntes betegápolásnak szolgálatát a hadi műveletek területén belül nem tűri, azt onnan mint alkalmatlant és céltalant kitiltja. Ezen kijelentésemet támogatom nemcsak a német 6-ik hadseregnél tapasztalt gyakorlattal, hanem a német önkéntes betegápolásnak érvényben álló általános szolgálati szabályzatával is, mely a kérdéses szolgálatot sehonnan sem zárja ki és 17-ik szakaszának rendelkezésével csupán oly megszorítást állapít meg, hogy azt a harc-

vonásban kivételesen, rendkívüli szükség esetén és csak a hadsereg főparancsnokságának rendelkezésére szabva igénybevenni. (Die Verwendung der freiwilligen Krankenpflege in der ersten Linie darf nur ausnahmsweise, bei besonders dringenden Notständen, vom Armee-Oberkommando angeordnet werden.) Így láthatjuk, hogy a német seregeknél nemcsak a hadtápterületre és nemcsak a front mögé, hanem bizonyos körülmények fennforgása esetén magába a harcvonalba is beállítható az önkéntes betegápolás szolgálata.

Nem tudom, hogy a német 6-ik seregnél e tekintetben mily előzmények juttatták a vöröskereszt ottani nagyszabású apparátusát közel a tűzhöz, de hogy szolgálattal odáig hatolt, arról alkalmam volt az ellenségnek önmagáról és emberi méltóságáról megfélemlítő viselkedése útján is meggyőződni. Douayban való tartózkodásom alatt ugyanis jelentették a hadtáp-megbízottnak, kinek kíséretében voltam, hogy az elmúlt éjjel sebesültek után folytatott kutatás és a megtaláltaknak a harctérről szorgalmazott elszállítása alkalmával, sebesültekkel megakartott egyik gépkocsit az ellenség fényszóró segítségével felfedezvén, azt kartácstűz alá fogta és elpusztította. A kocsi belsejében fekvő szerencsétlen katonák újabb sebesülést szenvedtek, a kocsi tetején elhelyezett két önkéntes ápoló közül pedig az egyik halálát lelte, a másik viszont oly sérüléseket szenvedett, hogy életbenmaradásához nincsen remény.

A német vöröskeresztnak személyzete tehát nemcsak a sebesültek és betegek állandó kezelésével kapcsolatos, hanem ama veszedelmet is bátorsággal, sőt előfordult esetekben élete árán állja, mely harcoló, hős testvéreinek életmentése körül kifejtett kockázatos és eléggé nem

Daimler-féle sebesültszállító-omnibusz, omnibusz-pótkocsival.

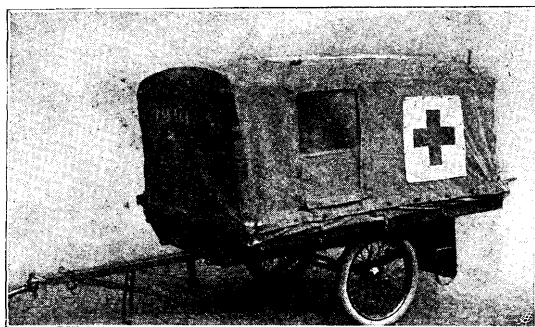
értékelhető működésében még az ellenség részéről is fenyegeti.

A nagy német nemzethez és vitéz seregéhez méltó teljesítése a vállalt nemes működésnek. Ily önfeláldozó és bátor szívet igénylő készség nélkül nem is képzelhető a fennebb megvilágított feladatoknak sikeres megoldása. A sebesült vagy letört harcos csak ennek érvényesítésével kerülhet a leggondosabb elbánás mellett és minél rövidebb idő alatt az alapos orvosi kezelésnek helyére, a kórházba. Rendszerint a tábori vagy hadikórházba.

A vöröskereszt példáján okulva és szorgalmazásának engedve, a katonai egészségügyi szolgálat újabban mellőzvéen a sebesültek szállításához eddig igénybevett tájzokásos szekereknek rekvirálását, e célra jóformán kizárólag, vagy legalább túlnyomó részben külön épült gépkocsikat használ. A fájdalomtól elcsigázott sebesültek így ahelyett, hogy kevesebb-több szalmán hemperegve, rázós szekéren szállítatnának sokszor fél, sőt egész napon át, most ruganyos ágyban fekvve, egy két óra alatt érik el rendeltetésüknek első állomását. Azért mondom, hogy első állomásukat, mert a harcok folytatólagos sorára való tekintettel a hadi- és különösen a tábori kórházakból a sebesültek és betegek, ha az életük veszélyeztetése nélkül lehetséges, minél előbb hátrább szállítandók, hogy a harctérhez legközelebb fekvő lerakóhelyek állandóan befogadóképesek legyenek.

A kiürítésnek ezt a kényes és a sebesülteknek kezelése körül gyakorlati nagy jártasságot követelő munkáját kizárólag a vöröskereszt teljesíti. A tábori és hadikórházakból eltávolított sebesültek javarésze az önkéntes betegápolás sebesültszállító vonatainak vasúti

állomására irányítatik. A douayi vasúti állomáson, mely az általam látogatott harcvonalhoz legközelebb fekszik, az Arras alatti nagy csatának napja, vagyis május hó 9-ike óta június hó végéig ötvenhétezer és néhány száz sebesült, vagy beteg katona lett vöröskeresztes vonatokba berakva, melyeknek legtöbbször a németbirodalmi határra, Aachenbe indult, honnan az anyaországba való szétosztás eszközöltetik.

Mannesmann-féle pótkocsi 4 ülő vagy 3 fekvő sebesült részére.

A kötőhelyekről a tábori vagy hadikórházakba és ezekből a vasúti állomásokra való szállításhoz használt gépkocsiknak többféle típusát találtam a német 6-ik hadseregnél. Nevezetesen: Mercedes, Hanse, Adler, Benz, Daimler, Dux, Loreley, Opel, Rex-Simplex, Saurer, Austro-Daimler, Nag, Presto, Horch, Fiat, Metallourgique, Ressault, Dixi, Fafnir, Pipe, Stoever, Apollo, Dessener, Berliet, Spa és Deutz-féléket. A Daimler-típust kivéve valamennyi négy hordágyas, vagyis négy fekvő és ezenfelül két, három vagy négy ülő sebesültnek együttes szállítására van berendezve. A hordágyak többnyire

síneken fekszenek (a lógórendszer kevésnél van alkalmazva), kihúzhatók és a sebesültekkel együtt kényelmesen visszatolhatók. A Daimlerok omnibuszok. Rajtuk tíz fekvő és húsz ülő, vagy negyven ülő sebesült szállítható. Legújabbban a gépkocsik után kétkerekű pótkocsit (Mannesmann-Anhänger) akasztanak, mely miután három fekvőnek kényelmes elhelyezésére szolgál, különösen alkalmas veszélyesen sebesülteknek szállítására.

A német 6 ik hadseregnek sebesültszállító gépkocsiosztálya (Etappen-Sanitäts-Kraftwagen-Abteilung) négy oszlopot alkot, még pedig:

Lille állomáson (Teilkolonne)			45
Car vin	„	„	60
Douay	„	„	52 és
Anzin	„	„	<u>38</u>

összesen 195 gépkocsi-

val. Ezek közül tíz-tíz a vörös keresztnek, illetve egészségügyi oszlopainak tulajdona. *A kísérszemélyzetet az egész kocsiparkhoz túlnyomó részben a vöröskereszt állítja.* A kocsiparknak parancsnoka, von Haidlen vértésőrnagy, ki alá az előfogatos sebesültszállító kocsik is tartoznak, a német 6-ik hadsereg hadtápfőhelyén, Valenciennesben székel és az ugyanott hivataloskodó hadtápezértörzsorvossal, Schiller dr.-ral és a vöröskereszt hadtápmegbízottjával, Castell-Castell herceg ezredessel, a Johannita-lovagrend bajorországi szövetségének kommandatorával közvetlen és függő összeköttetésben áll. Ugyanitt van berendezve a gépkocsijavítóműhely, melyet egy vöröskeresztes mérnök vezet.

A német vöröskereszt férfiszemélyzetében képviselve van ugyanis nemcsak a társadalomnak mindegyik rétege, hanem a polgári foglalkozásnak jóformán valamennyi

ága is. Fellelhetők abban úgy az egyetemi képzettségűeknek, a művészetnek, mint a mezőgazdasági, kereskedelmi és ipari életnek tagjai, illetve irányítói, végrehajtói és egyszerű munkásai. Kétségtelen bár, miszerint mindannyian azért szegődtek e hatalmas táborhoz, hogy a betegápolásnak a szó szoros értelmében vett szolgálataival válhassanak részeseivé a haza védelmének, ámde ama esetben, midőn egyrészt a beálló szükség, vagy a célszerűség megkívánja, másrészt kétségtelennek látszik, hogy közülök egyik-másik a betegápolás érdekének polgári foglalkozása gyakorlásával bár csak közvetetten, de mégis sokkal nagyobb hasznot képes hajtani, mintha azt közvetlenül szolgálná, — azok, akiket illet, a reájuk kivetett és a betegápoláson kívül eső munkát is mindenkor készséggel teljesítik. Ekként vállalta a betegápoló mérnök a gépkocsijavítóműhely vezetését és mások számosan, kikről már eddig ily értelemben szó esett, egyéb idegen munkát. Az alatt a sajnosán nagyon rövidre szabott idő alatt is, melyet a német 6-ik hadseregnél tölthettem, a vöröskeresztnek ily értelmű különleges, de a gyakorlati élet követelményeihez mindenestre utánzásra méltó alkalmazkodásával lépten-nyomon találkoztam. Ez a készsége és sokoldalú szolgálatképessége fokozza hatványozottan a német vöröskeresztnek értékét, különösen az ellenség földjén levő hadtápterületen és még inkább a hadműveletek közelében. Legyen megengedve, hogy a vöröskeresztnek sokoldalú tevéységéből csak néhányra hivatkozhatssam.

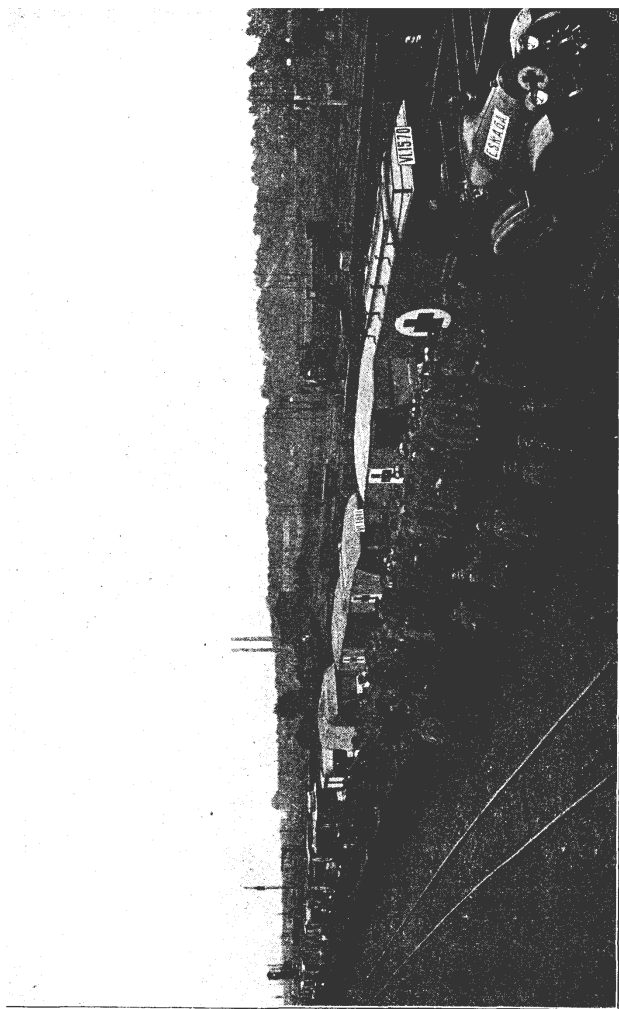
A német 6-ik hadseregnél „Liller Kriegszeitung” cím alatt a katonaság részére napilap jelenik meg. Értesülésem szerint ezt a felhagyott „Echo du Nord”-nak Rue St. Nicolas 7. szám alatt lefoglalt nyomdájában a

vöröskeresztes személyzetből válogatott betűszedők és nyomdászok segítségével készítik. Ennek, valamint a tíznaponként ugyanott készült „Wie es beim Gegner aussieht !” című röpiratnak tartalmához ugyancsak vöröskeresztesek szellemi munkássága szolgáltatja a szívesen olvasott tartalomnak jó részét. Utóbb megnevezett röpiratot a katonaság közt sok-sok ezer példányban díjtalanul osztják szét.

A montigny-i ezerötszázágvas vöröskereszt-hadikórház telepén, melyről már szó esett, úgy az. evangélikus, mint a katolikus szertartású istentisztelet megtartására berendezett külön barakkba vallásos érzelmemen felül még egy, orgonával kísért vegyes kar által mesterien előadott chorálnak melodikus zengése is csalt be. Azt bármeddig szívesen hallgattam volna, de egyéb teendőim által sürgetve, a ritka élvezetet mégis félbe kellett szakítanom és midőn nyújtói iránt érdeklődtem, az énekarban néhány lábbadozó katonán kívül a vöröskereszt férfi- és női személyzetének több művész tagját, az orgonistában pedig szintén egy vöröskeresztes ápolót volt szerencsém megismerhetni, ki mellesleg egy német város színházi zenekarának karmestere.

Hasonlóan jártam Douayben, hol a lábbadozó, sebesült és beteg katonákat egy ismert müncheni zenetanár, vöröskeresztes ápoló, tanította német népdalokra.

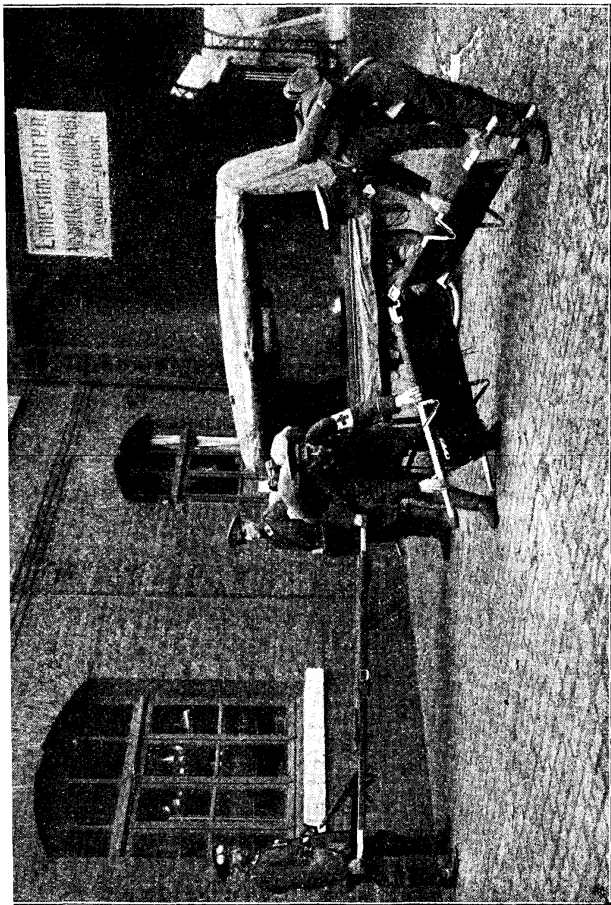
A hadtápterületen általam látogatott valamelyik vöröskereszt kórháznak, már biztosan nem emlékszem, hogy melyiknek, a járó sebesültek részére berendezett ebédlője falain egy müncheni festőművész, ápolónak oly freskóiban gyönyörködtem, melyek bármely nagyúri otthonnak is értékes díszét alkothatnák.

A német hatodik hadsereg sebesszállító gépkocsiszálya egyik oszlopának vasúton való továbbszállítása.

A német 6-ik hadseregnek a lillei vasútállomáson működő betegszállító osztálya (Krankentransport-Abteilung der 6. Armee, Gruppe Lille) parancsnokától, dr. Schoen törzsorvostól nyert tájékoztatás nyomán tudom, hogy a vöröskeresztes ápolók, kik otthon asztalosok és lakatosok, alkotják át és rendezik be a lefoglalt belga és francia vasúti málhakocsikat fekvő sebésülteknek szállítására alkalmas oly kocsikká, melyekből az úgynevezett kórházpótvonat (Hilfs-Lazarettzug) állítatik össze. Egy-egy wagnak igen célszerű átalakítása és nyolc ágygal való felszerelése, az ágynemű nélkül egyszázhusz márkába kerül. Az elmés és olcsó rendszernek feltalálója említett törzsorvos. Hasonló erők, ugyancsak Schoen dr. úrnak terve szerint, alakították át egy ily betegszállító-osztály parancsnokságának -alkalmas elhelyezésére azt a nekem is bemutatott négytengelyes vasúti teherkocsit, melyben a parancsnokló orvos részére hálófülke a nélkülözhetetlen mellékhelyiségekkel, egy kis iroda, kötözőhelyiség, szolga hálóhelye és súlyosan sebesültek, vagy betegek ideiglenes elhelyezésére négy ágy, sőt fürdő is van berendezve, hogy azon esetre, ha netán bárhol, vasút mentén ily betegszállítóosztálynak felállítása válnék szükségessé, ezt az igényelt álló helyiségek hiánya ne akadályozhassa.

Ezen alkalommal ismerkedtem meg a vöröskeresztnak a lillei beteggyűjtő- és betegnyugvó-állomáson működő orvosával, Dessauer dr. müncheni professzorral, ki éppen akkor indított útnak a német határ, illetve Aachen és Lille közt állandóan közlekedő és teljesen megrakott hadtáp-betegszállítóvonatot (Etappen-Krankenzug), melyet egy vöröskeresztes orvos, két medikus és négy ápoló kísér. A vonat negyven I. és II.

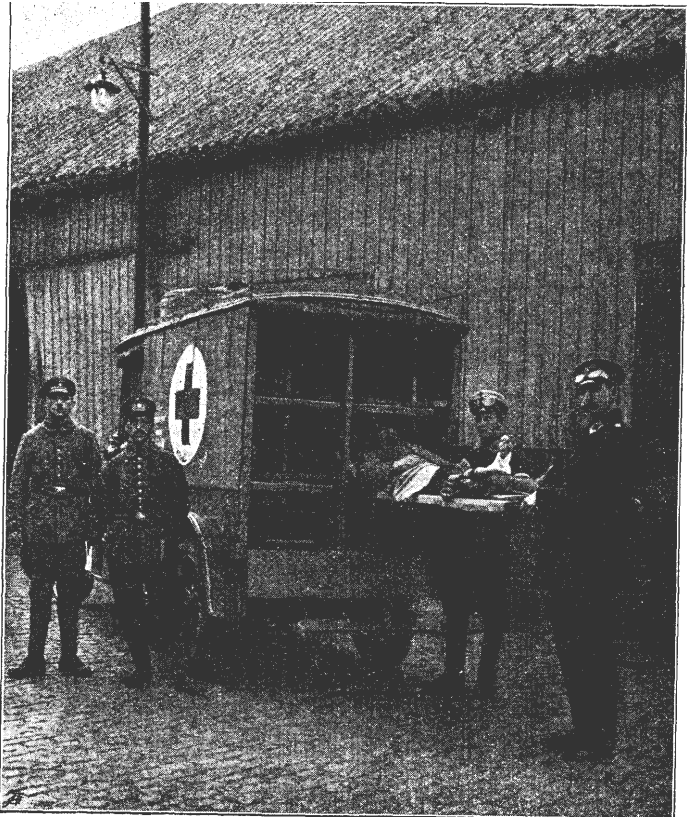
A Mannesmann-féle pótkocsiknál használt összehajlítható hordágy.

osztályú belga személyszállító-kocsiból állott. Mindegyik fülkében az egyik ülésor ágygá van átalakítva fekvő beteg részére, míg a szemben levő ülések eredeti rendeltetésüket szolgálják. Az elhelyezésnél különös gondot fordítanak arra, hogy mindegyik fülkébe legalább *egy* oly ülő beteg kerüljön, kinek állapota megengedi, hogy útközben a fekvő társát kiszolgálhassa és támogathassa. A vonaton ötszáz beteg és sebesült volt elhelyezve. Az orvosok részére hálófülkéket és irodahelyiséget is tartalmazó külön kocsi van a vonat közepébe beállítva, melyben kötszer, valamint az útközben netán igényelt orvosi és gyógyszerek is vannak raktározva. A szállítmány élelmezéséről a vonalnak bizonyos állomásain berendezett vöröskeresztes üdítőhelyeken (Labestation) gondoskodnak.

Szállítási eszközökről lévén szó, talán nem lesz felesleges e helyen megemlékezni arról is, hogy a német hadseregnél bőven van gondoskodva oly vasúti vonatokról, melyekkel a sebesült vagy beteg katonák és külön a ragadós betegségekre gyanúsak, valamint külön a lábbadozók is kényelmesen szállíthatók. Annál inkább tartom ezt itt felemlítendőnek, mert az indítás a hadműveleti vagy a hadtápterületről a hadtápterületi orvosnak és a hadtápmegbízottnak együttes megállapodása szerint történik és mert *a kísérő- és ápolószemélyzet, sőt az orvosok és a vonatgondnokok nagy részét is a vöröskereszt állítja*. Futnak katonai kórházvonatok (Lazarettzüge) és kórházpótvonatok (Lazarett-Hilfszüge). Az utóbbiak, mint már említettem, átalakított málhakocsikból, az előbbieket viszont fekvő betegeknek vagy sebesülteknek szállítására külön épült és felszerelt kocsikból állanak, központi fűtéssel, konyhával és műtőhelyi-

seggel ellátva. A hadtápterületen közlekednek továbbá a külön rendeltetésű és az imént ismertetett hadtápbetegszállítóvonatok (Etappen-Krankenzüge), a ragályos betegeket szállító vonat (Etappen-Seuchenzug) és a lábadozók vonata (Etappen-Genesungszug). Ide tartoznak végre *a vöröskereszt egyleti kórházvonatok* (Vereins-Lazarettzüge des Roten Kreuzes). *Értesülésem szerint ebből a fajtából száznál jóval több áll az önkéntes betegápolás szolgálatának rendelkezésre.* Részben kétszáz, részben kétszázötvenágyas, műtővel, konyhával, az orvosok és ápolószemélyzet elhelyezésére berendezett külön kocsiikkal felszerelt, központilag fűthető, részben fertőtlenítővel és fürdőkocsival ellátott ezen vonatokat, városok, pénztintézetek, más részvénytársaságok, nagy cégek, egyesületek, sőt magánosok hazafias áldozatkészsége bocsájtotta a vöröskeresztnek rendelkezésére.

A beteg vagy sebesült katonáknak a harcterről vagy kötözőhelyről a tábori, esetleg hadikórházba, innen a hadtápterületen át hátrább eszközölt szállításánál a vöröskeresztnek rendkívüli jelentősége nemcsak abban nyilvánul, hogy a már eléggé méltatott szállítóeszközöknek használatát kezdeményezése és szorgalmazása folytán általánosította és hogy szolgálatával a frontig hatol, hanem semmivel sem csekélyebb mértékkel abban is, hogy az ezen *szállítás körül foglalatoskodó személyzetét, a beteg- vagy sebesülthordozókat és a kísérőket béke idejében szakszerű kiképzetésben rész esítette.* Különösen a súlyosan sebesülteknek érdekében játszik nagy szerepet a személyzetnek képzettsége és gyakorlottsága. Enélkül bizony a durva érintés, vagy a kíméletlen megmarkolás, mely a sebek okozta fájdalmat borzasztó kínná fokozhatja, a legjobb akarat fennforgása mellett sem zárható

Fekvő sebesültek elhelyezése a szállító gépkocsiba.

ki. Több ízben volt- alkalmam jóleső megnyugvással tanuja lenni annak, hogy a kérdéses személyzet kitűnő kiképezetetésénél fogva munkáját mily dicséretre- és elismerésre méltó tudással, biztossággal és ügyességgel végzi, valaminthogy mily részvétellel és gyengédséggel igyekezett minden lehető elkövetni avégből, hogy

szerencsétlenül járt hős testvéreinek siralmas sorsán segítsen, fájdalmaikat enyhítse. S valóban megható a tekintetekből kiolvasható hála, mellyel ezért jóit-evőiknek adóznak és szinte leírhatatlan a megkönynyebbülésnek az a boldog érzése, mely a szegény sebesültek szeméből abban a pillanatban kisugárzik, midőn avatott és gyengéd kezek segítségével a szállítóeszközöknek tiszta és kényelmes ágyaiba kerülnek. Ha azonban arra a nyirkos és piszkos lövészárookra, vagy arra a szennyes szalmával párnázott fekhelyre gondolunk, hol sebesülésük után bármily rövid ideig is heverték, megérthetjük lelkük állapotát, de *ha szívünk van, képesekké válunk annak a megítélésére is, hogy mit jelent a vöröskeresztnek a hadtápterületen és a harcvonal mögött teljesített szolgálata, valaminthogy mily értéket képviselnek a sebesülteket szállító gépkocsik és kórházvonatok.*

Ilyen alkalmakkor hasztalanul védekeztem ellene, fájdalmas megilletődéssel kellett ama sebesült szerencsétlenekre gondolnom, kiket vezényelt bajtársak gyakorlatlan kézzel, rázós parasztszekerekre raknak, hogy órák végtelennek hitt során át oda jussanak, honnan szalmával behintett,terhet szállító vasúti kocsik padozatján kínna telt kétségbeeséssel elérni reményelhetik a mentést jelentő kórházat, ha a keserves időközben a. sors felettük egyébként nem rendelkezett.

Ezekből a tapasztalatokból tör elő a nap sugaránál is erősebb fényben a német önkéntes betegápolás szolgálatának az a csodás, de egyúttal követést parancsoló szervezettsége, mely szemben az egyebütt divó gyakorlattal alighanem több esetben, mint hinni véljük, életmentést jelent.

Ezen tapasztalatok engednek arra következtetni, hogy amennyiben a szövetséges dicső hadseregben a számszerű aránynak figyelembe vételével a veszteség emberéletben valóban kisebb, mint az osztrák és magyar hadsereg magyar ezredeiben és honvédségünk-nél, azoknak, kik ennek az állítólagos eltérésnek bizonyos részét a németbirodalmi önkéntes betegápolás szolgálatának tökéletes szervezetében, a hadegészségügyi szolgálat keretébe való szerencsés beillesztésében és a harcszintérre, illetve a hadtápterületre való kiterjesztésében látják gyökeredzeni, — igazuk is lehet.

an kann sagen, „*dass im Etappengebiet und dicht hinter der Front der kämpfenden Truppen es keine militärische Sanitätseinrichtung gibt, deren Betrieb nicht teilweise, hauptsächlich oder zumeist ausschliesslich durch das Personal der freiwilligen Krankenpflege bedient wäre.* „ írja a német 6-ik hadseregnél működő s előbb már megnevezett vöröskereszt hadtápmegbízott hozzám intézett levelében. Igaza van a hercegnek. Talán csak a vak nem látja, hogy a vöröskereszt valóban mindennütt jelen van. A front mögött éppen úgy, mint a hadtápterületnek mindegyik pontján. De nyomára nemcsak a hadegészségügyi intézetek kezelése körül, mint az idézett sorok jelzik, hanem a harctéri és tábori életnek egyéb jelentősebb mozzanataiban is akadhatni. Túl messze kellene tulajdonképeni tárgyamtól elkalandoznom, ha a vöröskeresztnek ezt a csupán jelezni kívánt sokoldalúságát tapasztalt részleteiben megvilágítani kívánnám. A hadegészségügynek körén kívül eső egyik ténykedése, az adományok kezelése felett azonban még sem szabad szó nélkül elsiklanom. Ezeknek mikénti egységesítését és gyűjtését az önkéntes betegápolás szolgálati szabályzatának ismertetésénél már jeleztem, és így már leszögeztem azt a tényt, hogy az adományokkal, noha azok a hadegészségügynek körén kívül

esnek, mégis a vöröskereszt foglalatoskodik és fáradozik. Kifejtett ezen munkája igazán fáradságos. Maga a gyűjtés ugyan nem az, mert élénken ver a nagyközönség meleg szíve a harcban álló katonákért és ennélfogva még a szegény sorsban küzködő is örömmel áldoz és készséggel gyarapítja a katonáknak szánt adomány tömegét. Ezt a tömeget azonban megóvni, sértetlenül a frontra szállítani, ott kezelni és rendeltetéséhez képest igazságosan szétosztani alig leküzdhető akadályokba ütközik. Egyévi gyakorlat igazolja a német 6-ik hadseregénél, hogy a vöröskereszt ezt az önként

vállalt munkát is az érdekeltek közmegelegedésre teljesíti. Megfontoltan gondos és találékony eljárásának tulajdonítható — mondják a bírálni hivatottak —, hogy adománykészleteiből bizonyos cikkek sohasem fogynak el, olvasni és füstölni valóval mindenkor tud szolgálni, újság és dohány iránt nyilvánuló óhajokat mindenkor képes kielégíteni. Ez pedig nagy szó, különösen az ágyhoz kötött sebesülteknél és mégis legkedvezőbb hatással jár a szenvedő katonák körében a harctéri sikerek híre. Így tanuja voltam annak a kitörő lelkes örömmek, melyet Münchenben az új vámházban fekvő többnyire súlyosan sebesült katonáknál Lem-

Lemmer-Capall-Capall

berg visszavételének közlése előidézett. Ámde ilyen hírekkel állandóan szolgálni mégis bajos és így jóttevő hatásukban érvényesülhetnek az adományok is.

A dohányzásról mondják, hogy csillapítólag hat. A dohányban, szivarban vagy cigarettában rejlő varázst azonban csak az ismerheti igazán és méltányolhatja kellően, kinek alkalma volt azt a sóvárgó vágyakozást megtapasztalni, mellyel a fájdalmaitól kínozott sebesült a dohányozni való után nyúl. Valahány ágyhoz kötött sebesült könnyebben békül meg sorsával, ha dohányozhatik, és rossz jel, ha ezen egyébként kedvelt szerrel élni nem kíván. Orvosoktól hallottam, hogy tapasztalatuk szerint az olvasás is megnyugtatólag hat az idegekre és legtöbbször, kinek olvasni valója van, órák hosszára türelmesnek bizonyul.

Ekként válik valóvá, hogy a német vöröskereszt nemcsak ápolója a letört harcosnak, hanem annak igaz gondozója és hű barátja is. Bajban és halálveszedelemben az első kéz, mely a szerencsétlenül járt katona felé támogatólag nyúlik, a vöröskereszt-é, és ez mindaddig, míg a sebesült vagy beteg reá szorul, többé el nem hagyja.

A felebaráti szeretet gyakorlásának ez a legközvetlenebb módja váltja ki a hálás szeretet, mellyel az abban részesültek a vöröskeresztnek adóznak és kútforrása annak a rendkívüli tiszteletnek, mellyel a német hadsereg az önkéntes betegápolás szolgálatának vezetőivel, orvosaival és személyzetével szemben minden alkalommal és mindenütt viselkedik, háborúban és békében egyaránt. Ezt nem a katonát parodizáló, külső mezzel, melyet a németek feltűnően mellőznek, hanem csak a kitapasztalt, önfeláldozó és önzetlen működéssel,

a szív nemes érzelmeinek nyilvánulásával lehet igazán és hamisíthatatlanul kiérdemelni.

A német hadseregnek és a német vöröskeresztnek ama köreiben, melyekkel érintkezhetni szerencsés voltam, azzal a megegyező véleménnyel találkoztam, hogy *önkéntes betegápolást szolgálatuknak megbecsülhetetlen értékéből az oroszlátnrész a hadtáp és a hadműveletek területére esik*. Kifejtése a harcoló csapatokat közvetlenül és a szükség beálltával azonnal vagy annak utána mielőbb éri, vagyis oly téren és azon időben, melyen és amikor azok, akik az újból szárnyra kelt, hagyományos magyar vitézségnek az egész világot elárasztó káprázatos fényében ragyogó fiaink sorából kidültek, mélyen érzett fájdalmukra, esetleg életük árán, azt nélkülözni kénytelenek.

Pedig a magyar szent korona országainak népe, ura és parasztja egységbe tömörülve, a világtörténelemben páratlan kötelességérzetből áthatva, fejt ki megdönthetetlen erejét hazája, királya és a megtámadott monarchia védelmében. Nemesen érző szívével és megható lelkesedésével első szóra rohant a zászlók alá és zuhatagokban ontott vére árán bár, de óriási lendülettel szent meggyőződésének ellenállhatatlan erejével viszi győzedelmes döntésre az élet-halálharcot.

Ne merje tehát senkisémmé kétségbe vonni, hogy a világnak akárcsak egyetlen katonája is legyen, ki hősi fiainknál érdemesebb lenne a felebaráti szeretet szarujának összes kincseiben részesedni. De miután úgy látszik, hogy követve az egykori angol hadügyminisztert. Haldane-t, ki szerint „nem angolos” és így szerintünk nem magyaros, „annak a lehetőségével, hogy szorongatások is bekövetkezhetnek, eleve törődni”, — mint

máskor, úgy most is a felkészülésre kínálkozó számos évet meddő pártoskodásra fordítva okosabban felhasználni elmulasztottuk, a szaru távol a harctértől csak megvédett határainkon belül potyogathatja áldását.

De ne merje senki mulasztásaink pótlásának útját sem állani, mert ha egyéb nem, legalább is balga ember az, aki önkéntes betegápolási szolgálatunkkal szemben a német vöröskeresztnek hatalmát és óriási munkateljesítményét nem tökéletes és követést parancsoló szervezettségének, hanem a német egységességnek tulajdonítja. Hiszen a német vöröskereszt nem egy, nem kettő, sem három, hanem sok autonóm testületnek összetétele, melyek a háborús szolgálatra bár egységes és a hadügyi kormányokkal egyetértően megállapított elvi alapon, de külön-külön, egymástól teljesen függetlenül készülnek és egymással tulajdonképpen csak közös céljukban és a hadegészségügyi szolgálat keretébe való harmonikus beilleszkedésükben találkoznak. Annak a hangoztatását pedig, mintha a monarchiában az önkéntes betegápolási szolgálatnak fejlődését, illetve fejleszhetőségét bizonyos külön törekvések hiúsítanák meg, enyhén ítélve, célzatos gyanúsításnak minősítem, melyet szörmentén és ha így nem sikerülne, annak ellenére, de feltétlenül el kell némítani, valamint hogy keztyűs kézzel, szükség esetén pedig keztyű nélkül el kell távolítani mind ama akadályokat, melyek a magyar szent korona országai vöröskereszt egyletének a világháború folyamán a legdrágább áron, vérünk árán szerzett tapasztalatokhoz mért naggyá fejlesztése elé bárhonnán támasztatnának.

Annyi bizonyos, hogy amennyiben az egyesület nagyjelentőségű hivatását a jövőben teljesen betölteni ki-

vánja, akkor szervezete mai keretében meg nem maradhat ! És ha igaz, hogy a háborúnak sok csapása és szenvedése mellett haszna is van és ezt elsősorban a háborús tapasztalatokból leszűrődő tanulság szolgáltatja, — úgy valaminthogy fagyoskodva, mégis csak azért ültetünk erdőt, hogy unokáink fűthessenek, — nekünk, kik a háborút végig izzadjuk és kiknek osztályrészüil csak a szenvedés jut, mégis gondoskodni kell arról, hogy a jövő nemzedék annak hasznát lássa.

A jövőre kiható legsürgősebb feladatunk, hogy a nálunk bőségben létező erőket álmukból felébresztve munkateljesítményé átváltoztassuk.

Azok a működő erők, melyekből a Németbirodalomban az önkéntes betegápolás szolgálata táplálkozik, melyek tökéletes szervezetét megalkották és melyeknek szilárd oszlopain a genfi kereszt elhelyezve az egész birodalmat fényével elárasztja, — álomba merülve bár, de magukba nagy hatalmat rejtve, tényleg nálunk is megvannak. *Ébresszük fel és fordítsuk azokat a felebaráti szeretetnek ama gyakorlására, melynek, amint tapasztalhatni, a Németbirodalom háborúban és békében egyaránt megbecsülhetetlen hasznát látja és melynek, hitem szerint, életbenmaradását sok német katona köszönheti.*

Azokat a hősokeket, kik a hazáért meghaltak, a nemzet vérvő szívvel siratja, azokra a sebesült vagy letört hősokekre azonban, kiknek a hazáért veszélyeztetett élete megmenthető, annak égető szüksége van.